

JELENKOR

IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

- GRECSÓ KRISZTIÁN verse 1273
SAJÓ LÁSZLÓ versei 1275
DEMÉNY PÉTER versei 1279
MESTERHÁZI MÓNIKA verse 1281
MARKÓ BÉLA versei 1282
UNGVÁRY RUDOLF: Az ártatlanság ára (*elbeszélés*) 1285
KERESZTURY TIBOR: Mint az állat (*regényrészlet*) 1295
MESTERHÁZY BALÁZS: Spirál (*regényrészlet*) 1299
SZILASI LÁSZLÓ: [18.48: telefon] (*El nem hangzott beszélgetések anyámmal*)
(*regényrészlet*) 1303
KISZELY MÁRK: Az ágak közti formátlan sötét (*regényrészlet*) 1308
SCHEIN GÁBOR: Egy kutya evangéliuma (*regényrészlet*) 1316
WIRTH IMRE versei 1326
JÁNOSA ESZTER versei 1327
GYUKICS GÁBOR versei 1329
ENDREY-NAGY ÁGOSTON verse 1331
- *
- SERF ANDRÁS: Nagy Lajos és az antiszemitizmus (*tanulmány*) 1332
- *
- WEISS JÁNOS: „Sár. Egyszerűen csak sár” (*Nádas Péter: Helyszínelés*) 1346
KISANTAL TAMÁS: A kisiú, a detektív és az elbeszélés szelleme
(*Zoltán Gábor: Ólomszív*) 1352
FEKETE RICHÁRD: Az idő kötete (*Markó Béla: Autóbusz Kufsteinba*) 1359
MOHÁCSI BALÁZS: Természetesen nem érted a címet
(*Simon Márton: Hideg pizza*) 1363

2024

DECEMBER

JELENKOR

LXVII. ÉVFOLYAM

12. szám

Főszerkesztő
ÁGOSTON ZOLTÁN

*

Főszerkesztő-helyettes
GÖRFÖL BALÁZS

Szerkesztő
FENYŐ DÁNIEL

Tördelőszerkesztő
KISS TIBOR NOÉ

Szerkesztőségi titkár
KOZMA GYÖNGYI

A szerkesztőség munkatársai
PARTI NAGY LAJOS
főmunkatárs

BERTÓK LÁSZLÓ, CSUHA ISTVÁN, HAVASRÉTI JÓZSEF, KERESZTESI JÓZSEF,
NAGY BOGLÁRKA, PINCZEHELYI SÁNDOR, SZOLLÁTH DÁVID, TAKÁTS JÓZSEF,
THOMKA BEÁTA, TOLNAI OTTÓ, VÁRKONYI GYÖRGY

*

Szerkesztőség: 7621 Pécs, Széchenyi tér 7–8.
Telefon (üzenetrögzítő is) és telefax: 72/310-673, 215-305, 510-752, 510-753.
A szerkesztőség e-mail címe: jelenkor58@gmail.com

Arra kérjük a folyóiratunkban még nem publikált szerzőket, hogy közlésre szánt műveiket kinyomtatva, postai úton juttassák el a szerkesztőség címére.
Az elfogadott kéziratok szerzőit a küldeményhez mellékelt válaszborítékban vagy a megadott e-mail címen értesítjük. Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Kiadja a Jelenkor Alapítvány
(Pécs, Széchenyi tér 7–8. Telefon: 72/310-673),
a Nemzeti Erőforrás Minisztérium, a Nemzeti Kulturális Alap és
Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata támogatásával.
Felelős kiadó: a Jelenkor Alapítvány kuratóriumának elnöke.

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Postacím: 1900 Budapest
Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu
WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,
telefonon 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban
(<https://eshop.posta.hu/storefront/>), 1900 Budapest, 06-1-767-8262, hirlapelofizetes@posta.hu
Belföldi előfizetési díjak: előfizetési díj félfévre 6600,- Ft, egy évre belföldre: 12 100,- Ft;
a Magyar Posta Zrt.-nél külföldre: az aktuális díjszabás szerint.

Lapunk előfizethető közvetlenül a szerkesztőségen keresztül is.
Számlaszámunk: MBH Bank Nyrt. 50800111-11164573
Megjelenik havonként.

A szedés és a tördelés a Jelenkor szerkesztőségében készült.
Nyomtatta a Molnár Nyomda és Kiadó Kft., Pécssett.

Index: 25-906, ISSN 0447-6425

KRÓNIKA

ELHUNYT DR. KISS ENDRE. A bankár, sportember, éveken keresztül a Jelenkor Alapítvány kuratóriumi elnöke november 17-én, nyolcvanegy éves korában vesztette életét. Kiss Endréről Ágoston Zoltán emlékezett meg honlapunkon (www.jelenkor.net).

*

MEGHALT DOMONKOS ISTVÁN. A költő november 7-én, nyolcvannegy éves korában hunyt el.

*

MUZIKÁLIS BESTIÁK. *Bősze Ádám* november 8-án mutatta be zenetörténeti könyvét a pécsi Tudásközpontban.

*

PÁROS KÖNYVBEMUTATÓ. *Nagy Gerzson Meddig él egy anya* és *Schillinger Gyöngyvér Rohadjon meg az összes* című regényeiről beszélgettek a szerzők november 19-én a pécsi Tudásközpontban.

*

PRAE PÉCSETT. A Prae Kiadó látta vendégül az érdeklődőket november 20-án a Trafik étteremben. *Szalay Miklós* design tárgyú könyvéről *Dobovizki T. Attila* kérdezte. *keresztes zoltán* kiállítását *Böszörményi István* nyitotta meg, majd a fotóművész új könyvét *Gyenis Tibor* mutatta be. *Weber Kristóf Palójtay-improvizációk* című művét adta elő. A kiadó régi és leendő pécsi szerzői közül *Csordás Kata*, *Méhes Károly* és *P. Horváth Tamás* olvasott fel műveiből. A kiadót *Balogh Endre* tulajdonos, valamint *L. Varga Péter* és *Péczely Dóra* szerkesztők képviselték.

PUSKÁS PANNI volt a pécsi bölcsészkaron megrendezett Baranya Megyei Irodalmi Verseny vendége november 25-én. Este *Mohácsi Balázs* beszélgetett a szerzővel a verseny alapjául szolgáló *Megmenteni bárkit* című regényéről a Művészetek és Irodalom Házában.

*

MOZART ÉS ORFF. Mozart két zongorára és zenekarra írt Esz-dúr versenyművét és Carl Orff *Carmina Burana*-ját adta elő a Pannon Filharmonikusok november 9-én és 10-én a pécsi Kodály Központban. Vezényelt *Kesselyák Gergely*, közreműködött *Balogh Ádám* és *Ránki Fülöp* zongorán, valamint a Cantemus Kórus Nyíregyháza (karigazgató *Szabó Soma*), az énekes szólisták *Haja Zsolt*, *Horváth István* és *Rácz Rita* voltak.

*

A KALÓZ. Bellini operája csendült föl koncertszerű előadásban a Nemzeti Filharmonikusok koncertjén november 4-én a pécsi Kodály Központban. Vezényelt *Dinyés Dániel*, az énekes szólisták *Koloniits Klára*, *Paolo Fanale*, *Alexey Bogdanchikov*, *Tötös Roland*, *Schöck Atala* és *Kovács István* voltak. Az opera két nappal későbbi MŰPA-beli előadásáról *Bóka Gábor* írt kritikát a *Jelenkor Online-on*.

*

IRODALMI DÍJAK. A Déry Tibor-díjban idén *Sophie Aude*, *Jánossy Lajos* és *Szűcs Teri* részesült. – 2024-ben a Szépiró-díjat *Vida Gábor* és *Gács Anna*, a Junior Szépiró-díjat *Kállay Eszter*, a Kéri Piroska-díjat *Jenei László*, a Géher István-díjat *Mesterházi Mónika* vehette át.

Szerzőink

Grecsó Krisztián (1976) – költő, író, Budapesten él.

Sajó László (1956) – költő, író, Budapesten él.

Demény Péter (1972) – író, költő, Bukarestben él.

Mesterházi Mónika (1967) – költő, műfordító, Budapesten él.

Markó Béla (1951) – költő, szerkesztő, politikus, a Romániai Írószövetség Marosvásárhelyi Fiókjának elnöke, Marosvásárhelyen él.

Ungváry Rudolf (1936) – író, információs mérnök, Budapesten él.

Keresztury Tibor (1962) – kritikus, publicista, Szentendrén él.

Mesterházy Balázs (1974) – költő, író, Budapesten él.

Szilasi László (1964) – író, irodalomtörténész, Szegeden él.

Kiszely Márk (1991) – író, Londonban él.

Schein Gábor (1969) – költő, író, esszéista, irodalomtörténész, Budapesten él.

Wirth Imre (1964) – költő, a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársa, Pomázon él.

Jánosa Eszter (1989) – költő, irodalmár, Londonban él.

Gyukics Gábor (1959) – költő, Szegeden él.

Endrey-Nagy Ágoston (2002) – költő, szerkesztő, kulturális újságíró, Budapesten él.

Serf András (1959) – újságíró, irodalmár, Budapesten él.

Weiss János (1957) – filozófiatörténész, kritikus, Pécsen és Szűrön él.

Kisantal Tamás (1975) – irodalmár, Pécsen él.

Fekete Richárd (1986) – költő, kritikus, Veszprémben él.

Mohácsi Balázs (1990) – költő, kritikus, a *Versum* szerkesztője, Pécsen él.

Folyóiratunk az Emberi Erőforrások Minisztériuma, a Nemzeti Kulturális Alap és Pécs Város Önkormányzata támogatásával jelenik meg. Köszönjük a Molnár Nyomda Kft. támogatását.

A Jelenkor a LAPKER újságospavilonjain kívül a következő könyvesboltokban is megvásárolható:

PÉCSETT: Fókusz Könyvárúháza, Jókai utca 25. –
Művészetek és Irodalom Háza, Széchenyi tér 7–8.

BUDAPESTEN: Írók Boltja, 1061 Bp., Andrassy út
45. – Ludwig Múzeum, 1095 Bp., Komor Marcell
u. 1. – Magvető Café, 1074 Bp., Dohány u. 13.

A LIBRI budapesti és vidéki könyvesboltjaiban:

Allee Könyvesbolt
Árkád Könyvesbolt, 1. emelet
Campona Könyvesbolt
Csepel Plaza Könyvesbolt
Duna Plaza Könyvesbolt, 1. emelet
Könyvpalota
Mammut Könyvesbolt
Oktogon Könyvesbolt

Stop.Shop. Könyvesbolt
Pólus Center Könyvesbolt
Sugár Könyvesbolt

Budaörs Könyvesbolt
Debrecen Könyvesbolt
Győr Könyvesbolt
Győr Plaza Könyvesbolt
Kaposvár Plaza Könyvesbolt
Miskolc Könyvesbolt
Nyír Plaza Könyvesbolt
Pécs Könyvesbolt
Szeged Plaza Könyvesbolt
Szolnok Plaza Könyvesbolt
Zala Plaza Könyvesbolt

www.jelenkor.net

1100,- Ft

JELENKOR

Második triptichon

(Képet a képekre)

*Harmincnyolc éves a délután.
Fehér fogsorán széles a mosolya.
Tíz voltam, s kicsivel hét után.
Tekertem néptáncról az apám rozoga.*

*Bringájával haza, és láttam, hogy ugyanaz.
A már megélt idő telik.
Az út szélén más kóró, búzagaz.
És a fáknak is mások a leveleik.*

*Vagyis én vagyok ebben a térben.
Az elszáradt őszben egy anyag.
És a sorsom ül ott törökülésben.
Első látásra szél vagy forgatag.*

*Ennyi év, és ma benézett az a délután.
Harmincnyolc évesen az ablakon.
Kányák ültek a tetők trónusán.
Néha megvakartam az alkarom.*

*Arra is gondoltam, mivégre, meddig ez.
Meddig lesz ugyanaz az ősz érzetre.
Tudja-e bármi úr, kicsoda stencilez.
Rajzol át vonalat, tesz képet a képekre.*

*

(Várnak az anyák, hogy)

*Hercegek futnak a kert alatt,
Leltárban álrúhás angyalok.
Szavukban háromszáz megawatt,
Szemükben ébredő napszakok.*

*Hercegnők szöknek a kert felett,
Várnak az anyák, hogy csönd legyen.*

*Terhesség ez is, de tervezett,
Látszott is rögtön a röntgenen.*

*Lányokból font az Úr koszorút,
Mert szereti bőszén az életet.
Bár kimetszett valami iszonyút,
És lehántott róla két réteget.*

*Csont zörög, figyelj, ez nem pipacs,
Nem a nád, se a szél, szilvafák.
Az ajtóra drótozott habszivacs,
A kádban meg műanyag kiskacsák.*

*Ring a lét, ring a nap, ring a táj,
Szeretnék valamit mondani.
Ha szavamra lassabban ringanál,
Ki is tudnám végre bontani.*

*Kell-e a végére tanulság,
Valaki járkál az udvaron.
Miért ne lehetne hazugság,
És baj-e, ha azt én is tudhatom.*

*

(egy görbe sík)

*Ezekből a részekből legvégül
kikandikál valami éteri.
Száll a fény, és ahogy bekékül,
kel a nap, s teljesen szétveri.*

*Szikrázik, mint a gyöngy,
a harmat ablaka egy görbe sík.
Foszlanék, mint öreg sziklatömb,
mit a víz porlaszt és fölfeszít.*

*Így vagyok tékápé hontalan,
megcsalva mindegyik életem.
Sorolnám el mégis hosszasan
vétkeim, és hogy mért vétkezem.*

*De jó a csend, jó a mély, hallgatás,
valaki jár-ke a réteken.
Meddig ér, mikortól zaklatás,
és hogy mit változtat ez a lényegen.*

bocsánatkérő csúf üzenet

A-nak

Küszöbén az estnek

csillagfakadáskor
dalba fog az ember

ha már fáj a sorsa
nagyon szépen fájjon

küszöbén az estnek
csillagfakadáskor
(*Utassy József: Motívum*)

*küszöbén az estnek
csillagfakadáskor
ne haragudj kedves
kimész az udvarra
kint cigarettázol
küszöbén az estnek
csillagfakadáskor*

*most már mindig ez lesz
légy lehetek bárhol
szeretek szeretnek
ez bocsánatkérő
csúf üzenet fájó
most már mindig ez lesz
légy lehetek bárhol*

*majdnem telihold van
voltál aki voltál
voltam aki voltam
hó kinn szív bennszakad
ne mondd hogy vadon táj
majdnem telihold van
voltál aki voltál*

*odafönn csillagok
lenn cigi parázslík
hol vagy és hol vagyok*

*ha elmegy az egyik
jön marad a másik
odafönn csillagok
lenn cigi parázslík*

*bemész cigaretta-
csikk ez is eloltva
pestújhely felett a
felhőtlen égen új-
hold vékony sarlója
gyűl a cigaretta-
csikk hamutartóban*

Hazugságaink Legnagyobbika

Hiánybetegségeink legnagyobbika
(Nemes Nagy Ágnes)

*Építettek templomokat, Neked, az Úr házáat, Akinek nem kell, nem laksz sehol,
hontalan csöves se, nem vagy.*

Lakhatatlan a föld, ezért ide költöztettek.

*Isten szabad ege alatt elszabadultak az állatok, az emberek, az élet, úgy
gondolták, értelmet adnak neki, Téged.*

Miért kell értelem, minnek? Kinek? Csak úgy léteünk, nem elég?

*Tudjuk, milyen a félelem, a testi kín, a becstelenség, úszunk folyóban, eszünk
citromalmát, fogunk körzöt, téglát, cédulát, nő a körmünk.*

*Miért kellesz Te ehhez? Aki nem fogantál gyönyörben, nem születél vérben és
mocsokban, nem élsz, csak uralkodol örökkön örökké, á, nem.*

*Nem halsz meg, nem gyűlnek a gyümölcslevekek halálos éjjeliszekrényeden, nem
dobják ki Veled együtt, nem szellőztetnek Utánad.*

*Egyszülött fiad adtad értünk, ki kérte? Ez is ki van találva, szépen, a szeplőtelen
fogantatás. Vagy fájdalommal szüled a te gyermekedet? Akkor most mi van?*

Az van, hogy nem vagy.

Elküldted fiad, alámerüljön, keresztelkedjen meg a lét vizében, szülessen, éljen, kínhalált haljon, és Te magára hagyta, messziről figyelted, magasról leszartad, sikerül-e a kísérlet.

Túl jól sikerült, Uram.

És ahelyett, hogy hagyta volna meghalni, elbomlani, mint itt a földön, a földben, azonképpen az égben is porban elszállani, mint mindannyian, feltámasztod.

Micsoda blaszfémia!

Mert örök életű leszel a földön, Te, mi eltűnünk, most és mindörökké.

Jól kigondoltad, mondanám, ha volnál. Jól kigondolták apostolaid, kivált Pál, aki betöltötte Jézus hiányát, az üres sziklasírt.

Azóta etetnek, itatnak Veled bennünket. Egyétek és igyátok, mert ez az én testem, vérem.

*És komolyan gondolják.
Komolyan gondolod?*

Hagyj bennünket élni, meghalni. És ne vígy minket kísértésbe, a boldog feltámasztás reménye alatt még életünkben várni az örök életet.

Egyszer élünk, Uram, itt és most, ami, amíg még van.

Míg megy odafönt, megy a délután.

Fölöttünk az ég, felhőivel hámló platán.

Van Neked fölötted?

Eszünk, iszunk, ölelünk, alszunk, kinyújtózunk a halál oldalán.

Ehhez Te nem kellesz.

Sajnálom, hogy ezt nem élheted meg.

Aki azáltal vagy, hogy Hozzád szólok, és azt mondom, nem vagy.

Általam vagy.

A lét, ha belegondolunk, elviselhetetlen, elviselhetőbb Veled – az örök élet ígérete! Értem én.

Hát akkor ne gondoljunk bele.

Uram, hiányod az élet dicsérete.

Van körmünk, keresztfára vésni vele.

Tele a világ krikszkrakszokkal, útszéli krisztusokkal, templomokkal. Napjainkkal lapozgatjuk a liturgikus öröknaptárat, húsvétig tart a karácsony, karácsonyig tart a húsvét.

Valahogy mérni kell az időt, belátom, megünneplem születésed, halálod.

Valahogy élni kell, Úr napjától Úr napjáig.

Boldogok, akik hisznek Benned.

Aki bújt, aki nem, örök életű lesz itt és most a földön.

Nem vagy. Ha vagy, csak maradj Magadnak.

Úr napjára virrad az élet, örökhétfő.

A Legnagyobb Hazugság Vagy.

Egy szót se szóltam.

De most már késő.

A szövegben Nemes Nagy Ágnes-, Juhász Gyula-, bibliai, József Attila-, Kundera-, [pápista karácsony-], Csokonai-, Petri-idézetek, -parafrázisok.

Talpra

*Jár az emberben a zúzódás.
A szívének nevezi, de ő is tudja:
önámítás az egész.*

*Ezredszer át a parkon, emberek
jönnek szembe, mindegyiknek
van szíve állítólag. Szánnivalók.*

*Milyen furcsa ez is: amikor
megszülettem, még Sétatér
volt, ma park. Igaz, négy
város és ezer széttört
szerelem után. Bonyolult
kapcsolatban vagyok
a boldogsággal, mintha
eldöntötte volna, hogy
oroszc rulettet játszik velem.*

*Három életem már
ráment, kíváncsian várom,
mi lesz tovább. Engem ne
félts, én talpra, mint a macska.
De kutyául vagyok.*

Körös

*A fűzfa vizet ivott,
teljesen behajolt a Körösbe,
mellettem Mikuna sétált
a harmadik életemmel. Arra
gondoltam, kirepülhettem
volna az előző kettőből
seprűn vagy szőnyegen, nem
vagyok válogató. De*

*hát a szőnyegem
fel se szállt, és már
padlót is fogott, csak
a boldogság felépítése
maradt meg, a
könnyeim között mintha
már látnám azt a partot is.*

Elhajló dimenzió

*megjöttél valahonnan. hol voltál, és mit csináltál?
egyáltalán mit ettél? kérdeztem. gyere, hadd öleljelek meg.*

*

*ott voltam a lakásban. üres volt, de nem kifosztott.
telefonáltál? talán. hogy odaköltöztél FM-hez.
akit amúgy nem tudom, ismertél-e. és akkor soha többé
nem találkozunk kettesben? hát mindegy, akkor így.
összeszedtem valami kiszáradt mentát egy zacskóba.*

*

*valahonnan megérkeztem. tehát már régebben nem láttalak,
és nagyon hiányoztál. de valami feladat volt egy fiatal költővel.
akkor hallottam, hogy másnap Egyiptomba utazol egy hónapra.
a fiatal költőt azonnal otthagytam, és elindultam hozzád.*

Álom a művészetről

Edvard Munch: *Látomás*,
1892, olaj, vászon, 72,5 x 45,5 cm,
Munchmuseet, Oslo

*Sem kő, sem bronz, sem festék, sem ecset?
Sem szó, sem vers? Úgysem pótolhat semmi.
Nem tudhatsz itt maradni s továbbmenni.
Csak látomás. Nem ismételheted*

*már önmagad. Egy hattyú idefent.
Árnyéka odalent. Újra meg újra
próbálsz. Ha mégis tovaúszna
majd egyikük? De az is mit jelent?*

*S a vízen ringatózó fej kié?
Miénk? Te vagy a művész, Salomé!
Ami mulandó, így lesz maradandó?*

*Történet húsból, vérből? Változat
egy témára. Ajándék? Áldozat?
Mint ezüsttálcán felszolgált halandó.*

Csukott száj

Edvard Munch: *Kétségbeesés*,
1894, olaj, vászon, 92 x 73 cm,
Munchmuseet, Oslo

*Ha már nem is sikoltasz. A sikoly
reményt jelent. Nem emberi. De hátha
meghallják, és mégsem marad magára
senki emberfia. Valaki szól,*

*valaki visszafordul majd a hídon.
Az is lehet, hogy integet neked.
És jön feléd. Mert végre észrevett.
Azért sikoltottál, hogy szóra bírjon?*

*Igen. Hullámzanak a végtelen
ecsetvonások. Most úgy érkezem,
hogy távozom. Miközben egybefolynak*

*vörösek, kékek, zöldek és lilák.
Csukott szem, csukott száj, csukott világ.
Kijárata sincs többé a sikolynak.*

A túlsó part

Edvard Munch: *A sikoly*,
1895, litográfia, 354 x 253 mm,
Munchmuseet, Oslo

*Mégis inkább csak fekete-fehérben
a kéz, az ég, a fák, a fellegek,
mert így még rettentőbb a rettenet?
Ha álom ez, hát miért vannak ébren,*

*s majd felriadnak-e, ha mégsem álom,
hanem egy nap nélküli napvilág?
Aki kiált, itt hang nélkül kiált?
A hídon állsz-e, vagy fekszel egy ágyon?*

*Olyan mindegy. Hisz egyikük sem érti,
miért sikoltasz. Mint aki eszét
vesztette? Vagy mégis kódolt beszéd?*

*És mi ez a híd? Át akarsz-e érn
a túlsó partra? Vagy most már megállsz,
s tán válaszolnál, de kérdésre vársz?*

Ismétlődik minden

Edvard Munch: *Lányok a hídon*,
1927, olaj, vászon, 100,5 x 90 cm,
Munchmuseet, Oslo

*A híd. A híd. A híd. A híd. A híd.
A víz. A víz. A víz. A víz. A víz.
Mit láttok, lányok? Vajon hova visz
a lenti sodrás? Visz-e valakit?*

*Most kell megállni. Mert a híd örök.
Most még van vissza. Most még van tovább.
Ki-ki meglelheti még otthonát.
Fent nincs halál. Csak ott lent hömpölyög.*

*Itt ismétlődik minden. Míg ragyog
fölöttünk a nap. Lassú, szaggatott
az idő a hídon. Alig telik.*

*Az a legjobb, ha minden így marad.
Árnyékunk továbbfut a híd alatt,
s ha nem mozdulunk, nem sötétedik.*

Az ártatlanság ára

Ungváry Mária lány korában valószínűleg úgy gondolta, hogy ha felnőtt, férjhez fog menni. Bizonyára elképzelte magát hosszú, fehér, lágy esésű, földig érő csipke tüll, váll- és karfedett menyasszonyi ruhában, amelynek deréktól lefelé bővülő, alig észrevehető farpárnája kiemeli viszonylag magas, hosszú lábú, még lányosan formás alakját. 1900 legelején még viseltek ilyen pompázatot e felemelő alkalmakkor.

Mire felnőtt, már nem tudta megoldani, hogy férjhez menjen. Lehet, még mindig szerette volna, hogy neki is saját családja legyen, de olyan nővé vált, akinek ez már nem állt szabadságában. Belerokkant a jólneveltségbe. Édes szülei ezzel csak jót akarnak neki, akárcsak a tíz megszült és hat életben maradt testvérének. Akik – ahogy ez lenni szokott – nagyon különbözők voltak, és ezért különböző mértékben ártott meg nekik a nevelés. Minden jel szerint mindig van, aki nagyjából ép bőrrel megússza, hiszen mégse pusztult ki egyelőre az emberiség.

Mária – vagy ahogy idősebb nővére, Ilonka nevezte: Marinka – érzékeny volt. Talán ez is volt a veszte. Tehetsége volt a pontosságra és a szépre is (a kézírása élete végéig gyönyörű maradt). A szelíd, szabályos arcban mélysötét szem ült, éles ellentétben a sok vörösbe hajló szeplővel, bizonyítékául annak az etnikai keveredésnek, mely megelőzte fogantatását. Lényéről fiatal korában leolvasható volt, hogy hajlott az elmélyült gondolkodásra. Ezzel járt, hogy a szükségesnél komolyabban vette mindazt, amire nevelték. Óvatlan volt. A kellesténél több önfeledással szerette a szüleit. Ez vágyainak erejét túlságosan lefékezte. Mire harmincéves lett, már nem volt képes átélni, hogy joga van a saját életére (a testének használatáról nem beszélve). Nem tudta megakadályozni, hogy a szüleihez fűződő egykori, gyermeki szeretete ne őrizze meg lelkében óriásokként őket. Ezek a képzeletében visszamaradt rémalakok, akikről önmagát megtévesztve azt hitte, hogy mindennél jobban szeretni kell őket, fokozatosan vasmarokkal fogták le az érzékiségét. Mire felnőtt, megsemmisült benne az a kevés cselekvési szabadság, melyet a kultúra meghagy az embernek felnőtt korára. Sikerült túl jóvá lennie. Tiszta, ártatlan ember lett.

Tegyük hozzá: szülei a valóságban egyáltalán nem voltak rémalakok. Nagyon is szelídek voltak. Bizonyára ők is úgy tudták, hogy szeretik a gyerekeiket, és ebben a maguk módján nem is tévedtek, noha volt, hogy időnként ők is kimutatták a foguk fehéret – de ezek részletei nem hagyományozódtak át, és U. Rudolfnak nincs kedve a fikciós realizmushoz. A történetek kitalálását másokra hagyja. Tény, hogy a Marinka név használatára csak a nála idősebb nővére és fiatalabb húga, Gabi volt jogosult. Öccseinek, Pistának és Gerőnek ez nem járt, csak a tisztas „édes Mária” és a kézcsók. Ahogy az utóbbi az anyjuknak is kötelező volt, akit Mamukának hívtak. Igen, ebben a családban ez a kézcsók egészen

1951-ig fennmaradt, amikor Mamukának sikerült 82 éves korában otthonában meghalnia, Mária karjai között, viszonylag rövid ágyban fekvést követően, végelgyengülésben. Addig és azután is istenítték. Áldozatnak tekintették, sorsa áldozatának, amiért törvénytelenül született, anyja nővérének férjétől. De erről soha, de soha nem beszéltek.

Mária 16 éves korától ugyanabban a gyárban dolgozott, ahol apja művezető volt. Az egyik fiatalabb testvére, József 15 éves korában hűtőgéptervezőként ugyancsak ott kezdte a műszaki pályafutását. Mindketten kimaradtak a polgári iskolából. Mária még elvégezte az egyéves női kereskedelmi szaktanfolyamot (német–magyar levelezés és gép- és gyorsírás: jeles). Hogy miért egy ilyen gyorsfalót, az sejthető: kellett a pénz a családnak. Ők így voltak fölfelé mobilok. Az egykori Roessemann és Kühnemann Gépgyár (Bécs, Prága, Budapest, Berlin, Lemberg, Zágráb) magyarországi része az első nagy háború után elveszítette az Osztrák–Magyar Monarchia piacait, és lassan elszorvadt. Telephelyén idővel a Magyar Rézhengerművek nőtt nagygyá, melyet a második világháború után a kommunisták államosítottak, Mária itt folytatta, és innen, az utókalkulációs osztály helyettes vezetőjeként ment nyugdíjba a múlt század ötvenes éveinek legvégén. Ahol a gyár volt, ott ma lakótelep terül el. Máriára sem emlékszik senki.

A családjában még mindenki tudott németül. Nem az anyanyelvük volt, de az első világháború előtt ennek használatánál mi sem volt természetesebb. Óbudát például akkoriban, a 20. század elején még szinte csak németek lakták, és Alt-Ofen volt a tisztas neve. És ennek nincs is még hosszú ideje. Lám, mit tesz a kitelepítés, a gondos, láthatatlan kényszerével asszimiláló nemzetállami politika. A Roessemann és Kühnemann gyár tulajdonosai maguk is németek, a vezetők és a hivatalnoki kar nagyrészt osztrák, és a munkások egy része is német volt, már csak Óbuda közelsége miatt is. Fájrontkor, ami magyarul nem kizárólag az ünnepnap előtti estét, hanem a napi 10 órás munkaidő végét is jelentette, német és magyar szó volt hallható a gyárból kiáramló tömegében. Igen, alig több mint száz éve. Mintha minden egyszerre, egyetlen tömbben történnék, anynyira közeli.

Máriát, akárcsak apját, Gerőt és testvérét, Pistát maga Victor Kühnemann úr vette föl, akivel mindenki németül beszélt. Akkoriban a gyárak vezetői szinte minden alkalmazottjukat ismerték és odafigyeltek rájuk, és a jobb munkásaiknak is megjegyezték a nevét. A háborút követően, a Monarchia megszűnte után a tulajdonosok visszatértek Ausztriába, illetve Berlinbe, és az ottani cégeiket vezették tovább.

A soproni egyetemen kitüntetéssel végzett Geleji Sándor kohómérnököt 1926-ban az akkor már Magyar Rézhengerművek immár magyar igazgatója hívta magához a gyárba. Addigra szinte minden osztrák és német tulajdon az eredményesen homogenizáló helybeli nemzeti etnikum (akkor: a „magyar faj”) tulajdonába került. Ungváry Mária születése idején, 1896-ban az államalkotó európai nemzetek ilyen gördülékenységről csak álmodoztak még. A technika minden téren szépen fejlődik.

Geleji Sándor a szakmája és különösen a fémek képlékeny alakítása iránt mélyen elkötelezett fiatal férfi volt. Életét teljesen a munkája töltötte be. A Greillinger posztókereskedő család magyarosított nevű utóda, akárcsak apja és testvérei

számára ugyancsak természetes volt a német nyelv ismerete. Az asszimilálódott magyar zsidók mellett a német származásúak ama kisebb részéhez tartoztak, akiknek társadalmi közegében alakult ki a magyar szociáldemokrácia. Ez persze csak feltevés, amire az ad alapot, hogy a család minden tagja valamiféle felvilágosult baloldali liberalizmusban látta Magyarország politikai boldogulását. Geleji diákként, az első világháború éveiben a Galilei-kört látogatta, de alapvetően műszaki érdeklődése megővta őt apja és két testvéreinek sorsától, akik a kommunisták Tanácsköztársaságának a kellenél jobban hittek. Apja Horthy Miklós bevonulása és vele a magyar jobboldaliság uralmának helyreállítása után egy ideig a sopronkőhidai börtön lakója lett, a két idősebb testvére pedig jobbnak látta, ha Bécsben telepszik le. Német anyanyelvük ezt az átplántálódást játszi könnyűvé tette.

A fiatal, korán kopaszodó, nagy, tojásfejű, figyelmes tekintetű kohómérnök a gyárban hamar felfigyelt a számviteli osztályon dolgozó harmincéves, akkorra már mélyen vallásos Máriára. Aki még fiatal, üde és bársonyos-pihés bőrű lehetett, vallásossága bizonyára még nem tudta semmivé tenni szexuális kisugárzását. Vékony, lányos nyakát ugyan már nem kivágott csipkeblúz vette körül, hanem magasan záródó fehér csipkegallérka, nem viselt már széles karimájú, virágdíszes, kacér kalapot (mint még húszévesen), és sötét haja sem borult már dús természetes hullámokban a vállára, hanem szigorúan ondolált rövid hullámokban félig hátrafésülve feküdt, oldalt választékkal. Lényéből bizonyára értelem, szelídség sugározhatott, és talán még arra is vágyott, hogy megértsék. Mindez azonban annyira letompítva, hogy alig akadhatott, aki észrevette. És a már említett sikeres túlnevelődés következtében ott lapult lelkében a megváltóját magasztaló, önfeláldozó leszelídítettség, ami előbb-utóbb jelleme minden érzeki és hasznos (mert megközelíthető) vonását elnyomta. Geleji Sándornak nem volt röntgenszeme, a jövőbe se láthatott. A számára akkor felfogható nagyon gyenge, de még meglévő jelek alapján ítélte, és mert ilyen jelekre vágyott kedves és szelíd társat keresve életéhez, meglehetősen hamar megkérte Mária kezét.

Ungváry Mária nemet mondott. Akkor már játszott a gondolattal, hogy apáca lesz. Az is lehet, hogy ezt a visszautasítást is valami ilyesmivel indokolta, de az is lehet, hogy ezt a nemet, mellyel a lelki szabadságát végleg eltemette, csak utána próbálta megindokolni azzal, hogy ő lélekben már Krisztus jegyese. Nyilván élet-halál kérdése volt, hogy indokot találjon. Hogyan is őrizhette volna meg a lelki egyensúlyát másképp ez után a „nem” után? Tény, hogy néhány évre rá világi apáca lett: olyan, aki lelkében apácaként él, de nem vonul be a rendbe. Jegyese Jézus (és a borzalom). Ahogy egy fennmaradt papírlapon (mert Mária mindent megőrzött) később egyik társa azt üzent: „Máriám! Csak Jézust – és soha senki mást. Sok imával. Margit.” Mivel lakóhelye közelében volt a Kármelhegyi Boldogasszony karmelita templom és rendház, hát ő 1933-ban a Szellemi Kármel Teréz-nővéreinek Egyesületében – közkeletűen a sarutlanok – tette le a fogadalmat.

Később azt mondta, hogy azért ezt a megoldást választotta, mert özvegy anyjának, Mamukának szüksége van rá. Nem volt szüksége rá. Sőt, lehet, hogy a talpig a földön járó anyja nem is volt igazán elragadtatva a döntésétől, de az se lehetett igazán ellenére, hogy továbbra is maradéktalanul birtokolja a lányát. Er-

ről érdemben soha senki se beszélt, hanem úgy tett, mintha minden helyesen, lényegében Istennek tetsző módon történt volna. Nyilván az ezzel kapcsolatos lehetséges gondolataik írmagját is kiirtották magukban – vagy ahogy tudományosan fogalmazható: elfojtották. Az is lehet, hogy ettől az időtől kezdve vált szokássá Mária családjában, hogy minden évben megszenteltették a Bulcsú utcai lakásukat a közeli Szent Margit egyházközség valamelyik plébánosával. Többnyire Worsitz Kálmán alkáplánnal, aki a plébánia legbutább, de úrnak nevelt papja volt, és többször panaszkodott a családnak, hogy nem léptetik elő.

Geleji Sándor, akárcsak Mária, alapvetően nagyon tapintatos lélek volt. Ameddig a mérnök ez után a „nem” után a Rézhengerművekben dolgozott, minden jel szerint megőrizték egymás iránt a kölcsönös, jó érzéseiket, és Geleji Sándor mélyen tiszteletben tartotta Mária döntését. Az mára nem tudható, hogy egyáltalán tett-e valaha látogatást Mária családjánál. Tény, hogy csak évek múlva házasodott meg. Nyilván neki sem lehetett könnyű. Az olyan komoly emberek, mint ő, nem szeretnek meg könnyen és gyorsan valaki mást. A *Bányászati és Kohászati Lapok* 1928. évi számában jelenik meg első dolgozata: A hengerlésnél elméletileg fellépő erők és az elméleti hengerlési munka címmel. 1931-ben már a legnagyobb tekintélyű külföldi kohászati szaklap, a *Stahl und Eisen* is közli a hengerlés elméleti és gyakorlati munkaszükségletének meghatározásával foglalkozó tanulmányát. A Weiss Manfréd-gyár akkori műszaki igazgatójának – Kandó Kálmán volt munkatársának –, Korbuly Károlynak hívására 1935-ben mint üzemmérnök a csepeli gyár Fémművébe lép át. A Fémműben – ahol 1949-ig dolgozott – hamarosan nagy szakmai tekintélyre tesz szert, és 1939-ben főmérnökké nevezték ki. 1940-től emellett már az egyetemen is tanított. A Rézhengerművek elhagyása után Máriával nyilván megszakadt a kapcsolata. Noha könnyen lehet, hogy tudtak egymásról.

Mária ettől kezdve hite szerint élt, és ezt róla a munkahelyén is mindenki tudta. Olyan embernek született, aki tudott nagyon akarni. Ő jó akart lenni. Nagyon jó. Talán, hogy ne kelljen valamit megértenie. Így maradt egyszerű, tiszta és őszinte. Annyira, hogy a háború után, a kommunisták uralma alatt is kitartott a hite mellett. Ebben olyan őszinte és nyílt volt, hogy ezért soha senki nem bántotta. Igaz, senki útját se keresztezte. 1945-ben – ki tudja ma már, miért – beiratkozott a Szociáldemokrata Pártba – holott korábban nem volt nyoma, hogy politikával foglalkozna. És megesett vele az a lehetetlen, hogy a pártok felszámolásakor átvették az egyetlen állampártba, a Magyar Dolgozók Pártjába. Vannak hihetetlen dolgok, melyek mégis lehetségesek. De semmire nem kényszerítették, ellenkezőleg: tisztelték a munkahelyén. Sikerült szelídnek maradnia.

1955-ben, az érettségi után, minderről mit sem tudva, U. Rudolf, Mária 1936-ban született unokaöccse, Pista gépészmérnök és hűtőtechnikus meg Hedy Stumpf svájci női kalapos fia jelentkezett az egyetemre. Akárcsak Mária, ő is akart. Ő író akart lenni. Szintén nagyon. Ugyanakkor valahogy tudta, hogy a színtiszta íráságot nem kockáztathatja meg. Mint aki ugyan nagyon akar(na), nagyon vágyik, de valami aggódalmas sejtés is fészkelte benne. Nemcsak azért, mert a pártállam, a kommunisták uralma idején egy nem baloldali világnézetű írónak meglehetősen szűk volt a mozgástere. A fasisztákkal egyszerűbb dolga volt, mert azok eleve a rosszat akarták. Azokkal szembeszegülni egyszerűbb,

noha nem veszélytelenebb. A kommunisták a jót akarták, a kizárólagosat, többek között neki is, nem csak az emberiségnek. Márpedig U. Rudolfnak éppen ez volt a probléma. Megtanulta a neveletésén keresztül, hogy tudjon kesztyűbe dudálni, és ne legyen szabad, ami jó. Egyetértett ezzel, ameddig csak arról volt szó, hogy ne piszkítson maga alá, és ha dühös, hiába is vágya rá, nem ölhet meg másokat. Sőt, hogy ezzel mások sincsenek másképp, csak éppen nem úgy élnek meg, mint U. Rudolf. De hogy még a kommunisták is megmondják neki, mi a jó, ez több volt annál, mint aminek értelmét látta.

Mindez eleve ellenjavallt írók esetén. Hiszen nekik minden emberit meg kell érteniük és ábrázolni is kell tudniuk. Az írók maguk se különbek azoknál, akikről írnak. Hogy írhatnának különben helyesen róluk, ha utálnák őket. Sőt. A legszívesebben bűnözőkről, nyomorultakról szeretnek írni.

Azért se mert direktben író lenni, mert azt is érzékelte lelke valamelyik szegletében, hogy nincsen olyan robusztus nyelvi intuíciója hozzá. Magyarán, na: nem írónak született, csak nagyon az akart lenni. Alapjában csak egyetlen dologra vágyott a nőkn, velük a közösülés beteljesedésén kívül, hogy megértsen. Pontosabban, hogy értelmezni tudja, ami vele meg másokkal történik. Noha efelé az út a megismerésen keresztül vezetett, és ennek igazi terepe a tudomány lett volna, de abba sokkal jobban integrálódnia kellett volna. Maradt a saját élete.

Megírhatná mindezt úgy is, hogy minden nevet a felismerhetetlenségig megváltoztat, a történethez is mindenfélét hozzákölt még, úgy adjusztáljon mindent fikcióásra, hogy két nem létező ember nem létező története legyen. Megemelt történet. Egyetemesebb érvényű. Metaforikusabb. Stb. De hát Tolsztoj is megírta már 1893. július 10-én egy levelében, hogy „a regényforma nemcsak, hogy nem örök, de egészében elavulhat. Becsületes dolog olyan emberekről írni, akik sohasem léteztek és semmi ilyesfélét nem cselekedtek?”

Ha U. Rudolfnak lett volna némi tehetsége, sőt, egyáltalán, stílusérzéke, meg lehetett volna a helyzettel birkózni, ahogy sok más író is megbirkózott, aki szintén nem volt a pártállam híve. De ő nem vállalta a fikciósságot. Valószínű, hogy végső soron valamiféle bölcsességre vágyott. Azt pedig, hogy bölcs legyen, na, az aztán eleve kilátástalan volt az ő képességeivel. Így aztán az maradt, hogy szakban hol ide baszott egyet, hol oda, és emiatt még azzal se lehetett egyetérteni, amiben netán igaza volt. Ahogy ezt utóbb egy kritikusa okosan megfogalmazta.

Okl. gépészmérnök nem akart lenni. Hiába apja, hiába, hogy csecsemőkora óta ott volt lakásuk egyik szobájában a nagy ferde, állítható rajzasztal, hiába dolgozott rajta a hűtőkompresszorai tervrajzain apja, Ungváry József István. A Pistuka. A felesége, Hedy Stumpf számára viszont lieber Joschi, akivel a családban mindenki németül beszélt. Mindez hiába. Mivel a földrajz módfelett érdekelt, szerette és szereti most is, érettségi után geológusnak jelentkezett. Nagynénjére, Mária-ra nem nagyon figyelt. Pedig érezte, hogy az szereti.

Az érettségi utáni nyáron éppen elbiciklizett Debrecenbe, egy vidéki városba, amikor megérkezett az értesítés, hogy értelmiségi származása miatt nem vették fel. Akkoriban, 1955-ben ez így volt természetes. A szülei nem mondták meg rögtön, nehogy elkeserítsék.

Hanem Mária néneje nyomban lépett. A szeretet soha el nem fogy. Felhívta vagy felkereste Geleji Sándort, akkor már Dr. Dr. h. c. akadémikust, aki a Miskol-

ci (akkor ugyancsak „Rákosi Mátyás”) Nehézipari Műszaki Egyetemen volt egyben tanszékvezető egyetemi tanár is, és a segítségét kérte. Geleji emlékezett. A nagynéni meg minden jót mondott unokaöccséről. Geleji csak átnyúlt a kulturális téren az egyetem legfelső vezetőiig, és a nyár végén, minden felvételi vizsga nélkül, U. Rudolfot fölvtették erre az egyetemre, gépészmérnök hallgatónak. Pedig abban a rendszerben mindenkit figyeltek és ellenőriztek, de ez a szint megfigyelhetetlen volt. Láthatatlan. Azonban előfordul, hogy a láthatatlanból valami meglátszik. A történetben erről van szó.

U. Rudolf ma bizonyos hálát érez a kényszerűen elsajátított mérnöki szakmáért, mert felnőtt korára bővítette amúgy korlátozott adottságait és kielégítette megismerési vágyát. Mégiscsak műszaki tudományt sajátított el, a felső matematika is nagy, noha nehéz élmény volt, mert persze ahhoz se volt igazi tehetsége, de akkor is nagyon akart. Például jó szigorlatot tenni belőle. Pedig az az egyetem neki olyan volt, akár egy internálótábor. Főleg azért, mert Magyarország vidékével, munkás- és parasztszármazású évfolyamtársakkal került össze, akiknek lelki állapotáról semmiféle fogalma nem volt, de azt érezte, hogy rettenetesen idegenek. Ehhez képest az angyalföldi utcagyerekek is érthetőbbek voltak, akikhez 1945 és 1947 között csapódott. Akárha egy másik faj közé került volna.

Először is teljesen másképp beszéltek, holott ugyanazon a magyar nyelven szóltak, még csak az se mondható, hogy valamiféle nyelvjárásban. Nem a nyelvük volt más, hanem más értelmet tulajdonítottak ugyanazoknak a szavaknak, melyeket U. Rudolf is használt. Ez így volt a legközönségesebb mondatok esetében is. A szalonna szót ő is használta meg ők is, de ő sosem ette késsel vágva, hagymát harapva, ahogy a többiek tették. Sokkal súlyosabb volt, amikor barátkozni akart. Ésszel fel nem mérte, mit jelentett nekik, és mit jelentett neki, hogy egyetemre kerültek. Ami U. Rudolfnak magától értetődött (még ha a szak a kedve ellenére volt is), az nekik teljesen más kihívást jelentett.

Hiába volt az ő apja is mérnök, hiába élte meg mindennaposan, hogy apja otthon, a felállított rajzasztal előtt a szeme láttára tervezte a gépeit. Hiába járt U. Rudolf az államosítások előtt apja műhelyében is, ahol látta azokat a szerszámgepeket, melynek világába a miskolci műszaki egyetemen bevezették, mindez őt teljesen másképp érintette meg, valójában nem érdekelte. A borsodi és szabolcsi falvakból és falvaknak kinéző poros utcákból, egyszintes házakból álló magyar városokból verbuválódott évfolyamtársai számára mindez a kétkezi világ folytatása lehetett, csak magasabb sarzsival. Ami azonban végzetes volt, az a baráti nyelv különbözősége. A városi gimnáziumi osztálytársaival használt évődésnek itt nem lehetett helye, mert kiszámíthatatlan volt, hogy melyik szava hat sértőn. Pedig amúgy díjazták a vagányságot, akár csak ő. Mondták is a járásáról, hogy olyan feltűnő, beleváló. Meg a szűk, csöves, csípőre szabott nadrágja. Tetszett nekik. Amíg meg nem szólalt.

Azért is afféle kulturális internálótábor volt az egyetem, mert a tantárgyak, melyeket tanulnia kellett, teljesen érthetetlenek voltak. Nemcsak azért, mert nem volt rájuk lelkileg felkészülve, hanem azért is, mert szinte képtelen volt fölfogni ezt az egzakt, csak a fizikai tárgyakra irányuló gondolkodást. Ő azonban meg akarta oldani ezt a feladatot (akár az íráságot), mert arra nevelték, hogy a feladatait meg kell oldania. Valószínűleg nem valami jól értelmezte a nevelés

sugallatait: bizonyos értelemben abban a tudatban nőtt fel, hogy az ember a feladatait ugyan maga is megválaszthatja, de ez valójában inkább luxus, mert adott esetben első az a kötelesség, amelyet tőle függetlenül állítanak fel, hogy na, most aztán ugorj! Azt is vállalnia kell, amit nem választana. U. Rudolf is érzékeny volt meg engedelmes, még ha nem is annyira, és nem is ugyanúgy, mint a nagynénje.

Az egyetemen az első zárthelyi dolgozat írása közben tapasztalta, hogy Terplán Zénó, a Gépelemek Tanszék vezető tanára, aki annak a tanulókörnek az irányítását is elvállalta, amelybe került, időnként mögötte álldigál. Másnap, visszakapva a dolgozatot, látta, hogy hibátlan, mégis csak 4-est kapott rá. Kérdésére a professzor azzal a jellegzetes elgondolkodó, okos arcával és mindig nagyon megválogatva a szavakat azt válaszolta: „Figyeltem, hogyan dolgozik. Kapkodott. Ezzel jelzem, hogy változtatnia kell rajta!”

Azt hitte, meghal. Amúgy is gyötörte a rettegés, hogy nem fogja tudni megoldani a dolgokat, és többek között nem ő lesz az, aki a legjobb az évfolyamon (pedig az is akart lenni, a tábor legjobb foglya). Terplán Zénó azt hitte, így önt erőt belé. U. Rudolfnak viszont talán inkább biztatás kellett volna; így csak a teher lett nagyobb, noha valahogy kibírta.

A forradalom leverését közvetlenül követő napokban közelebb került Terplán Zénóhoz. Amikor a szovjetek megrohanták az egyetemet, az egyetemi forradalom irányítói jórészt elmenekültek, később elhagyták az országot. Közülük csak U. Rudolf maradt, mert nem volt igazán veszélyérzete. Azt is tudta, nem sokat ismerhetnek a visszatérő kommunista uralom emberei abból, amit ő csinált. A hírszolgálatot vezette másodmagával, egy tucat munkatársuk volt, az övék volt a forradalom idején a legerősebb rádióadó az országban, több nyelven híreket olvastak be, de nem voltak az előtérben. Az ÁVH operatív belső felderítő osztályának ügynökkartonjait az egyetemre hozták, és titokban hozzákezdtek a feldolgozásukhoz. A hírszolgálat már csak ilyen munka. Titkos. U. Rudolfnak attól kezdve mind a mai, nemzeti uralom alatt álló napokig világos lett, hogy bárki lehet besúgó, akár a szülei is, és hogy éppen ezért senkiről se lehet tudni, hogy besúgó-e vagy sem. Nincs csodálatosabb az embernél.

Nem sokkal az egyetem elfoglalása után az oroszok felszólították az egyetem ott maradt irányítóit, hogy jelenjenek meg a város egyik laktanyájában berendezett parancsnokságukon. A rektori tanács tagjai közül csak Terplán Zénó volt számukra elérhető. Mikor U. Rudolf tudomást szerzett erről, csatlakozott hozzá. Együtt kerültek a térséget irányító szovjet tábornok elé. Ordított velük és fenyegetett. Terplán Zénó arca hamuszürke lett. Noha U. Rudolf félnék természetű, igazából ez nem rettentette meg. Nem érdem, inkább a könnyelműség, az előrelátás hiánya, a felületesség. Meg valahogy másképp élt meg mindent. Akkorának tartotta a forradalom után bekövetkezett katasztrófát, a kommunista visszarendeződést, olyan végzetesnek, olyan sorsszerűnek, akárcsak Trianont vagy a második világháború végét Budapesten, az ostrommal. Ennek fényében számára szinte semmi se volt, hogy a megtermett, izmos arcú, menedzser alkatú tábornok ordított, a kárpátaljai, nyilván magyar származású szovjet kiskatona pedig egészen halkan tolmácsolta a szavait, melyeket eleve értett, mert U. Rudolf már tudott oroszul.

Ez az együttlét Terplán Zénóval meghatározó volt. Azokban a napokban többször találkoztak, akkor mondta el, hogy Geleji Sándor neki szólt az érdeké-

ben a felvétele dolgában, és ő, aki rektorhelyettes volt, csak azért választott tanulókört, azt, amelybe U. Rudolf került, hogy figyelhessen rá. A legjobban az lepte meg, hogy a professzor annyira barátságosan beszélt hozzá. Geleji miatt? Vagy pusztán a „helyzet” miatt? De a helyzet később megváltozott, Terplán Zénó viszont nem.

Tudta, hogy minden hiába. Nem mérnök lesz. Ezt a foglalkozást viszont a professzor élethivatásnak tekintette. Ahogy Dr. Dr. h c. Geleji Sándor is. U. Rudolf említeni se merte, hogy miket gondolt. Valahogy azt érezte, ennek így kell lennie. Ha már apjával nem tudott soha igazán beszélgetni, hogyan tudna egy ilyen emberrel, aki legalább olyan hatalmas számára, mint ő. És ráadásul szelíd és művelt. Az utóbbi is lenyűgöző volt számára. Járt akkoriban a lakásában is, Miskolc villanegyedében. Gyönyörű, modern festményeket látott. Egy rettenetes vidéki városban. Mintha az a lakás egy sziget lett volna. Hány ilyen létezhetett még akkoriban? Normális körülmények között bizonyára zavartalanul szeretne volna Terplán Zénót. Azzal az önfelelt, de nagyon is szemérmes, megbecsülő szeretettel, melyet fiatal férfi érezhet egy olyan idősebb iránt, aki a mentora. Ennek ellenére mindez nem működött. Ő ezt nem tudta már megoldani. U. Rudolfnak jóvátehetetlenül csak a vele egyenrangú emberekben volt némi bizalma, és azokban is csak módjával. Szerencséje volt, mert mindez a nőkre nem terjedt ki.

Néhány hónap múlva azért rá is sor került. Hiába nem tudtak róla sokat, az a kevés is elég volt. A kistarcsai internálótáborból kiszabadulva esztengályos lett, idővel levelező tagozaton elvégezte a műszaki egyetemet (az ember csak nem hagyja veszendőbe a befektetéseit), és ezt követően, 1966-ban ott hagyta a gyárak világát, 1974 után pedig már csak a fogalmakkal és megnevezéseinek (a szavaknak) számítástechnikai kezelésével foglalkozott. Megélt belőle.

Évtizedek múlva, már a rendszerváltás után, egyetlenegyszer, meghívták a Miskolci Egyetem ama évfolyamának szokásos éves találkozójára, melynek az internálása előtt másfél évig a tagja volt. Valakinek akkor eszébe jutott, hogy létezik, mert a neve némileg ismertté vált a felszabadulása, 1989 után, amikor átmenetileg szabad lett az ország. A találkozón szinte senkit sem ismert, és hirtelen megint érezte magában ugyanazt a kulturális internálótábort, ami 1955 és 1956 között azon az egyetemen kísértette. Pedig minden teljesen megváltozott. A diákszállók közötti pusztaság burjánzó, ligetes park lett nagy fákkal, a hallgatókból semmi olyan nem sugárzott, amely az ő rettenetére emlékeztetett volna. És a város is megváltozott. Az eredeti, történelmi rettetet láthatatlanult, és csak egy túlélő tudatában maradt meg, ameddig az – ő – élhetett még.

Terplán Zénó is ott volt a találkozón, már csak nagyon nehezen tudott járni. Az alakja, a viszonylag zömök teste nem hízott el, sűrű szemöldöke alatt a tekintete ugyanazt a kiegyensúlyozottságot és belső békéből eredő határozottságot sugározta, mint egykor. Ilyen embereket U. Rudolf nagyobb mennyiségben csak Nyugat-Németországban látott, egy-egy különösebb színházi előadáson, hangversenyen, vagy akkor, amikor egyszer részt vehetett a Scholz testvérekről tartott megemlékezésen, akik a háború alatt mertek röpcédulákat gyártani, és ezért az életükkel lakoltak. Csupa szép ember. A professzor U. Rudolf miatt (is) jött el, talán elsősorban őmiatta. És beszédében, melyet tartott, őt többször méltatta. Pedig nem lett mérnök.

Néhány év múlva, már Terplán Zénó halála után U. Rudolf egyszer megint elment a Miskolci Egyetemre. Konferenciát tartottak az egyetem forradalom idején betöltött szerepéről. Előadása után hozzá lépett egy férfi, bemutatkozott: most ő Terplán Zénó utóda, tanszékvezető a gépelemek tanszéken. Barátságosan beszélgettek, elmondta, hogy Terplán Zénó korábban emlegette U. Rudolfot neki, és most ő is a rokonszenvéről biztosította.

Hosszú ideig minden évben U. Rudolf is megkapta tőle azt a levelet karácsony tájt, melyet baráti körének küldött el sokszorosítva, és amelyről sorsának alakulásáról, családjának életéről abban az évben beszámolt. Olykor válaszolt neki.

A levelek, melyet Döbröcöni Ádám okleveles gépészmérnök, egyetemi tanár, a műszaki tudomány kandidátusa, dr. habil., a fogaskerek bolygóművek méretezésének kiemelkedő szakembere rendszeresen küldött, egy másik sors soha meg nem valósult lehetőségéről tanúskodtak. És arról, hogy miként nyúlik át az idő a tereken. Ungváry Máriától és Geleji Sándortól Terplán Zénóig. És még előbbről még tovább, meghatározóan, olykor még a későbbi utódokra is. Csak alig vehető észre, csak alig hihető el.

Geleji Sándort idővel a betegség és feleségének halála – 1966 őszén – rendkívül megtörte. Arcán azonban a figyelmes szemlélő már korábban, életpályája csúcán is felfedezhetett valami okos, belátó, rejtett szomorúságot, mely talán születésétől kísérte. Gyermekei nem voltak. Egyedül maradt. A második szívinfarktusból már nem tudott teljesen felgyógyulni. Életének utolsó évét betegen, társtalanul kellett volna leélnie, ha nem talál egy művelt, diplomás leányra, egyik tanítványára, aki mint második felesége megosztotta vele a nehéz hónapokat, és támasza, vigasza, mindig vidám odaadó társa lett. Van, amikor a neveltetés, a rettenetes apakötődés eredményeként keletkező eredmény az önfeláldozás.

Ungváry Mária élete végéig mindenkiről csak azt mondta, hogy jó ember. Ez U. Rudolfot riasztotta. „Mindenki nagyon kedves hozzám, [itt nevek következnek]. Endre is végtelenül jó. Duci is nagyon, ő mindig fölajánlja a segítségét. Mikor télen nagy beteg voltam, mindennap eljött, megfőzött és kitakarított.” Írta még életben levő fiatalabb lánytestvérének, Maurer Antalné U. Gabriellának (Ellusnak) az Egyesült Államokba. És egy másik helyen: „Egyedül maradtam. Édes Elluskám, mióta visszamentél, csupa bánat az életem, de hát el kell túrnöm és nagyon bízni a jó Isten végtelen irgalmas szeretetében, akkor ad elég erőt, hogy mindezt elviseljem. Én igyekszem erős lenni...” U. Rudolf utólag, amikor mindez a kezébe került, szégyellte magát, és tehetetlen volt.

Mária az Egyesült Államokban halt meg, még a késő pártállam idején, amikor U. Gabriellát ment meglátogatni, mert akkor ezt már neki és az olyanoknak, mint ő, megengedték. Nem osztott és nem szorzott. Amikor U. Rudolf felszámolta a lakását, töménytelen családi levélre bukkant, melyet U. Rudolf nagyanyja, Mamuka őrzött meg. A levelek 1870 óta sorjázta, de egy sem akadt közöttük, melyet baráthoz írtak volna, vagy barát írt volna valamelyiküknek. Csak a család, csak a rokonság. Mintha nem lett volna kívüllág. „Szegény Irma beteg lett vesében.” Volt két címjegyzék. Az egyik 1918-ból, benne egykor élt családtagok és ismeretlenek nevei a horvátországi Detkovactól (u.p. Suhopolje, Verőce vm., Gregur Cvetković, Viši monter) a Hunyad vármegyei Dél-Kárpátokban fekvő Vulkán (dr. Gidró Jenő bányaorvos) és Petrozsény (dr. Nesztor Kamill, sebészor-

vos) bányavárosokon, az Al-Duna közelében fekvő Fehértemplomon (dr. Tyll Gusztáv ny. házközösségi főszolgabíró) át a Felvidék legészakibb csücskében fekvő Bártfa városkáig (méltós. Verbó János csendőr alezredes) és az Árva vármegyei Alsó-Kubinig (nagys. kisbossányi Divéky Gyula földbirt.). Meg ausztriai címek (Gregor Ungvary, Obermonteur, in neu Schlachthalle, Feldbach). Mint valami mese, csalódás, álom. Egykori Magyarország. A másik 1957-ből. Abban már főleg csak családtagok, de szerepelt Radó Gábor földrajztudós és felesége, Irén. A szomszédaik a pesti bérházban. Amikor Irén Auschwitzból soványan, a rövid hajával éppen hazaérkezett, U. Rudolf éppen ott volt a napfényben fürdő harmadik emeleti folyosón. Láta, amint Irén a sötét lépcsőházból felérve azonnal Máriát kereste. Talán, mert ő volt az egyetlen, akitől korábban nem kellett félnie. És dr. Geleji Sándor címe is olvasható volt a naptárban: III. kerület, Seregély köz 7. Meg ott volt az összes keresztlevél, amelyekkel a zsidótörvények idején az árjaknak kellett a származásukat igazolni. Mi sem természetesebb. Ők szín árjak voltak. A konyhában pedig a tejfölös poharak alufólia fedőlapjai, több száz kisimított, egymásra rakott példány összepréselve.

Mint az állat

Tiszta hülye voltam, magyarázta KisHofi, amikor a végre halvány életjeleket mutató Misibá ki bírt tölteni mindhármuknak két deci fehéret, hogy a szórakoztatóiparban akartam érvényesülni, megteremtve létezésem biztos pénzügyi alapjait, nincs is humorom, az őszintét megmondva, és nem nevetnek ezek semmin; vért izzad az ember egy poénért, vagy éppen hogy mindenben nevetnek, ez talán még rosszabb: letolom a gatyám, nevetnek, fejen állok a színpadon, nevetnek, utánozom a nagy mestert, Hofi Gézát, nevetnek, csak tudnám, hogy min. Még meg sem szólaltam, már nevetnek, egy grimaszomra bejön a taps, önfeledten kacag a publikum, pedig az égvilágon semmi humoros nincs abban, amit mondtam, esküszöm. Na jó, mondhatjátok, ehhez kellett a háború, hogy rájöjjenek, saját erőmből ráébredjek arra, hogy pont az ellenkezője, a gyászbiznisz, a halálipar az, ami szerény személyemnek egzisztenciális jólétet fog teremteni; pont az ellenkezője tehát, mint amivel elvesztegettem értékes éveket. Igen, a temetkezésiiparé a jövő, folyamatos lesz az utánpótlás, itt nem merülnek ki a készletek, mint egy kőbányában, amit fullra kitermelnek, elfogy a kő, a palik meg vakarják a fejüket, hogy miként is legyen tovább. Én velük szemben előre gondolkodom, látom a jövőt, most jönnek a poszttraumás sokk áldozatai, a háború túlélőinek folyamatos, ütemes és megállíthatatlan elhullása a különböző ellátatlan betegségekből, sebesülésekből, fertőzésekből kifolyólag; tízezrek fognak még itt meghalni, majd meglátjátok, ha bemondásra nem hisztek nekem, és mindez szerény személyemnek biztos megélhetést jelent. Fényes a jövő, barátaim, az első hivatali munkaórán a beborult párttitkár közbenjárása nélkül rám lett íratva az összes budapesti temető, mert amíg az emberek a front elvonultával csak vártak és vártak, parancsra, utasításra, útmutatásra, miközben megpróbálták értelmezni a helyzetet, töprengtek tanácstalan képpel, forogtak kétségbeesetten, tehetetlenül, miként egy elszabadult ringlispíl a tengelyük körül, néztek balra, de nem volt ott semmi, néztek jobbra, sehol semmi, addig szerény személyem a temetők megszerzésével nyélbe ütötte az évszázad üzenetét.

Bizony, barátaim, a nyereségből két éven belül megveszem a Balatont: kiprivatizálom, körbeveszem ötméteres szögesdrótos kerítéssel, napozok. Ha megáll odakint a paraszt báméskodni, kimegyek, oszt' seggbe rúgom. Csak nekem lesz hozzá kulcsom, de veszek egy kastélyt is hozzá, személyzettel, és onnantól nem az lesz a becenevem, hogy KisHofi, hanem hogy Báró, és nem lesz több zrikálás, hogy persze-persze, hogyne, meg higgadjak le, meg minden ilyenek. Szökőkút is lesz a kastélyhoz, felspriccel a napig, meg angolpark, halastó, jöhetnek majd látogatóba, tátva marad a szájakatok, mikor az érkező vonatotokhoz hintót küldetek. Nem lesz ott vicceselés, nem lesz Hofi Géza, meg tapsgép, sűgőgép, meg mindenben nevető publikum, csak a csend lesz, a végtelen nyugalom, és én nem csi-

nálok semmit, csak nézem a méltóságteljesen sétáló pávákat a kertben, mindent kézben tart majd az inasom meg a komornyikom.

Aha, akasztotta meg Művész pár pillanatra az egyre hangosabb, magasabb hangfekvésben zajló, túlhevült előadást, aztán – mint aki közben még egyszer átgondolta – ismételten annyit fűzött hozzá, hogy aha.

Néger nőket hozatok Afrikából, magángéppel, hogy pálmaággal legyezzenek, folytatta KisHofi erősen zihálva – mert az is lesz a kertben, pálmafa, valamint lámák. A lámák mindenképpen szükségesek. Be lesz kamerázva minden, ne zavarja senki-semmi megérdemelt pihenésemet. Naphosszat vakarom a pöcsömet, ennyi lesz a dolgom mindösszesen, ezt már ordította felhevülten, vörös lett a feje, elcsuklott a hangja, a teste rángott kettőt és izgalmában elélezett. Minden átmenet nélkül összezuhant, lerogyott egy székre, és kezébe temette az arcát, hogy társai ne lássák, ahogy ráfagy a kényyszeres mosoly. Szívesen megivott volna egy pohár bort, de annyira remegett a keze, hogy ez, belátta, lehetetlennek bizonyul, kilötyögtette volna az egészet, meg aztán le sem tudta volna nyelni, őszintén megmondva, tekintve, hogy ebben a stádiumban nem volt képes nyelni, a nyeléshez ugyanis aktív, jól működő gége kellett volna, de evvel KisHofi jelenleg nem rendelkezett. Kő lett a gyomrában – mit kő! egy hatalmas sziklatömb –, és feladta a normális működést a szervezete: ennyi volt, üzent a szervezet, nem csinálom tovább. Összegörnyedt, kezébe temetett arcát a térdéhez nyomta, a lábát behúzta a szék alá, és próbált mély levegőt venni, hogy ne forduljon le a székről percekben belül. Társai rémülten látták, hogy egész testét előnti az izzadság, szakadt róla a jéghideg verejték, miközben ütemesen, szaggatottan sóhajtozva próbált levegőhöz jutni, de nem segített az se, nem jött a levegő, így aztán nagy öklendezések közepette odahányt. Forgott vele minden, miként ha körhintán ülne a vásárban Töröcsik Mari reinkarnációjaként, érezte, elájul, ha azonnal le nem fekszik, de a borozóban nem volt hova. Le kell feküdjek, mert elájulok azon nyomban, súgta olyan halkán, hogy alig értették, nincsen hova, jelentette ki ellentmondást nem tűrő hangon Misibá, ez itt egy borozó, nem wellness-hotel, ha eddig még nem tűnt volna fel. Köszönöm, rebegte, hogy segítesz, ahhoz képest, hogy húsz éve itt iszunk, szívesen, mondta Misibá, ingyenes volt az iménti felvilágosítás, nem tartozol érte semmivel. KisHofi ekkor már a földön feküdt, nagyot koppant feje a betonon, de nem halt meg, ha jól látták, mert mint-ha a teste alig észrevehetően rángatózott volna, miközben folyt a szájából a nyál.

Bipoláris mániákus depresszió, mondta Dorozsmai a ledermedt Művésznek, miközben felemelték és a székre ültették a görcsbe rándult testet, nekem elhiheted, saját tapasztalat. De most már megmarad. Hamarosán kívánni fogja a bort.

Azok a rettenetes hétfők, kezdett bele KisHofi a történések ezen pontján váratlanul egy monológba, hangja mintha egy kripta mélyéről hangzott volna, amikor szembe kell nézned avval, hogy egy újabb szörnyű hét most kezdődik el. A startpisztoly eldördül és szíven talál, mert nem látszik semmi esély, hogy megéld a következő vasárnapot, hiszen az még számodra beláthatatlan, fényévnyi messzeségben van, és nem lehet a napokat megkavarni, hogy a vasárnap jöjjön közelebb, legyen itt hamarabb, és legyen a lehető leggyorsabban vége annak, ami épp most kezdődik el. Essünk túl rajta mihamarabb, mondod ennek ellenére a plafonnak reménykedve, de nem lehet átesni rajta hamarabb. Fekszel hát az ágy-

ban, és próbálsz kivitelezni a felkelés emberpróbáló feladatát, közben felteszed magadnak a kérdést, hogy mi lesz, ha valami csoda folytán történetesen megéled a vasárnapot, mi lesz akkor, kérdezed, és meg is válaszolod, nem lesz semmi, semmi nem lesz az égvilágon, egyáltalán nem úgy fog kinézni, hogy befutsz a célba, miként egy champion, mert nincs a célban egyáltalán semmi, nem jár díj, jutalom, egy nyomorult oklevelet se kapsz, amivel a felettes szervek igazolnák, hogy teljesítetted a távot, elvégezted a feladatot. Úgyhogy teljesen fölösleges a vasárnapra várni, látod be az ágyban az elviselhetetlen keddi nap reggelén, elviselhetetlen, igen, mert a kedd még szorosan a hétfőhöz tartozik, a hétfő kiegészítője, kéz a kézben járnak, ugyanolyanok, nincs a keddben semmi vigasztaló, semmi új a hétfőhöz képest, nem leszel beljebb vele és általa, pusztán a türelmedet és az akaraterőd maradék morzsáit teszi próbára, hogy túléld ezt a rettenetes hétfő-variánst.

Elfulladt a hangja. Tartott egy rövid szünetet.

És jön a szerda, folytatta megremegve, alig hallhatóan, minden napok legrosszabbika, a szenvedés közepe, mikor már nem lehet visszafelé tekinteni, de előre sem nyílik kilátás, ajtó vagy kapu, beszorulsz a közepébe, ahol a szerda nem enged a szorításból, könyörtelenül fogva tart. Nem látszik fény az alagút végén, de hát hogyan is látszana, mikor kíméletet nem ismerő, ördögi kőművesek befalazták a kijáratot. Nincsen remény, nincsen remény, hajtogatod, falfehérré sápadsz, gyomrod liftezik, a szíved a torkodban dobog, a nap fénypontja az öklendezés, mert ezáltal életjelet küld a szervezet, hogy élsz még és virulsz, s ennek cáfolhatatlan bizonyítékeként hamarosan hányni fogsz egy jó nagyot. Így billensz át a csütörtökbe, holott nem szeretnél átbillenni egyáltalán, mert nem-hogy valami jobb következne, jól tudod, hanem egyenesen valami rosszabb, sokkalta rosszabb az, ami következik, és megadod magad a csütörtöknek, mert megint csak nincs ellene fegyvered, elbuksz csütörtökön, arccal lefelé lefekszel a sárba, a csütörtök letaglóz, mint ahogy letaglózzák a marhát a vágóhídon a hentesek, igen, talán ez a legjobb hasonlat arra, amit csütörtökön érzel, kampóra akasztott hatalmas, véres marha vagy, és hamarosan beléd vágnak a csontozó bárdokkal, hogy kiporciózzanak, és onnantól végképp nem lesz mese.

Ekkor már suttogva beszélt, félelmében szinte súgta a szavakat az egyre közelebb hajoló Művész és Dorozsmai fülébe, hogy ne hallja meg rajtuk kívül senki illetéktelen, hogy mi történik csütörtökön, mert tudván tudta, még csak most jön a neheze: jön a péntek, mely a legszemetebb fajta, elvileg azt üzenné, hogy hamarosan vége van a hétnek, de nem, nem ezt üzeni mégsem, holott ezt kellene neki, ha nem is reményt, ha nem is vigaszt, de adni legalább némi megkönnyebbülést a parasztnak, rövid szünetet a szenvedésben, emelte feljebb a hangját fokozódó kétségbeesésében. Kapaszkodnál pedig tíz körömmel a péntekbe, bizalmat szeretnél szavazni neki, mikor eljön, de aztán hamar kiderül, nem lehet lacafacázni a péntekkel, nem lehet bízni benne, nem olyan fajta, nem ad feloldozást, sikerélményt, kíméletet, evvel szemben vasmarokkal szorítja a torkod, és nem, és nem: percekre sem ereszt. Hiába könyörögsz, ide figyelj, péntek, te utolsó munkanap, légy hozzám könyörületes, zárjuk le a hetet, próbáljunk felkelni az ágyból, kösünk kompromisszumot. Ismételgessük egyfolytában, szünet nélkül, mint aki megőrült, hogy vége, vége, vége van, hogy hamarosan eljön a vasárnap újra, de

ahhoz, hogy eljöjjön, végezni kell veled, péntek, nem beszélve arról, hogy vár addig ránk még egy rettenetes szombat is. Egy szombat, kacagott föl KisHofi, noha inkább nyerítésnek hangzott, mintha egy meglőtt kanca lehelte volna ki a lelkét éppen, a szombat, persze, mely elvileg közel hoz a véghez, gyakorlatilag azonban nem vagy beljebb semmivel, nincs boogie és rockandroll, nincsen örömnépe azon okból kifolyólag, hogy itt vagyunk még mindig, megcsináltuk, és most már tényleg csak ezt az egyetlen szombatot kell a legutolsó tartalékok mozgósításával abszolválni ahhoz, hogy célba érjünk, megérjük a vasárnapot.

És tudjátok, mi van akkor, ha eljön a vasárnap, tette fel suttogva, remegő hangon a kérdést az egykori komédiás a borozó betonpadlójának, megmondom én, semmi nincsen, csak egy tátongó, fekete űr, néma csönd és hullaszag. Meg a keserű tanulság, hogy ebben a megállíthatatlan heti körforgásban legjobb szándékaink ellenére sem változik semmi, minden úgy marad.

Ahogyan volt, minden úgy marad.

Elcsuklott a hangja, tisztán látszott, hogy halálosan kimerült a monológtól, szaggatottan vette izgalmában a levegőt, mint aki bőven a szintidőn belül lefutott egy maratont. Néhány perc múlva óvatosan felemelte a padlóról a tekintetét: próbálta felmérni, megítélni, hogyan fogadta két ledermedt barátja a kéretlen heti összefoglalót.

Spirál

Kezdetben volt a nagy és a közepes körünk. (Orbán Ottó itt írná, hogy „nyissz!”) Azután a pici körünk, éppen csak a sorházak tömbjei körül. Napokkal később (nyissz-nyissz!) a szilvafáig, a külső kert végéig mentünk. Két nappal később már csak a belső kert, azután az átrium, végül pedig a lakás. Nem tudtam már elhagyni a házat. *Csacsi öreg medve*, Micimackó! Mekkora erő és milyen komoly ingerületvezetés kell ahhoz, hogy a házban az emeletről leérjen az ember a földszintre, majd ott egészen a fürdőig vagy a konyháig jusson. Nekem jobb napokon még mindkettő sikerül, kevesebb mint egy órán belül, az étkezőben is csak alig ülök le pihenni. Fizikai és lelki iparosmunka, mielőtt elalszom, átveszem gyorsan, hogy másnap hogyan csinálom majd, hol lehet egy ügyesebbet fogni, hogyan lehet a legnehezebb helyeken egy biztonságosabbat vagy egy szebbet lépni. Nem sokkal később már ott, a lépcsőhöz legközelebbi székre leroskadok, édesanyám tálcára rakja és odahozza az ételt. A hagymának viszont még mindig van héja, zuhanok a közepe helyén lévő semmiig. Még napokig eljárók az emeleten a wc-re, sőt állva mosok fogat a csapnál. Már ülve mosok fogat. Már nem megyek ki a wc-re. Megtudjuk, hogy mennyibe kerül egy kacsa a gyógyszerárban. Június utolsó napjaira, alig három hét alatt (na, ez vajon mennyi „nyissz”?), a saját kis cégem budapesti irodájától és a Balaton közepétől eljutottam oda, hogy nem tudok felülni az ágyban. Telefonálunk, hívjuk a mentőket. Látni fogják a szomszédok. Ez jut eszembe.

Olyan vagyok, mint az a kör alakú nyalóka, aminek spirális, szélforgóra emlékeztető mintája van. Spirálisan fut a színes csík a kör közepe felé, és ahogy szopogatja a gyerek, ahogy egyre csökken a nyalóka mérete, a spirál is rövidül. Amikor már csak a kevés középső része marad, egyben leharapja a pálcikáról a még meglévő színes cukrot. A vége mindig színes, mintha a nyalókázó embert várna ott a végén valami. Úgy érzem, mintha ilyen nyalóka volnék, és egy óriás, univerzumméretű mongolidióta óvodás nyalna, szürcsölne, szopogatna, nyelvének érdes felülete, a kiálló ízlelőbimbók végigszántanak a gerincemen, csigolyáról csigolyára bukdácsolva. Tudom, nem vagyok pízsi, és nem azért, mert nincs hozzá erőm, vagy mert azt a helyet, ahol a pízsiségem lakozik, már elnyalta a gyerek, nem, nem ezért. Hanem mert ezt a kifejezést kell használnom, stilisztikailag nem használható más, nem babusgatjuk a szörnyet. Így érzem magam, barbár kezek közé szorult spirális nyalókának, pedig a helyzet még rosszabb: amivel vagy akivel nekem dolgom van, az nem egy óvodás, pláne nem idióta. Ez egy végtelenül kiszámított, zseniális és förtelmes pszichopata ragado-

A *Fennjárók* című, készülő regény részlete.

zó, egy minden idők előtt született gigászi szörny, ami az életemet akarja, ami el akar engem pusztítani.

Zebevény és Nagymaros között erdei túra a hegyekben: 21 kilométer. Fekete félcipőben vagyok, ahogy mindig. Nincs túracipőm, a Nike-t csak a konditeremben használok, az nem kültéri cipő. Nyissz!

Le a Balaton-partra a Bethlen Gáboron, ott el, egészen a szakmunkásképzőig, onnan a Kálmán Imrén vissza, majd a Vitorlás utcán keresztül hazáig: 5 kilométer. A víz fölött köd van, a vízpárás levegőben nedves avarszag. Nem lehet úgy gázolni a lehullott levelekben, hogy a vizes avar ne tapadjon rá a cipőre, csak a platánlevél akkora, hogy könnyen le tudom rúgni magamról. Nyissz!

A nagyobb körünk Siófokon, a háztól a Somogyi Bacsón, az Idősek Otthonát érintve a kórház mögötti úton: 2,7 km kilométer. Négy éve élek már majd együtt a betegséggel, amikor születésnapomra azt kapom magamtól, hogy hóban és jégen végigjárom ezt az utat. Kétszer esek majd el. Egyszer számítok rá, a hó elég puha. Nyissz!

A kisebb kör Siófokon, a háztól a Reviczkyig, a kórháznál rákanyarodunk a kis útra, azon csak a Koch Robiig, és úgy, a Koch Robin haza: 1,4 km. Bottal járok majd már, de egyedül végigmegyek ezen a körön. A Kochrobin sűrűn vannak a padok, de csak egyszer ülök le. Nyissz!

Gyöngön, Apekéktől a Gesztenyefa Presszóig: 1,1 km. Olyan rossz a járda, hogy kimegyünk inkább az útra. Még világosban, odafelé is. Nyissz!

A külső kertben, a szilvafa előtt körözni, nyissz!,

a belső kertben körözni, nyissz!,

anyum alkarját fogva körözni a belső kertben, nyissz!,

anyum alkarját fogva körözni az átrium pár méterén, nyissz!,

lakáson belül a falnak és a bútoroknak támaszkodva közlekedni. Eszembe jut Apek, ittasan támolyogtunk a Gesztenyefában, akkor mondta: *Kisfiam, faltól falig, mint a szőnyeg!* Nyissz!

Lejönni a földszintre, nyissz!,

az emeleten maradni és wc-re eljárni, nyissz!,

az ágyban feküdni, felülni, amikor anyu a tálcán behozza az ételt, nyissz!

A mentők az emeleti szobámból, az ágyból visznek le hordágyon, be a kórházba.

Előbb tudtam úszni, mint járni. Nem babaúszásban, hanem mellúszásban, másfél évesen már stabilan. És most, amikor járni már nem tudok, úszni még igen. Élet. Költészet.

Jó ideig utoljára úsztam akkor. Egész életemben a Balatonban, úszás közben tudtam a legjobban gondolkodni, pihenni, itt ünnepeltem, zártam le, kezdtem bele valami újba. Mindig a vízben építettem újra magamat. Most is a vízbe igyekeztem, tudtam, hogy zajlik valami, összevissza lötyögtek bennem a napok, végig kellett gondolnom, hogy vajon mi történik éppen a testemben, mi ez a dulás, mi lesz most velem.

A kifejezés, a szintagma, hogy *gyógyíthatatlan betegség*, nos, ez önmagában üres, nem szól semmiről. Egyszerűen nincs realitása, az emberi elme ezt így, ebben a formában nem képes feldolgozni. Mint az emésztetlen dolgok általában, átfut az emberen, és lényegében változatlan formában távozik. Aminek realitása van, ami mélyen megül, és ami éppen ezért bénító, az az, ami tényszerűen történik. Riasztó tárgyszerűség. Soha nem tűnt fel például, hogy a vízbe vezető lépcső és a parti sétány betonszéle között távolság van, most megállok, és mintegy átlépek (ahogy pocsolját lép át az ember) a lépcső faszerkezetére. Nem emlékszem, hogy valaha is fogtam volna a lépcső korlátját. Biztosan megfogtam már, de nem emlékszem rá. Nem emlékszem rá, ahogy arra sem emlékszik az ember, hogy egy esküvőn, egy születésnapon, a kocsmákban hol, merre és milyen volt a WC, hányszor pisilt és mennyit, egyáltalában, hogyan oldotta meg ezeket az ügyeket, hogyan zajlottak az anyagcsere folyamatai. Átlépek a lépcsők előtti, a lépcsősort a part betonkávájára támasztó részére, még pár lépés és maguk a lépcsők jönnek. Állok a lépcsősor tetején, bámulom a fokokat, és úgy érzem magam, mint Indiana Jones a szakadék szélén. Indiana dönt, hogy ugrik, én döntök, hogy lépek. Mindkét oldalon fogom a korlátot. Alulról a harmadik fokra érve életemben először érzem, hogy ezen meg is lehet akár csúszni.

A vízben mindenki kicsit másképpen jár, nem lógok ki, a lábam alatt a kvarcos homok hullámdombjai mintha kicsit nagyobbak lennének a szokásosnál, de ez talán tényleg csak az aktuális szélnek és a víz munkájának a játéka. Amikor a víz combközép fölé ér, már elég sokat tart, gyaloglok, megyek befelé, két lábon. Nézem közben a szemközti partot, az ott Alsóörs. A tó itt elég széles, majdnem tíz kilométer, tizenhárom éves koromban egy fogadás miatt itt úsztam át a Balatont, egyedül. Lehetett volna keskenyebb helyet is választani, de ez volt szemben. Szerencsére volt annyi eszem, hogy északról indultam. A víz közepén iszonyatos tud lenni a csönd, szinte serceg, vagy inkább zúg, és nagyon mély az egyedüllét. De mindig azt éreztem, hogy engem ez a víz véd, épít, hogy ez a víz engem soha nem bántana. A végén kis kerülővel még a megfelelő strandot is megtaláltam.

Amikor a vízben vagyok, nem hiszem el, vagy mondjuk inkább úgy, nem hiszem azt, hogy nagy baj lehet. Nagy, nyújtott tempókkal úszom, lustán és erősen, mint a bálnák. A lábam hajlik, van benne erő, tüdőből sosem fáradok, a kezem is megfelelően húz. Minden, ami aggaszt a parton, az egyensúly, a széles alapú járás, a befelé húzó láb, a beforduló lábfej, itt semmivé válik, lényegtelen. A zsibbadás miatt az alsótestemen furcsán érzem a vizet, de a működő motorika mellett ez nem érdekel. Sokáig úszom. Amikor visszafordulok, minden nagyon kicsi, ami a parton van. A nyárfasor csak egy zöld csík, aprók a házak, a strand tárgyait, a padokat, vízibicikliket már régóta nem látni. A foki-hegyi templomban éppen harangoznak, a vízen még elér hozzám a hang. Üvöltök. *Ide gyere utánam, te szörnyeteg!*

Az emeletre csigalépcső vezet fel. Az emeletről csigalépcsőn kellett levinni a mentősöknek. Átraktak a hordágyra, amiről addig nem is tudtam, hogy ülő üzemmódja is van. Megfogtak, az egyik hónaljnál, a másik térdhajlatban, szá-

moltak, háromra raktak át. Háttal a lejtőnek vittek le, nem bizalomjáték, savanyú tehetetlenség, kényszer, porzó kiszolgáltatottság. Átraknak, tesznek-vesznek, cipelnek, emelnek, súlyos, puha tárgy vagyok. Ahogy a hátam mögötti mentős lép lefelé, maga is háttal a mélynek, megbicsaklik, a falat kell megfognom, majdnem leborulok.

Meg sem tudtam nézni a mentő belsejét. Végig csukva volt a szemem. Hátha akkor ér máshol lenni. Most sírni nem szabad, majd sírok később. Nem szirénázunk. Nem sürgős, élet nem múlik rajta, mármint az időn nem, életen át tart ügyis. Ahogy húzzák ki a hordágyat a kocsiból, a kedvesebbik mentősnek mondom, hogy *én pár napja még kilométereket úsztam a Balatonban*. Rendes volt, azt válaszolta, *lesz még olyan*.

A liftben azon jár az eszem, hogy nem, nem hazudtam, nem játék és nem álom volt, én nemrégiben még valóban úsztam, valóságos kilométereket, valóságos vízben. De miért mond ilyeneket az ember? Mennyit szabadkozunk a pincéreknek is. Jár a szám, verbális kapálózás, mintha ki lehetne beszélni magam a bajból. Hátha látja majd a mentős, hogy ez az egész csak valami műszaki hiba, mert amúgy erős, normális, sőt az átlagnál jobb fizikai teljesítményt felmutatni tudó emberről van szó, ez pedig, ami miatt most itt őt foglalkoztatnom kell, csak valami tévedés, fatális véletlen, és hamar elmúlik. A romlás nem az én szerves részem, lesöpörhető, akár a morzsa, mindjárt meg is teszem, mindjárt megláthatja ő is, csak picit kell segíteni, de aztán hamar helyrehozom, semmiség ez, apró üzemzavar, *látja?*, nekem szinte már nincs is szükségem mentőre. Kényszeresen meg akarom győzni, mintha az ő véleményén múlna, hogy mi lesz velem ezután.

Sokat gondolkodtam azóta ezen. Láttam másoknál, és többször megismételtem én is, orvos, nővér, látogató ismerős előtt. A normalitástörténet tolakodása. Mert, ahogy én látom, minden betegnek megvan ez a története, sőt mintha az egyenesen lényegévé válna a beteg embernek. Valami olyan, nehezen pusztuló részévé, ami ha elveszik, akkor nincs tovább. Mentegetőzés is van benne, igen, hogy ez az egész, amiről most szó van, maga a kór, csak félresikerült, elrontott mutatvány, és ha egy pillanatot várunk, megcsinálja ő ezt újra, jól, sőt remekül, *bocsánat, látja?, mondtam én*, nem is történt semmi. A beteg ember követel is ilyenkor, normalitásának túlhangsúlyozásával követeli a problémamentesek, de inkább így kellene mondanom: a teljes értékűek közé sorolást. Tiltakozás ez, tiltakozás a leértékelt áruként, a férges gyümölcsként, a maradékként való árusítás és az ilyenként való kezelés ellen. De azt hiszem, mindenekelőtt mentális és lelki kapaszkodó ez, odatartozás a jó vagy az ennél legalábbis sokkal jobb minőségű élethez. Az egészség zárványosan megmaradt elem a beteg ember belsejében. Attól, hogy ez van, még meg lehet persze halni. De ha ez nincs, akkor már nem lehet tovább élni.

[18.48: telefon]

(*El nem hangzott beszélgetések anyámmal*)

És aztán szilveszterkor tényleg

elmentünk Farkaslakára, 550 km, Erdély közepe, kétezer lakos, majdnem mindenki magyar, és hát itt született Tamási Áron, az *Ábel*-trilógia szerzője, emlékház, emlékmű, és hát minden kulturális objektum róla van elnevezve, szerintem helyesen, ebből él a falu: a nevéből meg ebből a különös szerzőből, az *Ábeleket* akkoriban írta, amikor apám született, és az amerikai rész elejéből teljesen világos, hogy a nációk a behajózás protokolljából nyúlták le a holokauszt forgatókönyvét (hosszú vonatút, levetkőzés, a csomagok névvel történő ellátása, zuhany), rettenetes dolog ez, az egyetlen maradandó erdélyi idill a tömeggyilkosság forrása is, ugyanaz az eredete mindkettőnek, útra kelni Amerikába – útra kelni Madagaszkárra – útra kelni a halálba, borzasztó dolog ez, de a farkaslaki emberek nem tartják számon, erős a nyelvjárásuk, olyan, mintha egymást utánozná az a kétezer ember, folyton nevetnek valamin, valami olyasmin, amit te úgysem fogsz soha megérteni, és teljesen biztos lehetsz benne, hogy valamiképpen be fognak csapni, nem lesz ez egy nagyon nagy átverés, de azért megtréfálnak egy kicsit, valamicske aprópénzt elvesznek tőled, észre se veszed, asszem, szerintem ezen nevetnek folyton, az ártatlanságodon, meg azon, hogy mindennek ellenére mégiscsak *igyekszel* belemenni az üzletbe, én is lealkudtam a szőrmemellény harmincezres indulóárából egy tízest, aztán mégiscsak azt éreztem, hogy hát, bazmeg, ez a lelkes ember mégiscsak becsapott, kisebbségben él, megkeményedett, és még engem is átbasz, pedig én voltaképpen segíteni jöttem, ráköltöm a pénzemet, miért csap be, van valami meg nem értés Trianon körül, *békediktátum*, a faszom, az a békediktátum, majd egyszer kidolgozom ezt, esszéregény-jelleggel, de hát nagy becsapás a Tisza melegítőfelsőm is, gyönyörű darab, egyszer mondtam csak, és azonnal megkaptam a társamtól, elképesztően szép, majdnem elsírom magam, de hát ők is becsaptak minket, nem tudom, mennyibe került, de az egész kapitalizmus a haszonkulcson alapul, *mindig* becsapnak, ez a lényeg, van is egy képem az 1984-es angliai bányászstrájkjéről, fekete-fehér lovas rendőr üti gumibotjával a bányászok fotósát, a rendőr maszkos arca rideg, mégis látszik rajta a lelkesedés, minden végrehajtó annyira lelkes.

*

Szégyellem

és nagyon sajnálom, hogy az utolsó időkben, az utolsóknak *bizonyuló* időkben olyan sokat veszekedtem veled, drága édesanyám, elviselhetetlennek találtam, hogy mennyire mások az elvárásaid, az igényeid, az ítéleteid, hogy mennyire eltérnek az enyéimtől, pedig én aztán alaposan átgondoltam az enyéimet, jobban járnál velük, ez az igény is mekkora *hólyagság*, mekkora gőg és erőszak, szégyellem és sajnálom ezt is, az ember még a saját anyjával szemben is hajlamos a machismóra meg a férfiak mindenféle brutalitására, a mai belem kifordul a régi magamtól, kiabáltam veled, lehülyéztelek, megállítottam az autót, és azt mondtam neked, hogy te egy marha vagy, *mi történt veled, anyám*, és aztán, utólag, az egészet azzal magyaráztam, hogy mindig tebenned bízom, te alakítottad az életemet, és most nagyon rosszul esik, hogy elesett vagy, nem kellene ennek így lennie, miért nem tudsz kitartani a régi, önreflexív okosságodban, és te néztél, szomorú lettél, és azt mondtad, hogy igen, igazad van, tényleg jó lenne kitartanom, de már nem megy, fiam, nyolcvan is elmúltam, ne haragudj, de én haragudtam tovább, és az egésznek talán csak az volt az oka, hogy anyám egy másik generációhoz tartozott, a szakemberek szavával a *veteránok* közé, én meg a *baby boomerek* közé, nem nagy a távolság, és én mégsem láttam be, hogy az ő számára is az a *normális*, ami a születésekor volt, és nem vettem észre, hogy az ő híres *hó eleji bevásárlásai* voltaképpen *készletfelhalmozások* voltak a nehéz időkre, a háborúkra vagy a hónap végére, és aztán a következő hónapban újra tíz liszt, tíz cukor, tíz étolaj, meg egy kiló só, alig bírtam el őket, mostanában meg haragszik, ha emberek egy egyszerű hétköznapon telerakják a bevásárlókocsikat a Tescóban *mindenféle szarral*, *minek az, kisleányom*, közben meg megy a *panasz a szegénységről*, nem értem én ezt, *hőrcsögök ezek az emberek, néma jéghegyhőrcsögök*, nem vette bennük észre a régi önmagát, aki teletömi a kosarait a szocialista szarokkal, és aztán visszük haza a Skoda 1000MB-vel diadalittasan a szajrét, el is rendezzük őket a spájzban, lesz az egésznek egy diszpozíciója, ami éppen olyan, mint a befőtteké, megvan a teljesség, bár lassan elfogynak az elemek, és talán ez a szöveg is csak egy készletfelhalmozás.

*

És aztán, mostanában

arra jutottam, hogy újra be kellene iktatni a napjaimba a rendszeres testmozgást, régen kosárlabdáztam, aztán jött a foci, most azonban megint nagyon fáj a térdem, lehet, hogy műtét lesz belőle, már bejelentkeztem az orvoshoz, a biciklizéshez viszont egyelőre hideg van, pedig tavasztól őszig gyakori nálam a napi harminc-negyven kilométeres táv, úgyhogy marad az úszás meg a gyaloglás, soha nem gondoltam, hogy el fogok jutni ide, hogy a gyaloglás lesz a rendszeres napi testmozgásom, de az is igaz, hogy Márai Sándort az emigrációban a reggeli meg esti gyaloglásai tartották életben, napi kétszer másfél óra, egészen addig, amíg fejbe nem lőtte magát, városi séták voltak ezek, a művész utálta a természetet, gondolkodott és meditált közben, írt, csak nem volt nála papír, ezért aztán én

is kinéztem magamnak egy városi célpontot, Alsóvárosi, avagy Havas Boldogasszony templom, 1509. augusztus 5-én szentelték fel, gyönyörű épület, és ha belegondolunk, az Amerikai Egyesült Államokban sehol sincs ennyire régi épület, azt mondják, ott nincs is történelem, milyen lehet ott élni, semmi értelme, talán csak Márainak sikerült, meg még egy-két embernek, szóval elsétálok a templomig, megkerülöm, jövök vissza, ugyanazon az úton, a hatszáz éves Szentháromság, megyek a Dóm felé, most látom csak, újra meg újra, hogy mennyire ronda egy épület, 1930, Fogadalmi Templom, és akkor mi van, talán éppen ez elől menekülök vissza a 16. századba, vissza nyugatra, dél-nyugatra, és ez a nyugat, mondja Nádasdy Ádám szavaival a hatalmas Henry David Thoreau, *amiről beszéltek, voltaképpen a vadon másik neve, és az eddigiekkel azt készültem kimondani, hogy a vadság tartja meg a világot, és minden fa a Vadon keresésére nyújtja le a rostjait*, megyek az épített környezetben, templomtól templomig, a város legrégebbi közlekedési vonalán, bő egy óra az egész út, megyek az Élénk Anyag felé, egyenesen Afrikába, ahol a frissen elejtett jávorantilopok bőre a legfinomabb fa- és fűszagot árasztja, és arra gondolok, hogy a *far west* prémgyűjtői hiába pézsmapatkányszagúak, jobb az nekem, mint a kereskedők vagy tudós kutatók poros üzletekben meg könyvtárakban szerzett illata: a halálad óta bűz az nekem, anyám.

*

Amikor a testvéremet elhagyta az utolsó barátnője,

a testvérem arra gondolt, nem mondta ki, de arra gondolt, hogy ez egyáltalán nem baj, hiszen hát eddig is csak úgy éltek többé-kevésbé egymás mellett, hogy a testvérem volt kívül, rátapadt a teknősbéka jéghideg burkolatára, próbált rátapadni, de nem ment, mert a teknős dobálta magát, sietett valahová, *mennem kell, bocsanat*, ezt mondogatta mindig, a testvérem pedig úgy integetett a teknőc hátán, mint Ahab kapitány Moby Dick gerincéről, *gyertek ti is, fiaim, gyertek, haljunk meg együtt az Isten keresésében*, de Robika számára ez a nő egyáltalán nem volt isten, meg el is unta nagyon a kényszerű integetést, *menjél csak, nyugodtan, a fenébe*, én aztán nem foglak hiányolni, abban biztos lehetsz, megtisztelt a bizalmával, mindezt el is mondta nekem, és én arra gondoltam, hogy régen, a szocializmusban volt a megyei pártbizottságon egy mosolygós kis konyhás lány, bizonyos Mariska, akinek az arcképét az apám a pénztárcájában hordta, és amikor észrevetted, azt mondtad apáknak, hogy vagy ő, vagy én, ki kell dobnod a képet, nemcsak a tárcából, hanem a szívedből is, és apám kidobta, a tárcából és a szívéből is, és én akkor arra gondoltam, hogy hát igen, ezért nem szabad a másik ember pénztárcájában kotorászni, még ha az a másik ember a férjed is, mert a végén olyan dolgokra is rájöhetsz, amilyenekre egyáltalán nem akartál, nem kell a hazugságok mögé nézni, mert a hazudó ember számára éppen az ő hazugsága az igazság, ne kutasd a tutit, ott van előtted, azért nem veszed észre, Robika barátnőjének kifejezetten a Moby Teknős volt a hazugsága, és a testvérem el is fogadta ezt tőle, és aztán véget vetett az egésznek, és már nem is a lakókocsijában lakik, hanem épített magának egy új épületet, téglából készült alapzat, a téglakon szorosra fogott raklapok, azokra egy összefüggő léckeret, külső és belső burkolat, közöttük vastag szigetelés, a tető ferde, biztosan lecsorog róla az eső meg

mindenféle nedvesség, körben ablakok, lehet látni az őzeket és a vasutat, az ajtó pedig a város felé nyílik, a templom tornyáról távcsővel le lehetne olvasni a pontos időt, de minek, ezen a portán az időnek nincsen jelentősége, szép a berendezés is, ott vannak a legszebb tárgyak, csodás benne az élet, nem kell érte aggódnod, drága édesanyám.

*

És aztán a második beültetés után

az derült ki Márkról, hogy voltaképpen beszél, tud beszélni, a kutyájához gyakran hozzászól, azt mondja neki, hogy *Kincsó, nem eszünk semmit!* (a golden retriever neve valójában Kincsó, helynévként, az őshaza nevéként Jókai Mór találta ki *A jövő század regénye* című művében, kínai változata: Kin-Tseu, Kingcsou, Csingcsou – valamikor te is szeretted Jókait, igaz?), vagy azt, hogy *Kincsó, az anyád szentjít!*, nem tudom, mire való az autizmus, az autizmus nevű spektrumzavar, de néha, amikor megáll a hálószoba ajtajában, éjjel fél kettőkor, és úgy ordít, azon a hangon, mintha nyúznák, mintha éppen lenyúznák a hátáról a bőrt, mintha éppen megennék a harci rovarok, mintha betennék a kínai harangba, a bronzbikába, a fehér szobába, mintha élve temették volna el, élve főzték volna meg, karóba húzták volna, keresztre feszítették, felakasztották vagy elégették volna, és nem nyugtatja meg az Atarax sem, arra gondolok, hogy az autizmussal élő emberek talán arra valók, hogy hiányaikkal megmutassák mindenkinek, mi *nem kell* az emberi létezéshez: nem kell az alvás, nem kell a beszéd, nem kell közösség, nem kell az eszközök használata, nem kell fény az olvasáshoz, magadnak is odavetítheted az olvasnivalót, felfalhatod az ürülékedet, a papírpénzeidet is nyugodtan megeheted, bármit körbenyalhatsz és bekaphatsz, az étel vagy az *ital* szava semmit sem jelent, és nem kell a kedvesség, és hát nem kell a szeretet sem, pedig hát az maga az Isten, te pedig csak állsz ott, vagy éppen fekszel, és azt látod, hogy minden csak *civilizáció*, semmi, még az olvasás sem a *kultúra* része, minek ez az egész, pedig újabban azt mondják, hogy az autizmus csupán az elme belső gyulladása, olyan gyulladás, ami megakadályozza, hogy a féltekék *kommunikáljanak* egymással, nincsen kapcsolat, nincsen hálózat, az autistának a szó legszorosabb értelmében *nincsen agya*, és közben mégis csudálatosan aranyos ember, tökéletesek a tulajdonságai, nagyon könnyű vele élni, bár a piacon néha megtámadja a vele egyméretűeket vagy a kisebbeket, ilyenkor néha mégiscsak veszélyes alak, *legyen meg a gyógyszer, legyen meg a gyógyszer*, ezt éneklek magamban – ha a hamvaitok a sírban tudnak aggódni és imádkozni, érte imádkoztatok, érte aggódtok, anyám.

*

És aztán érkezett hozzám egy csomagkihordó kisteherautó,

és hozott nekem egy kicsi pakkot, fölrepült, annyira könnyű volt a könyvekhez szokott kezemnek, fölmentem vele az emeletemre, kibontottam a dobozkát, és volt benne egy magvetős bögre (különös az ikon: az 'm' betű fölött van az 'ő' ékeze) meg egy sál Nepálból, 80x200 centiméter a mérete, türkizzöld a színe, az

anyaga pedig jakgyapjú-pamut, elképesztően finom dolog, a Tharjay Norbu Zangpo nevű autentikus tibeti boltból származik, és meggyőződésem, hogy nem a jak nevű állat, a *Bos grunniens* az emlősök (*Mammalia*) osztályának párosujjú patások (*Artiodactyla*) rendjébe, ezen belül a túlköszszarvúak (*Bovidae*) családjába és a tulokformák (*Bovinae*) alcsaládjába tartozó faj különösen finom gyapja miatt került bele a csomagomba, hanem azért, mert a fiatal írók szövetségének is ez volt a neve, József Attila Kör = JAK, ez volt az a szervezet, csak azért, hogy tudjad, amely egyetemista koromban végérvényesen meghódított engem az irodalomnak, F(iatal) I(rók) J(ózsef) A(ttila) K(öré)-ből egyszerűen JAK, túlköszszarvú, haragos, tulokforma lény, mennyire vicces, sokat röhögtünk ezen, és most a nyakamba köthetem a szimbólumot, a könyvkiadó embereinek csodálatos születésnapi ajándékát, majdnem megsirattam, és most mindenhez felveszem, ha kell, ha nem, és aztán két hét múlva újra érkezett egy csomagkihordós pakkocska, ennek már szinte egyáltalán nem volt súlya, és talán nem hiszed el, de egy adag erőstúró volt benne, mert a könyvemben van egy rész, amely Örménykútról szól, mert ott lakik az én jelenkori erőstúros emberem, és arról, amiről az az egész mocskos könyv, hogy minden elmúlik, és hogy emlékműveket kellene állítani a nyom nélkül vagy mindenféle nyommal elmúló emberi életeknek, és lehet, hogy épp az a híres csabai erőstúró lesz emlékmű, ez a бүдös, sebezhető, mulandó és mélyen tót hungarikum lesz a monumentum, ez fogja megőrizni a jelentéktelen emberek jegyét és bélyegét, az embereket, akikre soha senki sem figyelt, csak Jézus Krisztus, aki mindenkiért adta oda az életét, és ebben az értelemben az erőstúró lesz maga Jézus Krisztus, a Megváltó, soha nem gondoltam, hogy ilyeneket fogok mondani Jézusról, de ezt most tényleg a nyelv mondatja velem, az erőstúró maga a Megváltó, de ez bizonyára sok már neked, édesanyám.

*

Nem tudom, emlékeznél-e rá,

de a gimnázium első éveiben valamikor volt egy egyszerű kivitelű Molnija zsebóráim, aztán egy Rakéta karóráim, gyönyörű sötétkék számlappal, gyakran elbújtam vele, úgy nézegettem és hallgattam a ketyegését, mert azt gondoltam róla, hogy ennél szebb és jobb tárgy nincs is a Földön, hajszálpontosan méri az időt, aztán elveszítettem, de nagyon hiányzott az első pillanattól fogva, igaz, az egyetemen nagyban segítette az ismerkedéseimet, hogy minduntalan meg kellett valakitől kérdeznem, mennyi az idő (az óra hiánya e területen majdnem annyit ér, mint egy igazán szép kutya birtoklása), és aztán kaptam egy korai Doxát, de az hamisítottnak bizonyult, nagyon elszomorított ez a kései tény, elrontott mindent, aztán vettem egy barna számlapos Cornavint, apám sokat beszélt ezekről a márkákról, *vagy Doxa, vagy Cornavin, ezeken kívül nincs is más*, tökéletes darab volt, de hirtelen kaptam egy modernebb kiadású, fehér számlapos Fossil órát, amerikai gyártású, ütésálló óborzalom, de valahogyan mégis hozzám nőtt, főleg a hozzá illő NATO-szíjjal, le se vettem, de aztán – gyilkos hálózati reklámok nyomán – beleszerettem a vérvörös Lilienthalba (*A Lilienthal 1 Roaring 20s Crimson stílusosan megragadja a titkos bárók, vaudeville klubok és kabarék csábító és elegáns hangulatát. Csillogó piros számlapja a nehéz függönyökre emlékeztet, amelyek*

váratlan élvezeteket ígértek. A fényes aranyműszetek és a sötétben világító Superluminova kiemelik az elegáns és ragyogó Art Deco stílust, míg klasszikus megjelenését egy vintage arany tok teszi teljessé.), kifizettem a pénzt, elhozta a csomagszállító, és az óra tényleg gyönyörű, nézegetem és hallgatom is nagy titokban, és nem tudom, hogy mindez nem azért van-e, mert az első, nagyon-nagyon csúnya Paketa karórát a beteg apám annak idején vadállati erővel szaggatta le a karomról, és aztán rohant vele a pottyantós vécé felé, hatalmas trauma volt, majdnem akkora, mint amikor az agyhártyagyulladásomkor elvették az összes plüssjátékomat, nem maradt meg semmi, csak a Gagu cica, mert az műanyagból volt, le lehetett mosni-hipózní, és nekem mindenféleképpen be kell pótolnom ezeket a veszteségeimet, hiszen hát te is csak ekkor jöttél rá, hogy apám aktuálisan tényleg elmebeteg.

K I S Z E L Y M Á R K

Az ágak közti formátlan sötét

regényrészlet

Sámuel.

A fogaskerekek szívóereje. Egy rövid kattanás, a lejátszó elnyeli a videokazettát. Megfeszülnek a kábelek a konnector és a zsúrkocsi tetejére állított tévé között. A képernyő kicsi, közelebb kellett tolni a székekhez. A felvételen egy megrendezett motorbaleset képei. Napsütés, közúti forgalom, fékcsikorgás. Az ütközés előtti pillanat elsötétül. A következő kockán egy betonon elterült test. Az óvatosan lehúzott bukósisak alól előbukfenceznek a sérült férfi félhosszú, barna tincsei. A szeme csukva, az arca merev. A tanfolyamvezető máris megállítja a kazettát, magyarázni kezd. A résztvevők párokba rendeződnek, egyikük elfekszik a földön. A tudóműködés könnyen megállapítható. Emelkedik a mellkas, bepárasodik az orrlyukhoz tartott zsebtükör. Külsérelmi nyomok, vér. Vészhelyzetben rááll a szem a keresésükre. „Körömmel, mélyen belecsípni a fülcimpába” –

ezt keveseknek diktálja az ösztön. Ha a sérült nincs eszméleténél, jöhet a stabil oldalfekvés. Lírai, megkomponált mozdulatsor. Mindenki sikerrel veszi a feladatot, visszarendeződnek a székekre.

Szováty Attila a második sorban ül. Jegyzetel. Nem szeretné, ha épp az elsősegélyen csúszna el a jogosítványa. Érdekli is a téma. Mindig belelapoz a bátyja orvosi könyveibe, ha nála vacsorázik. Nézi a precíz illusztrációkat, átugorja a kibogozhatatlan szakszavakat. Így is ragad rá valami. Jelentkezik – „A megkeményedett hasfal belső vérzésre utalhat” – a válasz helyes.

Nyílt sebek. Attila beleegyezik, hogy rajta mutassák be a sapkakötést. Előrehívják, szembefordul a többiekkel. Izgatott, pedig csak azt kérik tőle, amit az élettelen bábuaktól szokás: üljön mozdulatlanul. Mint egy fontos tárgy. Mint egy kopott medrű vályú távol a jószágoztól. Mint egy osztályvezető kardiológus öcsese, aki eltűnik a pólyatekercesek rengetegében.

Hágel Patrícia eltolta magától a tányért. Befejezte a vacsorát. A tenyerébe söpörte a konyhapulton maradt hagymahéjat, a szemetes pedáljára lépett. Kifelé menet a villanyt is leoltotta. A tányérján félbehagyott vajás-mézes kenyér, paradicsomcikkelyek.

Péter az asztalnál maradt. Ült, nem szólt egy szót sem. Hallgatta, ahogy a felesége dühösen mossa a fogát. Vele kiabáltak a fogkefesorok.

Gyerekkorában a nagyapjánál töltötte a hétvégéket Tiszafüreden. Utálta, ahogy a szülei felrakták a héthuzsas személyre. Utálta a jegykezelő csattogását, a bevonatot a kartámaszokon, a tájat bámuló, szatyros öregek szagát. A nagyapjánál vadásztróféák lógtak a kanapé fölött. Megsárgult, göcsörtös agancsok. Azokat nézte Péter elalvás előtt, és az erdőkre gondolt, a bokrok rejtekére, ahol a mozdulatlan állatok fölött elrobog az idő. Így érezte magát akkor, a konyhában ülve is. Át akart zuhanni az előtte álló órákon. Az utolsó falatokat a sötétben is le tudta nyelni.

A hálószobába ment. Azt mondta, ha lehetne, visszacsinálná az egészséget, de már késő. Megígérte, hogy segít. Költözik a régi katonatárs, Szemerédi közlegény. Pohos lett, még a csuklóit is zsírosak. Egy kör után kifulladásra egyedül. Sétálni, fagyaltozni a jövő héten is tudnak, kitart a jó idő. Patrícia az oldalán feküdt, a fal felé fordulva. Már nem sírt.

Vékony, ideges alkatú facsemeték. Mögöttük a fal, egy kórteremfehér vakuvillanás. Kék-sárga-kék peremek, a város színei. A melegtől fuldokló sétálóutca légszövébe szívószálak döfnek a fagyaltárusok. Szováty Attila benyomja a ruhabutik ajtaját, megszólal a falhoz csavározott csengő. Nyári sálát keres ajándékba. A múlt héten volt az első randevú, moziba mentek. Beültek utána egy sütire a legjobb cukrászdába. A lány azt mondta, tetszett neki a főszereplő könnyű anyagú kendője. Attila ügyetlenül mozog, nem tudja, mihez nyúljon. Odalép hozzá az egyik eladó.

Patrícia a kismamaruhák között válogat. Tizenkilencedikére van kiírva, addig már két hét sincs, fölösleges lenne vásárolnia. Mégis szeretne sok pénzt költeni, Péter orra alá dörgölni, mennyibe is került nekik, hogy lemondta a családi napot. Megnézi a cipőket. Krémszínű magas sarkút fog hordani, ha végre kimegy a víz a bokájából. Kevés jelet mutat a testén a várandósság. A lábai is teljesen rendben

vannak, de Patrícia hiú. „Nettó elefantiázis, ahogy kinézek” – mondja a tükörnek. A próbafülkékhez indul.

Péter és Szemerédi egy komóddal ügyetlenkednek a lépcsőfordulóban. Az egyik asztal lapját már megkarcolták, nem fér bele több hiba. Nagy a lemaradásuk, a kölcsönkapott IFA-t már este vissza kéne vinniük. A lakás még tele bútorokkal, Szemerédiné bestiális hangulatban irányítja a munkálatokat. Pokol az egész. A zenész és a pályagondnok, nem cipekedésre teremtették őket. Péternek még azt is ki kell találnia, hogyan fogja kiengesztelni a feleségét. Liliom vagy egy szelet dobostorta. A karamell bevonattól összefutott a nyál a szájában. Ráfordultak az utolsó emeletre.

Patrícia a próbafülke függönyében próbált megkapaszkodni. Nem bírta el az anyag, elszakadt a karikáknál. Szűkült, távolodott a világ, elvesztette az eszméletét. A kasszás azonnal segítségért kiáltott.

Attila már csak azt látta, hogy egy nő fekszik a földön. Aggodalomra semmi ok, képzett elsősegélynyújtó vagyok – mondta az eladóknak. Megvizsgálta az életjeleket. A pulzus tapintható, a lélegzetvétel szabályos ütemű. Vér, magzatvíz sehol. Egyszerű ájulás, talán már a mentők érkezése előtt magához is tér – gondolta. A biztonság kedvéért stabil oldalfekvésbe tette Patríciát. Alig várta, hogy elmondhassa a bátyjának, végre ő is részt vett valaki megmentésében.

Pár perccel később Patrícia hörögni kezdett. Sápadt. Egyre nagyobb aggodalommal ébresztgették őt.

A butikhoz érkező mentősök arcára sátrat vert a rémület. Kapkodva forgatták Patríciát, azonnal megkezdték a szívmasszázst. Melyikük fektette a jobb oldalára? Mióta fekszik így? – kiabáltak. A paramedikus az órájára nézett, arrébb lökte a kollégáit, és ököllel kezdte ütni Patrícia mellkasát. A szegycsont elnyelte a becsapódásokat, a szív mozdulatlan maradt. Száznyolcvan joule-ra hangolták a defibrillátort. Homorított a test, mintha a plafonhoz akart volna érni. Kétszáz, néma visszaszámlálás, a kisülés pillanatába sűrűsödő fény. Újra és újra. A mentőorvos térdepelve mondta ki Patrícia halálát.

Sámuel.

Az orvosi csoda. Egy magzatnak húsz-harminc percig van esélye az anya kerin-gésének leállása után. Okosan használta fel a méhlepény rejtett tartalékait. Miután irányíthatatlan csecsemőtestével elnyomta az anyja aortáját, még pont ki tudott kéredzkedni az életbe. Rohantak vele az inkubátorhoz.

Péter egy virágcsokor mellett döntött. Rakatott bele mindenből, aminek tudta a nevét. Kísérőkartját nem vett hozzá, szóban illik bocsánatot kérni.

A rendőrök a lépcsőházajtóban állították meg, magukkal vonszolták az újszülött osztályra. Remegett, tollpárna-gyengére bőgte az izmait, már a váróban összecsuklott. Nem értette, hogyan lehetséges ez az egész.

„Elnyomta a gyerek.” Az orvosok szavai befészkeltek magukat Péter csontjai-ba. Kiabáltak minden pelenkázáskor. Kiabáltak, amikor a tejlet melegítette. Ami-

kor nedvesdajkákról álmodozott. Aztán már munka közben, a koncertteremben is. Ott nagyon jó az akusztika. Ha eleget ivott, csendben maradtak. Részegen nézte a gyermekét, a gyilkos fegyvert, ahogy szépen lassan kinövi a rugdalózóját.

Samu az aggodalmak ellenére is fejlődött, egészséges volt. Már óvodás korában furulyázott és énekelt, nádat szopogatott az anyja csecsei helyett. Az apja egyházi kórusba íratta, a világi dalokat otthon gyakorolták. „Sok szép országban laktam én avec que la marmotte.” Előbb olvasott kottát, mint írott szöveget.

Attila évekkel később levelet küldött. Gyáva volt ahhoz, hogy személyes tállkozót kérjen. Tizenkét, az utolsó milliméterig teleírt oldal. Minden betűje felesleges. Péter bele sem olvasott, kidobta a kukába, amikor meglátta a feladó nevét.

Sámuel.

A zenei szakközépben lett az osztálytársam. A tanévnyitó előtt két héttel ismerkedő délutánra hívott minket a leendő osztályfőnök. Anya a gimnázium kapujánál rakott ki, csak a kis utcákban lehetett parkolni. Balra indexelt, elkanyarodott, öt percünk volt a kezdésig. Samuról azt hittem, hogy a portás fia. A fülkében kártyáztak, fölöttük lakatra zárt kapcsolótábla, mereven csüngő teremkulcsok. Kérdezni akartam, de a portás felemelte a mutatóujját, várnom kellett, amíg elrendezte az ütőlapokat. A második emeletre küldött, ötös terem. Leültem, idegesen néztem a tábla fölé akasztott órára.

Sternyánszky tanár úr már a prologusban megszólította a zongoristákat. Nem mertem felállni, csak jelentkeztem. Azt mondta, legyünk észnél, többen kiestek a fölöttünk lévő évfolyamból, ha elég munkát teszünk bele, koncertlehetőségek nyíhatnak. Kopogtak a terem ajtaján. Jobbkor nem is jöhetne anyám, gondoltam. Majd átadom neki a székét, leülök a parkettára, legalább kevésbé látszom. Samu volt az, Kovács Sámuel, a teljes nevén szólította az osztályfőnök. „Örülünk, hogy ideért.” A tanári asztal melletti radiátorra ült, rá se nézett az osztályközösségre.

Egy óra alatt lezavartuk az egészet. Megjegyeztem a tankönyvek árát, a negyedéves vizsgák dátumát. Néhány szülő a Sternyánszky köré gyűlt, igyekeztek jó benyomást tenni rá. Anya az épület előtt vitatkozott a portással. Kizárták, pedig csak tíz percet késett. Kértem, hogy menjünk haza, de hajthatatlan volt. Amíg ő felszaladt kimagyarázni magát, a tablókat nézegettem a földszinten. Járt ide pár ismertebb zenész, élettelen arcú tubások. A folyosó végi teremajtó egy kukával volt kitámasztva, rövid koppanások érkeztek az irányából. Samu a padok között állt, egy hangvillát tartott a füléhez. Hümmögött. Visszafordultam, reméltem, hogy nem látott meg.

– Hé! A te anyád kiabált a Zsolti úrral? – szólt utánam Samu. Beléptem a terembe, a zongoraszékre ültem.

– A portással? Szerencse, hogy csak kiabált – mondtam. – Ákos vagyok.

Sámuel.

Onnantól mindennap bejött velem gyakorolni. Elhoztuk a kottákat a könyvtárból, loptunk a Zsolti úr cigijéből, szeptemberre átjatszottuk az elsőéves tananyag

nagy részét. Samu körbevezetett az épületben. Az alagsorban lyukas dobbőrök heverték a kazán mellett, tüzelőnek gyújtotték őket. A vonósok termeiben csontig karcolt parketta. Megmutatta az apját az egyik tablón. Kovács Péter, a rettegett tanszékvezető. A diákok fénysebességgel kapták el róla a tekintetüket, ha felbukkant az iskolafolyosón.

A teremhasználatért cserébe ki kellett pucolnunk a padlás egyik felét. Seprűvel vertük szét a pókhálókat, az elhullott madarakat szemeteszsákba szedtük. Samu akkor mesélt először az anyjáról, annyit mondott, hogy belehalt a szülésbe. Azóta rengeteg részlettel egészült ki a történet, mindet ismerem. Hogy viszonozzam a bizalmát, elmondtam, engem is egyedül nevel az anyám. Ketten kitéhettünk volna egy gyereket, akinek vannak szülei.

Aztán elkezdődött a tanév, megtelt az iskola. És engem zavart, hogy milyen sokan lettünk hirtelen. Ha Samunak különórát tartott az apja, megvártam valahol. Leültem olvasni a közeli színháznál, a színészbejáró ajtaja fölött nappal is égett a lámpa. Cserélgettük a könyveinket, egy Bulgakovot egy Ajtmatovért. Lehetetlen megenni a klasszikusokat.

A füvet a Nagyerdőn próbáltuk ki először. Annyira kezdők voltunk, hogy megtekerve kértük. Csak a dealer jóindulatán múlt, hogy tényleg tett bele. Fészkelődünk a farönkökön, passzolgattuk egymásnak a cigit. Mindketten rosszul lettünk, de Samu ismerte be hamarabb. A fehér bőrével eleve úgy nézett ki a főtörzsek kontrasztjában, mint egy többnapos hulla. Nehéz volt megállapítani, hogy mekkora lehet a baj. Járkálni kezdett, attól félt, hogy örökre így marad. Vékony, magas gyerek volt. Vörös, mint az anyja. A szeme tizenöt éves korára sötétzöld lett, ki nem állhatta az apját. Úgy éreztem, ez a kettő összefügg. Gyakran mondta, hogy azt kívánja, bárcsak a férfiak hordanák ki a gyerekeket, akkor megölhette volna, mielőtt megismerkednek.

Sámuel.

És Ákos. Kimondatlanul is tudtuk, hogy tömegünk nem vonszolható sokáig kettesben. Emberi mértékkel értelmezhetetlen az összetartozás súlya. Képtelen voltam elmagyarázni neki, hogy amit én hozok otthonról, azt senki nem tudja visszaigazolni. Szégyelltem előtte, hogy engem a félelem vezérelt, nem a düh. Nekem nem volt kire haragudnom, nem kereshettem ki a telefonkönyvből az összes Szováty Attilát, hogy felhívjam, és azt mondjam neki, megölte az apámat. Samu volt a legjobb barátom. A részem, ahogy én az övé. És minden barátság fölött ott lebeg egy alku. Fölöttünk a dühös, sötét boldogság. Azoké, akik nem veszíthetnek többet, mint amit már elveszítettek.

Elkezdünk társaságot gyűjteni magunk köré. Szakállas, szőrös lábú srácokat, értelmiségi családok tróger fajzatait. Csak azért voltak velünk, hogy felüssék a grammunkat majoránnával, hogy ki legyen töltve a háttérünk satírral. Zuhantunk Debrecen egyirányú utcáin. Az ifjúsági hangversenyek és a kilöttyent söről mocsos kocsmapadlók egyvelegét éltük. Nem fértünk a bőrünkbe.

Lolát egy házibulin mutattam be Samunak. A félévi vizsgák megünneplésére készültünk, még tartott a tél. Fekete lószőrös vonóval a kezében várt az este. Zsibbadt, mint akinek elkötötték a combtövét. Elkéstünk. Lola az osztálytársairól mesélt a buszon, túlmentünk egy megállóval. Samu a lépcsőház bejáratánál toporgott, a lábánál két üveg bor. Az egyiket nekem hozta. Azt mondta, még ne menjünk fel, kiszedte az apjából a főtárgyjegyeket, és Lolával is koccintani akart. Egy kapukulccsal nyomta le a dugót az üveg nyakán. Úszkáltak az apró parafadarabok.

– Szóval, neked köszönhetjük, hogy Ákos még köztünk van? – mondta Lolának.

– Azon a faszfotós sztorin meghaltam a röhögéstől. Nagyon gáz, hogy egy közös képviselő így visszaél a telefonszámokkal. Azért elmentetted a képeket? – körbeadtuk a bort – Ötöst kaptál, természetesen – mondta felém fordulva. – Nekem hármast javasolt apám. Leszarom. Az Apgar-értékem sem volt több, mégis itt vagyok.

Samu volt a legtehetségesebb az évfolyamunkon. Ezt már gyerekfejjel is beláttuk. Ha ő hármast kapott, az minden értékét elvette a jeles vizsgáinknak.

Lolát egyáltalán nem kellett pátyolgatni. Amíg az erkélyen szívtunk a fúvós lányokkal, ő kevert magának egy narancsvodkát, és odaült beszélgetni a kanapéra. Értelmes volt, mindenhez hozzá tudott szólni, megtalálta az összhangot a testével. Direkt úgy álltam, hogy ráláthassak a párás üvegajtón keresztül. Neveztet valamin. Annyira jó lett volna beleszeretni.

Éjfélkor páran táncolni kezdtek, én kimentem megmosni az arcomat. Samu és Lola egy fölöttünk járó sráccal dumált a konyhában. Azzal etették, hogy féltestvérek. Olyan könnyedén kapcsolódtak egymás mondataihoz, mint akik évek óta gyakorolják ugyanazt a hazugságot. Féltékeny lettem a köztük lévő összhangra. Nem tudtam eldönteni, hogy melyikük miatt zavart.

Az asztalon széthagyott öngyújtók, üvegek. A számba akartam tömni egy lángoló konyharuhát.

Sámuel.

Harmadikban kezdtünk el duóban zenélni. Betanultunk egy rakás jazzstenderdet, a vállalható popdalokat. Húszéves osztálytalálkozókon léptünk fel, esküvők vacsorablokkjai alatt. Egyszer egy tort is elvállaltunk. Könyékig kellett hajtanom a kölcsönkért, fekete inget, annyira nagy volt rám.

Sokan próbáltak trükközni a gázsival, egy botrányosan részeg csávó lehugyozta Samu énekhangfalát. Megettem a műsorvezető backstage-ben felejtett kürtőskalácsát a derecskei kocsonyafesztiválon. Idegrohamot kapott, a feleségének kellett hazarángatnia. Lett egy csomó történetünk. Megerősödtek a mindenkitől féltett rétegeinket övező falak.

Kezdődött a nyár. A belvárosban futottunk össze, le kellett vennie egy tízest az apjának. Bizonylattal, ahogy mindig. A bank főbejárata a sétálóutcára nézett, az ajtó mellett pénzautomata. Egy harmincas férfi állt előtte, úgy öltözött, mint akire a felesége vásárol. Kétszer is elrontotta a kódot. Cívis ember a gép ellen.

Megvolt a pénz, elindultunk Samuék felé. A nagyszüleiktől örökölt házban laktak, közel a belvároshoz. Pár éve költöztek át. Bádoglemez kapu, a fűbe kapart autóbejáró, közös kert a szomszéddal. A veranda oszlopai között kék vezetékek feszültek, örök szárítókötelek. Az északi ablakok a püspöki hivatal kertjére néztek. A gránit szentszobor tömörsége beszívárgott az ócska nyílászárókon, megtöltötte a levegőt.

Az apja nem viszonzta a köszönésemet. Kikapta Samu kezéből a pénzt, átfutotta a bizonylatot, és magára zárta a szobaajtót. Hallottuk, hogy fordul a kulcs. Viszontlátásra, tanár úr! Samu motyogott valamit, átnézte a hűtőt, és egyesével beleköpött minden megkezdett üveg piába. A következő lagzin megdugjuk a menyasszonyt, mondtam, hogy oldódjon a feszültség.

Megszólaltak a harsonák a debreceni MÁV-étterem eresedő falai között, és Samu ügyesen mögénékelte a mérőutéseknél. New York, New York. Magyaros frazírok a nemzetközi klasszikusok nem kívánt helyein. Senkinek sem tűntek fel.

Az Agrár Fesztivál záróestjén játszottunk. Itt is ugyanazokat a csontig rágott esztráddalokat kérték. Meg hogy legyünk kreatívak az utolsó blokkal, addigra már mindenki részeg lesz. Tömött vállú, nyakas családok ültek az asztaloknál. Méricskéltek a rántott húst, mint akik egy bankjegyen keresik a hamisítók nyomait. Így zajlik egy tenyészállat-bemutató utolsó aktusa. Villákra szúrva, egészben főzött krumplik társaságában. Az egyik főszer beszédet mondott. Leállított minket két szám között, felszökkent a bokamagas pódiumra, Samu beigazította neki a mikrofont. Azzal nyitott, hogy az ország távoli szegleteiből érkező gazdák találkozása olyan, mint egy növénynevelés szimpózium. Azt hittem, beszarok. Egy szaftos bajsú pasasé az este legszebb gondolata. Beszélt az öntözőrendszerek dinamikus fejlődéséről, aztán felolvasta a fogatparádé eredményét. Végül, hogy visszamenőleg is érvénytelenítsen minden neki tulajdonított pozitívumot, bejelentette a tombolát. Tapsvihar.

A második zenei blokk alatt már meglazultak a nyakkendők. Sokan hatalmas lehetőségnek látták az estét arra, hogy beajánlják a jószágaikat a nagyvárosi viszonteladókhöz. Asztaltól asztalig zarándokoltak. A legszánalmasabb jópofizásokat néztem végig, legszívesebben zenekari árkot ástam volna magam alá, hogy elrejtőzhessenek.

Samu hosszan konferálta az utolsó számot, köszönetet mondott az utánozhatatlan hangulatért. Az egyik lányt külön kiemelte, hogy a jelenlétével növelte az esemény színvonalát. „Szóljon ez most neki.” Szokatlan, csípőből indított mozdulatokba kezdett. A táncparketre ugrott, addig ment, amíg a kábele ért.

Kiürült a terem. A hangfalakat a földszinti szertárba zártuk, a gondnok segített a cipekedésben. Sosem láttam még ilyen fiatal gondnokot. Azt mondta, az elődjét bűnrészesnek találták egy gyilkosságban, pedig csak a kocsijában ült, nem tudta, mi történik a mélyparkoló másik végében.

Hosszú vászontáskákba csomagoltuk a szintetizátort, a mikrofonállványokat. Nehezek voltak, mint egy feldarabolt tetem. Kiléptünk az épület elé. Páran még ott beszélgettek, várták a taxit. Egy magányosan józanodó fiú hugyozott a bokrok mögött. Száraz, debreceni éjszaka, üres utcák.

A lány a semmiből bukkant fel. Új felső volt rajta, hasig érő, pánt nélküli top. A köldöke fölött apró, beforratlan lyukak, egy megunt ékszer nyomai. Összefogta a haját, kilépett a magas sarkúból, egész jól nézett ki. Megcsókolta Samut. Aztán ahogy jött, úgy ment, a vezetéknevét sem árulta el. Járó motorral várt rá az apja.

– Mostantól mindig a Black Magic Womant nyomjuk a végén, Áki bá – mondta Samu, és elindultunk hozzánk a cuccokkal.

Nem szóltunk egymáshoz az út első szakaszán. Samu újrapergette a csókjelenet képkockáit, le sem lehetett volna vakarni a vigyort a képéről. A használtbútortelep kerítése előtt törött komódok, háromlábú székek hevertek. Lazára engedett, salakos teniszhalók a sportpályák újrakötözött sebein. Ráfordultunk a Déli sorra, nem égtek a lámpák.

Én próbáltam mindent, esküszöm. Kiismertem a parketta recsegős pontjait, megadtam a nappalinak az aknamezőknek járó tiszteletet. A levegőt is visszatartottam. Mégis, egyetlen átgondolatlan mozdulat elég volt, hogy összekoccanjanak a táskámban az állványvasak. Hallottam, hogy megbéred anyám, sóhajtozik. Évekig győzködtem, hogy rakasson ajtót a szobájára, de azt mondta, összezsugorodna tőle a tér.

Samu megvárta kint a ház előtt. A kukáknál guggolt, a kerticsap csonkját bámulta. Már nem vigyorgott. A porolóvas árnyéka pont a hátára esett.

A síneknél szerettem szívni. Egy bokrokkal takart aggregátorház, egy törmelék-kövekből hordott szervizút. A vagonparkoló hangárok egyszerű kijelentő mondatait használta a csend. A szerencsétlen szípusok jártak ide szédelegni, meg mi, amikor nem volt kedvünk másokhoz.

Meggyújtottuk a cigit. Gyorsan a talpamig ért a szokásos bizsergés. Azt éreztem, hogy a kicentizett emeletes házak a testvéreim, együtt vigyáztunk az utcákra. A növényekre, amikről a színeket tanultam, a betonra, amivel egy ütemben öregszik a bőröm. Boldog voltam, önző és önazonos, nem figyeltem Samura. Az aggregátorház lépcsőjén ült, idegesen csapkodta a homlokát. Ki tudja, mióta. Odaléptem hozzá.

– Mi van veled, Samu? Jól vagy? – rám nézett, a szemében egy készülődő vihar páرزó mozdulatai.

– Szerinted lehetséges, hogy újra önmagává váljon egy gyilkosság helyszíne? Eljöhét a pillanat, amikor egy mélyparkoló csak egy mélyparkoló lesz? Egy erdő, egy fészék? Vagy egy asszony teste újra egy anya? Ekkor felállt, és elindult a sínek felé, nem tudtam visszatartani. Menet közben ledobálta magáról a ruháit, meztelenül feküdt bele a kavicsos porba. Torkaszakadtából ordította az anyja nevét.

Egy kutya evangéliuma

regényrészlet

Ne legyen Jácint a nevem, ha valaha jobban aludtam, mint ezen az éjszakán. Émelygésem elmúlt. Élveztem, hogy nem fáj az oldalam. Hajnalban fújdogált valamicske szél. Semmi okát nem láttam, hogy föltápáskodjam a vackomról. Persze tudtam, mire számíthatok a Hosszú Karú mellett. Ma is menni fog előre, mint egy gép. Valahogy mégis csodálatos előérzetem támadt. Ma valami fontos dolog történhet az életedben, Jácint barátom. A horoszkópod szerint új dolgok érkeznek hozzád. Új ötleted támad, esetleg új ismerőst szerzel. Kíváncsi típus vagy, szereted az újat, úgyhogy biztosan örömmel fogadod majd. Csak arra vigyázz, nehogy maguk alá temessenek a kötelességek. Ne vállald túl magad! Neked is szükséged van pihenésre, ezt a körülötted élők is meg fogják érteni.

Hát, hogy túlvállalnám magam, az igazán nem jellemző rám. De hogy a Hosszú Karú képes lenne megérteni, hogy pihenésre van szükségem? Azt kötve hiszem. Isten veled, Szent Heverdel! Ma sem lesz szerencsénk egymáshoz. De hátha igazat mond a horoszkóp! Kár, hogy egyáltalán nem hiszek ilyesmi-ben. Abban viszont nagyon is, hogy minden érző lény rendelkezik a jövő előérzetének képességével. Mivel magyarázható egyébként, ami Huzat nevű barátommal többször is megtörtént? Egyszer, még kölyökkutya korában, 1742-ben Londonban a Hatton Garden és Clerkenwell Road sarkán lógatta az orrát. Ahogy már többször előfordult, akkor is éppen vége volt a világnak. Erőnek erejével sem lehetett volna elvonszolni az utcasarokról. Épp mikor egy kaporszakállú vénség kilépett az egyik házból, és botorkálva lassan távolodott a Hatton Gardenen, hirtelen, mint akinek a fenekébe tüske állt, fölpattant, befejezte az országos szomorkodást, és a kaporszakállú vénség után eredt. És mi történt? Egy perc se telt el, három cserép zuhant pontosan arra a helyre, ahol az imént vége volt a világnak. Egész biztosan agyoncsapták volna Huzatot. Így zavartalanul folyt tovább az élete, és később Kubába került. Nem ment jól a sora. A részeges gazdája nyakra-főre verte. Huzat elhatározta, hogy megszökik. Szerencsésen föl is csempészte magát egy hajóra, elbújt a zsákok közé, de az indulás előtt az utolsó pillanatban légszomja támadt. Meggondolta magát, és ott maradt Havannában. És a hajó Dominika partjai előtt, glutty, elsüllyedt. A részeges gazdáját pedig még azon az éjszakán leszúrták a kedvenc kocsmájában. Huzat barátom napja hirtelen fölragyogott.

Ahogy poroszkáltam a Hosszú Karú lába nyomában, és azon gondolkodtam, hogy még a sarlósfecske is talál fészket magának, vajon lesz-e nekem is maradásom valahol, és szükségem van-e rá egyáltalán, hisz amennyire csak tudom, nincsenek utódaim széles e világon. A Hosszú Karú mellett jó nekem, soha nem volt

jobb dolgom, ha az örökös éhséget nem vesszük túlságosan figyelembe. Ekkor megéreztem, hogy valaki néz.

– Kapitány úr, egy szempár tíz óra felé nyolc-kilenc méteres távolságban! Mit csináljunk?

– Nem csinálunk semmit!

– Kapitány úr, a szempár közeledik, és megváltoztatta a helyzetét, most egy óránál túnt föl. Mit csináljunk?

– Nem csinálunk semmit!

– Kapitány úr, a szempár a hátunkba került, és követ minket. Mit tegyünk?

– Semmit. Nem vesszük észre. Dolgunk van.

Hát így találkoztam az én Magdikámmal. Vagyis így nem találkoztam vele ekkor még. Annyira azért nem siettem, hogy ne nézzem meg, kinek a tekintetét éreztem magamon. Tetszett, nagyon tetszett, azt elmondhatom. Csakhogy én ezzel akkor nem foglalkozhattam. Legalábbis ez volt a szilárd véleményem. Lehet, hogy a Hosszú Karúnak semmi szüksége rám, de ha egyszer mellé szegődtem, el nem maradok tőle. Az sem kizárt, gondoltam, hogy bajba sodorja magát, és egyszer még én leszek az, akinek meg kell mentenie. Magdikámtól kénytelen voltam búcsút venni, még mielőtt megismerhettem volna. Abban a reményben tettem, hogy összefutunk még valahol. Elvégre Galilea szélében egy nap, hosszában kettő, nem nagy hely.

A Hosszú Karú a tó felé ereszkedett alá. Miközben követtem, Magdikára gondoltam, akinek egyelőre nem tudtam a nevét. Vajon találkoznak-e még? Nem mondhatom, hogy ismeretlenül is biztos voltam benne, hogy vele szeretném leélni rövidke életemet, vagy hogy lénye egy pillanat alatt lenyűgözött, mert első találkozásunk alkalmával egy pillanat sem adatott nekünk, de valami kétségtelenül megmozdult bennem. Egyébként pedig úgy ismertem magamat, hogy ha összehozna a sors azzal, akit a páromnak érezhetnék, nem hezitálnék dönteni, hogy vele szeretném leélni rövidke életemet, és ha netalán benne is hasonló érzések támadnának, semmi akadályát nem látnám, hogy azonnal elkezdjük közös életünket.

Nem is olyan régen egy érett, okos nő a fülem hallatára magyarázta el egy rajongó ifjoncnak, hogyan vásárol cipőt. Nos, csakis hirtelen felindulásból. Mondhatni szerelemből. Ennek ellenére előfordul, hogy kényszerítő körülmények hatására először a boltban hagyja. De ha a szerelem igaz, visszamegy másnap, sőt visszajár, nézegeti, a lábához méri, belebújik, körbesétál egyszer, kétszer, de ezt nem kell félreérteni, ez nem próba, mert az igazi cipővonzalom nem kíván próbát. Mit számít, ha kissé szorít, nyom, tör, véresre dörzsöl? A szív döntése már régen megszületett. A láb majd beleszokik. A cipő csak a várakozási idejét tölti, amíg megjön a fizetésnap, az apanázs, némi izgalommal persze, mert közben más is belésererethet.

Útközben azon is elgondolkodtam, miért mondják, hogy szerelembe esik, aki szerelmes lesz? Hát valóban verem volna a szerelem? Esetleg szakadék? És miért van az, hogy Római Szent Bálint, akiből kifürkészhetetlen okból utóbb a szerelmesek védőszentje lett, pedig annyi köze sem volt a szerelemhez, mint egy vak pocoknak, nemcsak a szerelmeseket istápolja, hanem az epilepsziásokat is, és csak remélnünk lehet, hogy nem keveri össze őket. Na, erről inkább nem is

akarok tudni. A lényeg az, hogy a cipő mindenképp a helyére kerül, és nem különben a láb. Mindenképp és ekképp. A cipő a lábon, a láb a cipőben. Azt remélem, hasonlóképp leszek én is azzal, aki nekem jelöltetett.

A Hosszú Karú közben előresietett. A tóparthoz közeli szőlőkben értem utol. Távrolról láttam, hogy egy mutatós nővel beszélget. No nézd, gondoltam, talán a Hosszú Karút is megtalálja a szerelem. Mennyire örültem volna! Egyfelől mert akkor nagyobb eséllyel maradt volna egy helyben, ebből kifolyólag nekem sem kellett volna annyit kutyagolnom. Másfelől azért, mert már akkor is meggyőződésem volt, hogy a szívnek és az egyéb életfontosságú szerveknek a páros élet tesz a legjobbat. Közelebb érve kiderült, hogy sajnos a tavi klíma sem növelte a fogékonyságot az én Hosszú Karúmban a páros élet szépségei iránt. Egészen másról volt szó. A mutatós fiatalasszony hallott a borrá változott víz trükkjéről és egyéb hókuszpókuszokról, és abban reménykedett, hogy a Hosszú Karú a meddőségén is segíteni tud. Mert hogy meddő volt szegény. Méltatlankodott emiatt, mondván, nem érdemel ilyen büntetést. Tisztán él, a férje sem talált benne soha kivetnivalót.

A Hosszú Karú végighallgatta, és csak annyit válaszolt:

– Bízzál! Amikor lehetetlen, akkor lehetséges.

Semmi kétség, ki a legfőbb tréfamester. Akkor is, ha a tréfák ugyanazok. Mert hát nem ugyanezt mondta-e az angyal Sárának? És úgy is lett. Kár, hogy Ábrahám nem értette a tréfát. Vagy túlságosan jól értette, és megtoldotta még egygel. Jó nagy marha volt ez az Ábrahám, de ebben a pillanatban én is annak éreztem magamat. Meggyőződésem volt ugyanis, és sajnos ma is több-kevesebb határozottsággal azt állítom, hogy az élet annál értékesebb, minél inkább készek vagyunk a nehezebb utat választani. Az élet, hirdetem akkoriban, nem adottság, hanem lehetőség valamire. Csakhogy ez a belátó bölcsesség, amire olyan büszke voltam, egyáltalán nem csillapította bennem a hiányt, inkább fokozta. Magdika hiányát, de lehetett-e az már az ő hiánya, vagy még csak valakinek a hiánya volt? Majd kettéhasadt az agyam, ez a kékes erekkel hálózott, vörösös foltokkal borított, szürke massa, annyira kívántam, hogy most azonnal viszontláthassam őt. Ebben a pillanatban oly világosan állt előttem, hogy ezen múlik az egész további életem, mint az a tény, hogy a velős csontnál és az erjedt fügénél nincs finomabb dolog a világon.

A Hosszú Karú eközben leért a tó partjára. Még mindig reggel volt. A halászok ekkor érkeztek vissza az éjszakai halászatról. Korazin előtt a zsákmány bőséges volt, míg aki nyugat felé ment, csak szardíniát és rákot fogott. A Hosszú Karú éppen őket szólította meg. Azt gondoltam, a rákokat akarja megvenni tőlük néhány rézpénzen. A magam részéről ugyanis nagyon szeretem a rákot. Igazán szép dolog lett volna a Hosszú Karútól, ha vesz nekem egy kosárra valót. Megérdemeltem volna. De hát eszébe sem volt. A Hosszú Karú odalépett hozzájuk:

– Ismerlek benneteket.

– De mi nem ismerünk téged. Mit akarsz tőlünk? Vigyázz, mert nem vagyunk barátságos kedvünkben – válaszolták a halászok.

A Hosszú Karú pedig ezt mondta:

– Hagyjátok a hálókat. Gyertek velem.

És a két halász azt felelte:

– Mondd, hová menjünk, és mi elme gyünk oda.

Ezt láttam, és ezt hallottam. De abból, amit láttam és hallottam, nem értettem semmit. Csak bámulni tudom a jó hír postásait, akik anélkül is láttak és hallottak mindent, hogy bármit láttak és hallottak volna. És értették is, amit nem láttak. Nem beszélve a nagy levelezőről, aki jelen tudott lenni ott is, ahol nem volt jelen, és költője volt annak, ami nélküle ment végbe. Fedésben dolgozott, és ő lett a ház, meg a házon a tető. Csak ne akart volna eltüntetni minden bizonytalanságot, amit pedig a teremtésből sem lehet kisöpörni, szerencsére. Bárcsak jobban kedvelte volna a nevetést, mert ha valakinek, hát neki biztosan tudnia kellett volna saját magán nevetni. Én igazából azt nem értem, miért kellene győzni a halálon. Én győztem rajta, és mire megyek? Éppen ezért csak nevetek azokon, akik a világon akarnak győzni. Világ, hol a te fullánkod? Ennek semmi értelme. Könnyebb ám győzni a halálon, mint a világon. Én már csak tudom. A világ önmagában maga a folytonosság, amiben minden történet, amelynek eleje és vége van, törést okoz. A születésem, bárkinek a születése, vagy akár egyetlen hang, egyetlen vakantás nem a világ szerkezetében tátongó hiány kitöltése, hanem betöltésre váró üresség. A születés a világnak szóló kérdés, amely sürgetően kívánja a választ, csak hogy ilyen válasz nincs. A kérdés minden választ megelőz, és a válaszok nemcsak hogy újraébresztik a kérdést, de meg is sokasítják. Amikor az Örökkévaló azt parancsolta az első emberpárnak, hogy sokasodjanak, akkor a születésükkel létrejövő hiány megsokasítását parancsolta meg, a hiány pedig kérdéseket szül végtelen számban. Ezért ha a föltámadás legfőbb ügynöke csak egyszer is azt mondta volna, hogy nem tudom, úgy legyen Jácint a nevem, ki sem nyitnám a szájamat, meg se mukkanék. Kitartanék a hallgatásban, amiben mind mostanáig olyan jól éreztem magam. Csak hát majdnem kétezer éve hallgatok, kétezer éve keresem a választ szüntelenül, és kétezer éve nem találok semmi mást, csak kérdéseket. Úgy látszik, mostanra megártott nekem ez a hosszú idő. Persze ha valami, akkor az mégis csak tudható, hogy minden kérdés valakihez tartozik, más számára megismételhetetlen. Vajon milyen kérdés tartozna a föltámadás ügynökéhez? Sohasem tudjuk meg, mert ő maga nem tett fel egyetlen olyan kérdést sem, amelyre a nem tudás lett volna a válasz. Márpedig a kérdés, amelyre megszületésének pillanatában nem a nem tudom az egyetlen igaz válasz, nem is kérdés igazán. Mégis azt kívánom, bárcsak méltó maradtam volna a Hosszú Karúhoz, ha másban nem, legalább abban, hogy hallgatok, mint a sír. Hogy hallgat bennem egy sír, a történetem vége, ami nem jön el, míg világ a világ.

Így viszont meg kell jegyeznem, hogy a két halász, akit a Hosszú Karú megszólított, egészen normálisnak tűnt. Pont olyanok voltak, mint akárki más. Mint bárki arrafelé. Barna, álmos gombszemek, göndör, sötét haj, kedélyes nyugalom, kevés elmeél. Éppen ezért azt kérdezem magamtól, hogyan volt lehetséges, ami lehetséges lett. Nem értem. Ezek a halászok nem kedvtelésből, nem magukért rongyolnak ki minden hajnalban a tóra. Ismerik a tavat, de nem szeretik. A családjukért teszik, ahogy az apjuk és a nagyapjuk is tette. És ez a kettő egy pillanat alatt megfeledkezett erről? A hűségéről és a kötelességről? Nem értem. Ki adott enni ezután a gyerekeiknek? Vagy olyan erő volt a Hosszú Karú tekintetében, hogy ez nem számított? Harras barátom mesélte, hogy volt, aki még

az ő gazdájának is nemet tudott mondani, pedig nála meggyőzőbb embert nem hordott a hátán a föld. De még neki sem sikerült akárkit megbolondítania. Hogy ki volt Harras barátom gazdája? El se merem mondani. Csak annyit árulok el, hogy Adolf volt a keresztneve. Nem értem és nem értem. Úgyhogy akkor járok el helyesen, ha a következőkben egyszerűen leírom, amit láttam és hallottam.

A két halász történetének azonnal híre ment. Másnap sokan jöttek a tóhoz a rokonságukból és a dombokról is idegenek. Néhányan kérdőre vonták a Hosszú Karút, a többiek csak kíváncsiskodtak. Amikor a Hosszú Karú látta, hogy nem bántják, élvezni kezdte a helyzetet. Azt kérte egy harmadik halásztól, vigye ki a tóra, mert onnan akar beszélni. Még szép, hogy én is beszálltam a csónakba, de hogy maradtam a parton. Fölmentem én a Drury Lane deszkáira is a nagy Edmund Keannel, akinél nagyobb színész nem volt és nem is lesz Albionban, és olyan fájdalomosan vinnyogtam el vele a To be or not to be-t, hogy állva tapsoltak minket a népek, és az igazgató külön adag szafaládét utalt ki nekem.

Szóval beszálltunk a csónakba, és amikor egy kőhajításnyira távolodott a parttól, a Hosszú Karú megkérte a halászt, hogy vonja be az evezőket. Ő maga fölállt, hogy beszéljen. Bár ne tette volna! A csónak megbillent, és a Hosszú Karú, toccs, bele a vízbe. A parton állók persze röhögtek.

– Halássza már ki valaki!

– Csak le ne csípje a fütykösét egy rák!

Mit röhögtek, hülyék? Nincs ebben semmi nevetséges. Nem látjátok, hogy nem tud úszni. Senki nem mozdult, hát én ugrottam utána, hogy megpróbáljam az orommal fenntartani és visszasegítem a csónakba. A halász bezzeg meg se moccan. Mi van, nem láttál még ilyet, te majomképű? A Hosszú Karú belekapaszkodott a csónak peremébe, hogy fölhúzza magát, és ezzel fölborította a csónakot. Na, most te is benne vagy a vízben, te majom! Most már legalább rajtad is röhögnek, nem csak a Hosszú Karún. Nem emlékszem, hogy kapaszkodtunk vissza. Csak arra, hogy a Hosszú Karú úgy ül, szegénykém, a csónak orrában, mint egy ázott veréb. Így fogott neki a beszédnek. Az elejére nem nagyon tudtam odafigyelni, mert azon tűnődtem, milyen apróságokon múlik egy szereplés sikere. Ott van például Nixon alelnök és John F. Kennedy első tévés vitája. Azért emlékszem rá, mert akkoriban jóban voltunk Charlie-val, Kennedyék kutyájával. Felfuvalkodott dög volt, mindig azt kellett játszani, amit ő akar. De hol van már Charlie is? A rádióhallgatók Nixont találták meggyőzőbbnek. Akik tévén nézték a vitát, arra sem emlékeztek, miről volt szó, de azt biztosan állították, hogy Kennedy nyert. Nixon nyúzott volt, mert fájt a térd. Előzőleg kórházban kezelték. A tekintetéből idegesség és bizonytalanság áradt. Kennedy kipihent volt, nyugodt és magabiztos. A vita előtt aludt egy nagyot, meghallgatta a tanácsadóit, de még így is kerülgette az álmoság. Sötét, elegáns öltönyt, mintás nyakkendőt viselt. Nixon szürke öltönye beleolvadt a stúdió háttérébe. Ráadásul a közvetítés szándékosan kiemelte a különbségeket. Sokat mutatták közlőről Nixon arcát az ellenfél beszéde közben, Kennedyét viszont csak akkor, amikor nála volt a szó. Az elnökválasztás eldőlt. Nixon úgy érezte, jól szerepel. Észre sem vette, hogy veszített.

Szegény Hosszú Karú, gondoltam magamban, drága gazdám, te aztán alaposan elcseszted az entrée-dat. Innen már nehéz lesz visszajönni. De ne add föl! Én

melletted vagyok. És itt jön az, hogy milyen fontosak a részletek. A part felé fúj a szél. Aha, szóval azért akartál kijönni a vízre, hogy ne kelljen ordibálnod. Hát, mégiscsak született tehetség vagy! Ezenkívül jóképű is, tudod-e? Akarod, hogy én legyek a menedzsered? Pompás ötleteim vannak. Népszerűbb leszel, mint a Beatles! Felfuttatlak, megakoncrtok meg minden, peace, love, mezők virágai, és mondjuk három év múlva egy őrült a nyílt utcán leszúr. Na, mit szólsz? Utána robbanni fog az egész üzlet. Milyen kár, hogy te azt már nem éred meg, bár lehet, hogy erre is tudunk majd valami megoldást.

A beszédre csak későn kezdtem odafigyelni. Szó volt egy szőlősgazdáról, aki reggel munkásokat fogadott fel a szőlőjébe. Egy dinárt ígért nekik. Voltak, akik keményen dolgoztak, és voltak, akik időnként megpihentek az árnyékban. A gazda, látva, hogy nem fognak végezni, délben újabb munkásokat fogadott föl. Aztán este megint kiment a piacra, és elhívta magához azokat, akik egész nap nem tudtak elszegődni senkihez. Sötétedésig, amikor kifizette a bért, már csak egy óra volt hátra.

– Mit kíván a rend? – kérdezte a parton állókat. – Elvégre a világban rendnek kell lennie.

– Mindenki kapjon annyit, amennyiért megdolgozott – válaszolta valaki.

A szőlősgazda először azokat hívta magához, akiket este fogadott föl. Adott nekik egy dinárt. Ugyanígy tett azokkal, akik délben jöttek, és azokkal is, akik napközben az árnyékban pihentek. Végül azok következtek, akik reggeltől a szőlőben dolgoztak, és nem lazáltak egy perccet sem. Ők is egy dinárt kaptak.

– Ez nem igazság! – szölt egy másik a partról.

– Így gondolták azok is – folytatta a Hosszú Karú –, akik reggeltől keményen dolgoztak és számonkérték a jussukat a szőlősgazdán. Megadtam-e nektek, amit ígértem?, kérdezte a gazda. Avagy miért bánt titeket, ha jót cselekszem?

– Nem a jósága bántó, hanem az, hogy összezavarja a világot – hallatszott ugyanaz a hang a part felől.

– Na, az ilyen gazda aztán megnézheti, legközelebb ki szegődik el hozzá reggel dolgozni! Ha a többi gazda széjjel nem veri addig azt a nagyon okos fejét – szölt egy harmadik.

A parton megint kitört a röhögés.

– Menjünk! Ezt se volt érdemes meghallgatni.

– De legalább jót röhögtünk.

Egy pillanat alatt szétszéledtek.

– Hékás, szerintem igaza van – ellenkezett egy fiatal férfi.

Odakaptam a fejem. A fiatal férfi folytatta:

– A világban sok a munka, és kevés az idő. Mindig sok, és mindig kevés az idő. Mi csak elkezdhetjük, és nem fejezzük be. Valaki más majd folytatja. A mi dolgunk, hogy elkezdjük. Mindegy mikor, mert minden pillanat a jelen pillanata, és nekünk most kell elkezdenünk. Most azonnal. Ennek semmi köze a bér-számfejtéshez. Értitek? Ez a világ szeretete. A jelen pillanaté, ami mindig teljes. És ez túl van a jóságon.

És mit látnak szemeim? A pasas mellett ott áll az a kutyalány, akinek a tekintetét magamon éreztem. Majd kicsattant az örömtől. És milyen okos gazdája van. Egy pillanat alatt a fülem hegyéig szerelmes lettem. Vagy az voltam már

eddig is? Most már el ne tűnj nekem, amíg partra nem kecmergünk! Azt most már nem élném túl. Evezhetne gyorsabban is ez a nagyseggű pecás. Beszarok, csak simogatja a vizet ahelyett, hogy rendesen belenyomná azt a rohadt evezőt!

*

Amikor partra szálltunk, egyenesen odaszaladtam az én választottamhoz. Az orromat jól odadörgöltem a hátsójához és a füle tövéhez. Repestem a boldogságtól. Ki vagy te? Mondd, ki vagy te! A te feneked bársonyosabb a rózsaszíromnál, a füled töve a lépesméznél is édesebb. Újfajta nekem ez a gyötrelmem. Ő ugyanolyan akkurátusan megszaglásztta a fenekemet, mint én az övét. Az ajkát begörbítette, az orrlyuka kitágult. Remélem, te is a lehető legjobb impressziókat szerzed rólam. Remélem, a bűzmirigyeim is kifejezték szándékaim komolyságát a testi és lelki finomságokban éppen úgy, mint a szellemi bonyodalmak területén. Ne mondjunk le semmiről, ez az én jelmondatom. Még ha nem is hiszek abban, hogy minden vágyunk Isten szava bennünk. De amennyiben a szerelemről kérdezel, reményeim és várakozásaim lényegét ekképp foglalnám össze: a szerelem az szerelem az szerelem az szerelem.

A delfin a szívemben ujjongva úszott föl a felszínre. Itt volt az ideje, hogy bemutatkozzam.

– Egy ideje Jácintnak hívnak, azelőtt Ahasvérós volt a nevem, és annak a Hosszú Karúnak vagyok a kutyája, aki amott szárítkozik.

– Jácint? Miért nem mindjárt Tihamér? Én pedig Magdika vagyok. Gazdám Júda, Jónás fia, Keriótból.

– Örvendek.

– Nem különben, kedves Tihamér. De lassan a testtel, csigavér, kolbászából ne fonjon rögtön kerítést, hagyjuk még az efféle körítést. Tudnia kell, úrinő vagyok, aki nem andalog mindenféle ebekkel, és nem élek ajzó szerekkel.

– Szeretném, ha tudná, hogy a szándékaim tiszták.

– Ennek szintúgy örvendek. Bár nem ragaszkodom túlságosan a tiszta szándékokhoz. Zavarba jövök tőlük.

Így ismerkedtünk meg Magdikával, aki költő is volt amellet, hogy Júda ben Joná kedvenc ebe. Fajtájára nézve nemes spániel, aranyszínű. Én pedig így lettem gazdagabb még egy névvel. A fenti módon évődtünk még egy ideig, és igen jól megértettük egymást. Közben a szaglászást az orrok összedörgölése váltotta föl. Boldog voltam, és boldogságomat legszívesebben megtáviratoztam volna mind a négy égtájnak. Szaglásom eközben tévedhetetlenül jelezte, hogy a közelben édes terméstől roskadozó fügebokor vár bennünket. Nyomban indítványoztam, hogy a viszontlátást egy kis fügezéssel pecsételjük meg. A füge ugyanis, azon kívül, hogy kehelyformájú virágzata édes, zamatos afrodisziákum, köztudomásúlag a termékenység, a szerelem és a házasság szimbóluma is.

Szerencsére Magdika hozzám hasonlóan nagy rajongója volt a fügeének, és ő is éppen arra gondolt, hogy megebédezhetnénk. A fügebokrot hamar megtaláltuk, és a látvány, mondhatom, elbűvölő volt.

– Jó, mi?

– Aha. Pont ilyenről álmodoztam.

Szó mi szó, jól befügéztünk. És amikor boldog elnehezüléssel lefeküdtünk a mező árnyas szélén, Magdika némiképp előreszaladt a történések kifutását illetően, ám ez is csak azt mutatta, hogy én sem gyakoroltam rá kevésbé mély hatást, mint ő énrám.

– A füge állítólagos szimbolikájához visszatérve. Házasságra ez idő tájt nem gondolok. Azt viszont fontosnak érzem, hogy egy-két dolgot megérts, mert némiképp tapasztalatlanak és tudatlannak tűnsz – vetette közbe Magda.

– Az vagyok, nem is tagadom.

– Akkor hallgass ide. Torzsa közöttünk. Fő, hogy állatmódra nem szabad! Magadat szeresd előttem, magadat! Vonagló szemérmed, kéjvizes szemed, csukló nyögésed: ez kell nekem! Végső kéjnek feszülő magányos őrjöngésed.

– Meglep, hogy ilyesmiről beszélsz és ily nyíltan, nők nemigen szoktak az első találkozáskor, de jól van, ezen leszek.

– Második.

– Ha úgy vesszük.

Közben a parton tíz férfi gyűlt a Hosszú Karú köré, és ott volt még a tegnapi két halász is. A tíz között pedig Júda, Jónás fia. Vizsgáló, zöld szemek, erős áll apró gödröskével. A ruha úgy lóg rajta, ahogy a hozzá hasonló kövér embereken lógni szokott. A külsejére nem sokat ad, az biztos. Látom rajta, hogy nagyon tud hallgatni.

A gyomrunkban a füge ekkor már erjedni kezdett. Szeretem ezt az érzést, a hangos zuborgást, a páraködök emelkedését. Magdikát elnyomta az álom. Egy fertályórát aludt mellettem teljes nyugalomban. Én néhány szem fűgét fölnyaltam még a fűből. A bódulat most már egészen elhatalmasodott rajtam. Így esett, hogy láték egy hajócskát, és a hajócska kedig a haboktól hagyigáltatik vala az tenger közepett, mert az szél ellen vala. A Hosszú Karú kedig jövő az tizenkettőhöz az tengeren járván. És ötét látvájok az tengeren járatta, megszorodának, mondván, mert tündérlet, és féltökben ivöltének. És legottan Hosszú Karú szólala nekik mondván: Valljatok hűséget! Én vagyok, ne akarjatok félnetek!

Meresztgettem a szememet. Ő, aki az előbb majdnem megfulladt, most úgy járt a vízen nagy komótosan, mint aki délidőben a parton slattyog, és a világon semmire sincs gondja. Hát ennyire megártott nekem a sok füge? Ráadásul nem egy Hosszú Karú lépkedett a vízen, hanem három, egymástól egy-egy lépés távolságban. Kiköpött egyformák, mint az egypetéjű hármásikrek. Te aztán jól megsokasodtál, drága barátom! Jobb vagy, mint a Marx fivérek. Igaz, hogy ők öten voltak, viszont nem lehetett összekeverni őket. Eddig az összes trükköd közül ez a legjobb. Kijelentem, hogy a három Hosszú Karú nem lehet három személy. Ugyanis a lényeg, ha feltételezzük létezését, és nem adunk a kelletténél nagyobb teret a relativizmusnak, mindig egységében mutatkozik meg. Kizárólag a mérték fölött fogyasztott fűgét hibáztattam, amiért a sétálgató monászt sétálgató triásznak láttam. De még ekkor is, még átmenetileg megroggyant értelemmel is osztottam a Szent Tanítóhivatal jól kifundált álláspontjában. A monász és a triász így együtt maga az egység és a teljesség, és ez azt fejezi ki, hogy az istenség az én egységre és sokaságra vonatkozó kategóriáimon felül van, még színjózanon is, nemhogy ilyen csúnyán befügézve. Igen, igen, az istenség sokasága és egysége, nem ellenkezik az értelemmel, hanem túl van rajta! Supra, non

contra rationem. A hitelveknek mindenben megfelelő megoldást legtudósabb pápánk foglalta nekünk össze példaszerű egyszerűséggel, mégpedig éppen 1968-ban, amikor hozzám hasonlóan sokan elkábultak, és nem a fügétől: az istenség bármennyire is egy és egyetlen hozzánk, a nem-istenhez viszonyítva, az egyedüli isteni a nem-istenivel szemben, éppen annyira teljesség és sokféleség önmagában nézve, úgyhogy a teremtmények egysége és sokasága egyaránt az isteni képe és benne való részesedés.

Látám ezek után, hogy a tizenkettő közül egy, aki Kavicsnak neveztetik, azt monda: Uram, ha te vagy, parancsolj nekem, hogy juthassak tehozjad az vízeken. És a Hosszú Karú monda: Jöjj! És leszállván a Kavics a hajócskából, jár vala az vízeken, hogy jutna Hosszú Karúhoz. Látván kedig az nagy szelet, félemék. És mikor elkezdett volna merölni, ivoltó, mondván: Uram, üdvözeh engemet! És legotan Hosszú Karú keze kinyójtván, megragadá őtet, és mondá neki: Kevés hütü, mire kételkedél?

Ezt hallva és látva megrázkódott a gyomrom. Hirtelenjében kijózanodtam. Az elmém kitisztult, de továbbra sem volt fogalmam róla, hogy amit láttam, igaz volt-e, vagy az erjedt füge okozta látomás. Fölkeltettem az én Magdikámat, hogy beszámoljak neki az imént történekről. De ő nyűgösködött.

– Tihamérikám, álmos vagyok még. Olyan szépet álmodok épp.

– Ne aludj tovább, Magda! Olyat biztos nem álmodsz, amelyet én láttam az előbb!

– Tihamérikám, ha megkérhetlek, ne zavarj, amíg nem szólok, hogy zavarhatsz.

– Már hogy zavarnálak, Magdikám. Ha azt mondog, hogy ne zavarjalak, akkor már nem alszol és nem álmodsz, mert ha aludnál és álmodnál, nem hallanád, amit mondog neked, és nem is válaszolnál. De mivel válaszolsz, nem zavarhatom az álmodat, mert már nem álmodsz.

– Jó, de ki miatt nem alszom, és ki miatt nem tudtam rendesen befejezni az álmodat?

– Az most mindegy. Nem az a dolgunk, hogy felelősöket keressünk.

– Már hogy volna mindegy! Szükségem lett volna még egy kis alvásra, és be akartam fejezni az álmodat. De te nem hagytad.

– Magdikám, ne veszekedjünk.

– Én nem veszekszem.

– Jó, akkor meséld el az álmodat, és aztán én is elmondom, mit láttam.

– Az álmod, Tihamérikám, egy királyról szólt. A király egyedül élt a várában, minden szoba, minden helyiség egyedül őt szolgálta, és ő megtöltött önmagával minden szobát és minden helyiséget. Egy nap azonban furcsa érzése támadt. Egy pillanatig sem érezte magát egyedül, mégis meg akarta osztani másokkal, amije volt. Azt sem tudta, hogy létezik ilyen érzés. Úgy döntött, hogy vendégeket hív a várába. És nem csupán egyetlen estére, mert akkor másnap hiányoznának neki az emberek. Azt fogja kérni a vendégeitől, hogy örökre maradjanak a várában. Átengedi nekik a vára legszebb termét, hálóhelyet is biztosít mindegyik számára, és minden jóval ellátja őket. Volt a vára közepén egy helyiség, amellyel minden más helyiség határos volt, de csak egyetlen titkos ajtó nyílt belőle. Oda húzódtott vissza. A többi helyiségnek viszont sok ajlajtaja volt, amelyek nem nyíl-

tak sehová. Meg is parancsolhatta volna a vendégeinek, hogy jöjjenek el hozzá, hiszen király volt, de nem akart parancsba adni nekik semmit, mert akkor nem vendégek lettek volna a vendégei. Levelet küldött hát száz embernek, akik a várhoz tartozó falvakban éltek, és meghívta őket a várába. Mindegyik eljött, mert kíváncsiak voltak a királyra. Még sohasem látták, sőt a nevét sem tudták. Beléptek a legszebb terembe, ahol az asztalok roskadásig voltak rakva finomabbnál finomabb ételekkel, de a király nem volt sehol. Egy ideig tétováztak, de aztán hozzáláttak az evéshez, remélve, hogy valamikor a király is belép majd. A király persze tudta, hogy soha nem fog belépni a terembe, mert azt átadta a vendégeinek, és ha belépne, ő is csak egy lenne a vendégei közül, nem lenne többé király. A vendégek pedig csakhamar unatkozni kezdtek, a legfinomabb ételek sem tudták őket földeríteni, mert elteltek velük, és soha többé nem éreztek éhséget.

– És aztán mi történt?

– Nem tudom, Tihamérkám, mert itt fölébresztettél.

– Jaj, de kár, a te álmod sokkal érdekesebb, mint amit én láttam.

– Elmondod azért?

– Nem. Együnk inkább még egy kis fügét, hátha megint elalszunk, mert most már tudom, hogy én is aludtam az előbb, és kiderül, mi történt azután, hogy a vendégek ráuntak az ételekre. Bár megjegyzem, magamról nagyon nehezen tudnám elképzelni, hogy bármikor ráunnék, ha szünet nélkül finomságokkal tömhetném a gyomrom. Azt hiszem, engem nem érdekelne túlságosan a király.

Ízek a számban, *ifjúság,
télblábolások boldogan,
aztán annyi minden. Hulló
nyarak és őszi dallamok,
minden megvan még valahol
a szív körül: meszesedő
erek szigetein kiköt
egy süllyedő uszály, benne
inkák kincse, álomrögök.
Annyi minden: szilvakék ég
egy csecsemő felett, rebben
a szem, először lát árnyat,
nagyapát világ-magányban.
Kóbor alak öleli át,
hívna, fiú, a vadlibák.*

A harmadik fiam *az eget nézte, felhők
képezték meg a figyelmét, a megállíthatatlannak
tűnő vonulást, ami számára világ, tapasztalat,
vadludak szárnycsapása az Omszki tó felett
és vonzás, gyere velünk, rikoltották az újszülöttnek,
növezz szárnyakat, gyere, repüljünk át apád
és anyád életén, szabadulj a szerelmes rögtöntől,
az első éjszakától, a sírás vissza-visszatérő ritmusától,
gyere velünk, felejts, ha fáj is, itt fent nem térkép a táj,
hanem végtelen emlékezés, leejtett magok, kinőtt erdők,
mezők és tavak, a harmadik fiam elment velük és hallom,
ahogy felhők surlódnak a terasz felett, ahol a harmadik
fiam emlékezetébe véste, itt, hogy ebben a szélcsendben
lakik egy megállíthatatlanul zokogó lény, a remény.*

A régi-új város

*Hirtelen megállni, észrevenni, hogy a fák
megnőttek a könyvtár mellett,
és valahogy elborostyánosodtak.
A távollét így ölt formát utólag,
míg végül a szembe költözik át.
Ébredszik egy régi-új város.
Már reggel érződik a forróság,
por száll, homlokzatokról verődik vissza
a fény, a zaj, köszörű hangja,
egy szökőkút ismerős csobogása.*

*Aki csak téblábol, máshonnan jön,
az idő itt mélyebb barázdákat vág
a szemek körül, szájak sarkán.
Már reggel izzanak az idegpályák,
sisteregnek a káromkodások.
Mert ez lenne itt a dolgok rendje,
ha valaki éppen az utadba áll.*

*Az élet így adódik tovább,
megtrágyázza sok hamisság.
Egymásba fonódnak a szerelmek,
ahogy kiszáradt fák anyagát
gombafonalak szövik át,
és kivirágzik rajtuk a rothadás.
Nem tudni, mi volt igaz és mi csalás,
nem számít, mi pótlék és mi valódi,
a múlt miképpen mutálódik.*

*Elfelejtet, ki mondta ezt és kinek.
A szavak nem tartoznak senkihez.*

*

*Elkapott az eső, váratlanul ért,
mégis úgy üdvözöltem, mint régi barátot.
Ázik a kínai büfé, fölötte piros ponyva,
bérházak közt színt változtatnak a nyárfák.
Egy kávézó üvegfalán át bámulok kifelé.
Apránként tisztul a régi-új város.*

Exit

*Most már azokra a képekre emlékszem jobban,
amiket az esküvő után töröltünk.
Ahol látszik az izzadság, a feszültség, némi aggodalom.
Ahol a sokáig kitartott mosoly vicsor lesz,
és fáradtság ütközik ki az arcomon.
Egy parkolóház betonfalánál állok
fehér tüllruhában, a kezemben csokor.
Mögöttem sárga felirat jelzi a kijáratot.*

szeretkezés napvilágnál

*tilosban átszelni az utcát
New Yorkban
megszokott dolog
elvégre a
piros lámpák
a haladás útjában
állnak*

*a metró saját
menetrendje szerint közlekedik
bár az időnkénti vízözön
simán
megváltoztatja a rendszert*

*az esőcseppek és a napsütés
semmivel nem törődve
a homlokomon
szeretkeznek*

történetek a film fénycsíkja alatt

*az a matiné
a múlt raktáraiból
amikor a Kinizsi moziban
arcodhoz szorítottam arcomat*

*az ülések között
spermaszag
cukorpapír
a celluloid a vetítőben elszakadt*

*kibaszott iskolakerülők
hajolt ki a gépész
a fakeretes géplyukon*

*fényt szórva ránk
a hátsó ajtóig
követve lábnyomunk*

rejtett örömök

*egy fesztelen ember
fát aprít télire*

*a kavargó hóhullámban
verejtékét megosztja a
zsugorodó nappal*

*a hold átláthatatlan
tört üveg
hűvösét földre önti
krátereiben tárolt vihar
színezi a férfi testét*

*a férfi a hamut szóró kályha
szabadulni vágyó lángjai
fölé tartja tenyerét*

Alámerül

*Lefeküdt mellém a gyöngyhalásznő, számba vettem
sómarta bimbóit. Megereszkedett, apró mellei lúdbőröztek,
közéjük, a szegycsont barázdáira nyomtam az arcom.
Rázokogtam száraz bőrére, arra gondoltam, hogy mindig
meztelenül úszik le a tenger szívkamráiba.*

*Eldöntöttem: én is gyöngyhalásznő leszek, könnyű,
bánatos és sovány, mint egy halott korallág. A többiekkel
együtt merülök, egyszer aztán náluk jóval mélyebbre,
ahol hagyom rám nehezedni a nyomást, hagyom,
hogy kikezdzjenek a tengerfenék dögevő gondolatai.*

*Ott, mint a kagylók, szorosra zárt számban olyan gyöngyöt
nevelek, amire halásként eszeveszetten vágytam. Bőröm
kivonja az oxigént a vízből, a hajamba akadó hordalék táplál
és fonalakkal rögzülök az aljzathoz. Felidézem a halásznő ízét,
megmozgatom a nyelvem, és újabb gyöngyházcsepeget vonok ki nyálamból.*

*Minden vágyakozásom a mélység iránt, a halásznők és áramlatok,
a félelmek és emlékek mind annyit érnek, amekkorára hizlalhatók.
Elfelejttem lassan mindet, izmos nyelvem alatt gyönggyé válnak.
Soha nem fogom elszakítani bizzuszfonalaim és merev tagjaimat
mozgásra bírva felúszni. Rettegek, hogy megtalálnak, a felszínen
szétfeszítik állkapcsom, csontos kezükkel kikotorják a kincsem,
elégedetlenül visszaszórnak a vízbe, és otthagynak
a parti kövek között, kíméletlen ragyogásban.*

NAGY LAJOS ÉS AZ ANTISZEMITIZMUS

*Mondja, író úr, szereti ön a zsidókat? – kérdezték egyszer Nagy Lajostól.
– Nem – válaszolta az író. – De hát ön eszerint antiszemita? – Dehogyan
vagyok! A nem zsidókat még kevésbé szeretem.¹*

Az egész csaknem olyan, mint egy rossz krimi: van vád, vádlott és bizonyíték, még hallgatólagos ítélet is, csak a tárgyalás maradt el. A vád, miszerint Nagy Lajos² naplója egyes passzusainak „antiszemita felhangja” van, persze sosem hangzott el nyilvánosan, csak informálisan. Pontosabban, még informális állítás sem volt, csak sejtetés és maszatolás: „lehetséges”, „valószínűsíthető”, „állítólag” stb., mintegy sugallva, hogy akkor eszerint az író is antiszemita volna. És ennyi elég is volt, hogy a naplófüzetek közlését és kiadását hosszú időre „megakassza” és – megint csak informálisan, de – indokolja is egyben. Mindezt pedig úgy, hogy évekkal az író, majd az özvegy, Szegedi Boris halála után, közvetlen forrás hiányában, az egyetlen perdöntő bizonyíték vagy cáfolat éppen maga a napló szövege lehetett volna. Ám a füzetekbe való betekintés csaknem a rendszerváltásig nehezebb volt, mivel az aczéli kultúrpolitika Nagy Lajos naplójának ügyét évtizedeken át a ‘szovjetellenesség’ és az ‘antiszemitizmus’ kettős címkéjével egyszerűen *ad acta* tette.

A szovjetellenes és antiszemita felhang, így együtt, a szocializmus évtizedeiben a „politikai bűnök” non plus ultráját jelentette. Valójában a szovjetellenes passzusok megléte önmagában is kizárta volna a közlést, teljesen fölösleges volt a naplóra az antiszemitizmust is ráhúzni. És fordítva, a naplójegyzetek antiszemita felhangját sem fokozta vagy tette volna „vállalhatatlanabbá”, ha melleleg szovjetellenes is. Ki és miért félt a napló nyilvánosságától annyira, hogy mindjárt kettős billoggal ellátva zárta el? Hiszen egyértelmű volt, ha egy szöveg szovjetellenes és antiszemita *egyszerre*, vagy annak ítéltetik, akkor nem kétszeresen, hanem végleg el van parentálva. Annyira, hogy már nem is kell vele foglalkozni. Pontosabban: észbe se jusson senkinek foglalkozni vele! A kettős megjelölés célja tehát kizárólag az elrejtés, eltüntetés volt. A (kiadás előtt álló) Napló szövege azonban egyik vádat sem támasztja alá kellőképpen. Az egyik teljes hiánya (szovjetellenes él) kétségessé téve a másik vád (antiszemita felhang) megalapozottságát, nyomban egy alapvető kérdést vet fel. Ha a szöveg valójában se nem antiszemita, se nem szovjetellenes, akkor miért tiltották évtizedeken át a kutatását?

A ‘Napló’, illetve Nagy Lajos esetleges „antiszemitizmusáról” először Tarján Tamás beszélt, nem sokkal a rendszerváltás után, utalva az évtizeddel korábbi, 1980-as Nagy Lajos-monográfiája munkálatainak nehézségeire. Az író származásával összefüggésben idézte fel, hogy „a könyv mintegy három évig tartó írása során egyre-másra bukkantak föl súlyos értelmezési gondok, történeti problémák. Olyanok is, mint a részben talán zsidó származású író, a köztudottan talpig becsületes ember némelykori antiszemitizmusának megnyilvánulásai (ő egy református lelkész unokájának mondta magát, szülőfaluja nap-

¹ Az anekdotát idézi: Bikácsy Gergely: Ahol az észérvek nem használnak. *Magyar Nemzet*, 1990. 10. 15.

² Nagy Lajos (1883–1954) író, publicista, a *Bolond Istók* és a *Borsszem Jankó* szerkesztője, az *Együtt* főszerkesztője, a *Nyugat*, később pedig a *Csillag* szerkesztőbizottsági tagja, a *Népszava*, a *Pesti Napló*, a *Pesti Hírlap*, a *Híd* és a *Szabad Nép* munkatársa; Kossuth-díjas.

jainkig is egy zsidó származású helybeli »orozva kelt« fiának tartja)”.³ Majd hozzátette azt is, hogy „egy másik és másfajta súlyos ellentmondás, hogy a Szovjetunió mellett – novel-lában is – himnikusan megnyilatkozó Nagy Lajos éles szovjetellenes kirohanásaira sem kevés a tanú”; és itt említette Tarján az „antiszemita felhangokat” is, amelyekre hivatkoz-va egy „legfelsőbb hely” megtagadta tőle a Napló megismerésének engedélyezését. Más-fél évtizeddel később kissé részletesebben mesélte el ugyanezt: „Nem a kéziratok megte-kintése ütközött legyőzhetetlen nehézségekbe (bár állítólag »magasabb« fórumokról rendre tiltás, vagy legalábbis halogatás volt osztályrészünk), inkább a textusok régen ki-szivárgott, helyenként szovjetellenes indulata, valamint feltételezett antiszemita élű szöveghelyei miatt főtt az illetékesek feje. Bár a naplóból már addig is jelentek meg kisebb részletek, újabb szemelvények közzétételétől, könyvbe építésétől, értelmezésétől a külön-böző rangú döntéshozók idegenkedtek. Pándi [Pál] kerek perec tudomásomra hozta: a napló kutatásával és publikálásával kapcsolatos döntés jogát Aczél György fenntartja magának, s véleménye egyelőre alakulóban van”.⁴ A korábban külön bekezdésekben sze-replő fogalmak, a 'szovjetellenes indulat' és 'antiszemita él' ekkor már egymás mellé ke-rülve csaknem összekapcsolódtak, erősítve és igazolva egymást, épp annyira, mint a „ki-szivárgás” a „feltételezést”. Tarján úgy vélhette, hogy a fenti „vádaknak” Nagy Lajos Naplójában valamilyen formában és mértékig tükröződniük kell. És magyarázatként megismételte az író szűkebb pátriájában, Apostagon szerinte köztudottnak számító infor-mális vélekedést is az író félig zsidó származásáról. „Nagy Lajos a maga szociális elége-detlenségeit, élethelyzeteinek diszharmoniját alkalmanként lefordíthatta olyan nyelvre, amely a felhalmozott tőkeerő, a túlhatalmú sajtóbefolyás elleni tiltakozásban, a személyes (családi) mozgástér beszűkülte miatti kirobbanásokban antiszemita indulatokat is körvo-nalazhatott. A rendelkezésemre álló források, memoárok, lejegyzett szóbeli közlések azonban semmi esetre sem igazolják, hogy Nagy Lajos tényleges zsidóellenes érületeket táplált volna magában (éppenséggel az ellenkezőjére világitanak rá dokumentumaim). Szovjetellenessége is jobbára (idegbetegségével is magyarázható) dühkitöréseikor öntötte el. Kivételes morális érzékenységu intellektuális énje fölébe magasodott az iránytalan in-dulatosságát nem mindig reguláló érzelmi, partikuláris énjének.” Minden irodalomtörté-nészi törekvése ellenére azonban a szóbeszéd és a szívárogtatás, az informalitás ereje ke-rekedett felül, amire egy 2012-es interjúban egy *bon mot* kedvéért még rá is erősített: „A napló állítólag tele van antiszemita és szovjetellenes megnyilvánulásokkal. Egy magát kommunistának valló és zsidó származású író esetében ez nem kis bravúr.”⁵

*

Amikor egy íróval kapcsolatban az antiszemitizmus felmerül, tárgyyszerűen csak az vizs-gálható, hogy az életmű egyes darabjaiban, illetve a nem közlésre szánt egyéb iratai (nap-lók, levelek stb.) valamelyikében kimutatható-e ez, vagy nem. Ha az életmű egyébként intakt(nak számít), akkor a „privát” iratok olykor kínos hangját, sorait is elviseli a szak-mai köztudat (például Móricz 1919-es és 1935-ös naplója), akár úgy, hogy értelmezi, vagy csak regisztrálja és „anomáliaként” negligálja. Hasonlóképpen még a kikezdhethetlen élet-művel párhuzamosan futó publicisztika rövid szakaszát jellemző antiszemita „botlást” is hajlamos kitakarni (Kosztolányi – *Pardon* rovat), ha a privát anyag nem erősít rá az anti-szemita vonalra. A közös az, hogy a mű, a pálya (formátum) mintegy „helytáll”, illetve

³ Tarján Tamás: Át kell-e írni az irodalomtörténetet? *Alföld*, 1991/6, 23.

⁴ Tarján Tamás: Sötét százjugok. *Forrás*, 2008/2, 93. Nagy Lajos naplójából a *Csillag* 1955/3. és 7. számában jelentek meg hibásan kiolvasott és delfinálzt részletek; életében csak egy irodalmiasított naplószöveget publikált a *Csillag* 1954/7. számában, ami azonban nem a napló része.

⁵ Nagy Lajost minden bizonyítékot mellőzve öngyűlölő zsidóként beállítva, lényegében „igazolta” a sugalmazásokat. *Kortárs*, 2016/12, 83.

„helytállhat” az egyéb feljegyzésekért is, de ez csak abban az esetben lehetséges, ha ezek nyilvánosak. A Napló esetében erre, mindmáig, nem volt lehetőség.

A vádlott

Különös, de kevés írója van a magyar irodalomnak, akinek anti-antiszemizmusa olyan látványos és nyilvánvaló(nak tűnő), mint Nagy Lajosé. Látványos, mert a kortársi visszaemlékezéseken túl anekdoták is szólnak róla, mégpedig különösebb disszonancia nélkül. Bizonyoságul álljon itt egy: „Egyszer egy hírhedt nyilas képviselő próbálta »megnyerni« őt. – Lajos bátyám, hadd fel ezeket a büdös zsidókat, mit eszel rajtuk, gyere át hozzánk! Olyan nagy ember leszel te, amilyen csak akarsz. – Idehallgasson! – felelte szigorral Nagy Lajos, és szürke szemének átható pillantása a nyilas képviselő szemébe mélyedt. – Én most olyan kis ember akarok lenni, amilyen csak tudok...”⁶ Nyilvánvalóvá pedig az életműve teszi Nagy Lajos álláspontját az antiszemizmussal szemben (illetve tehetné, ha újra kiadnák a könyveit). Ezért is hat furcsán a Naplót ért sugalmazás.

Lássuk csak: 1920 őszén háromrészes cikket írt *Az antiszemizmus négyszemközt* címmel a *Múlt és Jövő*-be. Ez a tizenkét oldalnyi szöveg aztán a *Mi az igazság?*⁷ című felvilágosítófüzet-sorozat tagjaként is megjelent, melynek megbízója a Magyar Zsidók Országos Szövetsége, lebonyolítója pedig megint csak a Patai József szerkesztette *Múlt és Jövő* volt.⁸ Patait már korábban, az *Egyenlőség* szerkesztőségéből ismerhette, mert 1912 és 13 során Nagy Lajos több zsidó tematikájú novellát is publikált a hetilapban.⁹ Ezek egyike *Az egér* című írás. Az egyvonalas történetben egy ruhatáros fiú előbb az őt (zsidóságáért) heccelő dzsentrikkel száll szembe, majd szinte átmenet nélkül áll ki, küzd és verekszik meg az egérfogóba került rágcslók szabadulásáért a kegyetlenkedő tűzlegénnyel, végső soron fellép az önkény ellen. Az írás kidolgozottabb változatát is a *Múlt és Jövő* közölte 1925-ben.¹⁰ Közben, 1922-ben egy kis könyvecskét is kiadott az író, *Találkozásaim az antiszemizmussal* címen, amelyben a havilapból előbb hetivé, majd később ismét havivá váltó *Múlt és Jövő*-be írt azonos sorozatcímű cikkeit gyűjtötte össze, szám szerint tizenegyet. Utólag mégis elégedetlen volt a könyvével: „Az igazi teljesítmény az lett volna – írja önéletrajzi regényében¹¹ –, ha nem az antiszemizmus kérdése a fő téma és nem ahhoz kapcsolódnak a szociális megjegyzések, hanem ha éppen fordítva lenne. De hát csak ilyen könyv megírására nyílt alkalmam”. A megjegyzése azonban kissé szigorú, mert a lehetőségekhez képest azért átsüt rajta némi társadalomkritika: „Lehetne itt szó akár vörös, akár fehér terrorról, inkvizícióról, vagy a reakció eszmekörének fojtó gázáról, esetleg a szabadjára engedett kapitalizmus lelketlen túltengéséről –, de én antiszemizmusról beszélek. [...] Az Oktogonon keresztül sisakos és szuronyos katonák közrefogva kísérték egy ötven főnyi tömeget. Kirohantam a kávéházból, hogy jól megnézzem és feledhetetlen emlékül eltegyem magamnak [...], fázó, mezítlábas, piszkos, éhező emberek voltak, férfiak, asszonyok és gyermekek, mind zsidók ugyan, de mind szegények és ártatlanok. Valahová a fenébe toloncolták őket, bizonyára azért,

⁶ Barabás Tibor: Nagy Lajos arcképe. *Élet és Irodalom*, 1963/5, 2.

⁷ A FSzEk könyvtárában fellelhető példányt egy névtelen és önjelölt cenzor – a napjainkig érő antiszemizmus ritka mementójaként – ceruzairásos kommentekkel látta el az „értő közönség számára”. Mindjárt az első oldalon apró, jellemzően jobbra dőlő, hibás helyesírású szöveg olvasható: *Az antiszemizmus négyszemközt* „című szörnű röpirat írójának célja a ködcsinálás, egyszerű és világos tények homályossá és bonyolulttá való zavarása a zsidónagyítóke érdekeinek megfelelően”.

⁸ Sipos Balázs: Az (ellen)propaganda – Rákosi Jenő és a „keresztény kurzus”, 1919–1942. *Múltunk*, 2005/3, 20.

⁹ Például: *Vallomások*, 1912/22., *Bartha*, 1912/50., *Dupla fortély*, 1913/6.

¹⁰ Nagy Lajos: Az egerek. *Múlt és Jövő*, 1925/6, 217.

¹¹ *A menekülő ember*. Budapest, Szépirodalmi, 1984, 131.

mert a cipőzsinórt nyolc koronáért vették és tízért árulták – hogy mennyit kerestek ezen az üzleten, mutatta a külsejük. És amikor elszorult szívvel visszamentem a kávéházba [...] hát az ablakom előtt robot el a gazdag zsidó. [...] És azt mondtam, látván a szivarozó autót, hogy hála Istennek, bár mindenkinek ilyen jól menne a dolga, mégis csudálkoztam a kurzus arcátlanságán, hogy ezt a két jelenetet így egymás mellett, térben és időben, antiszemitizmusnak meri nevezni. Ha nem is mondja egyenesen és szó szerint antiszemitizmusnak, de keresztény és nemzeti iránynak igen.” Bár könyvét a *Múlt és Jövő* is hirdette, a 100 koronáért (ma körülbelül kétezer forint) árult *Találkozásaim az antiszemitizmussal* 1200 példányra, magánkiadásban (és akkor nyilván terjesztésben is), gyakorlatilag „láthatatlan” maradt azon olvasói előtt, akiknek szólt volna.

Az életrajzi regénye szerint Nagy Lajos 1920-ban nem írt semmit, mert az Otthon Kör kártyaszalonja – ahová a fehérterror és a kurzuslapok vérgőzös légköre és hangja elől sajátos „belső emigrációba” menekült – minden idejét elvette, hónapokon át fogva tartotta az író. Így tudja későbbi monográfusa, Kardos Pál is. Ez azonban nem teljesen igaz. Új elbeszélést, novellát valóban csak egyet, de karcolatot, kroit csaknem heti rendszerességgel írt a *Borsszem Jankó*-ba. Ekkoriban születtek a *Képtelen természetrajz* olyan parádés darabjai, mint *A disznó*, *A medve*, *A víziló* vagy a nemlétező állat, *A bűvár hencser* „tudományos” leírása. Később itt jelent meg híres-hírhedtté vált pamfletje, *A zsidó* is. A többi, képtelen természetrajzos karcolatának alcíme (*Ami kimaradt a Nagy Brehmből*) helyett ennél *Benne van a kis Kmoskóban* szerepel, amivel a korabeli újságolvasó számára egyértelműen az antiszemita cikkeket is jegyző vallástörténész–katolikus papra, Kmoskó Mihályra¹² utalt. *A zsidó*-ban Nagy Lajos teljes álkomolysággal csaknem az abszurditásig fokozza a fajvédő és antiszemita lapok „érvelési” ostobaságait: „A zsidó termete hosszúkás és kerek, magassága egy méter és ötven centi és egy méter és kilencven centi között váltakozik, már aszerint, amint a kis Kohnról, vagy a dromedár Jakabról van szó. Szélessége néha ennél is több. A zsidó vállá csapott, fülei elágazók, lábai karikásak, amelyiké nem, az csal. Mivel pedig a zsidónak kedvenc faji szokása a csalás, manapság már több egyenes lábú és szabályos fülű zsidót látunk, mint görbelábút.” Továbbá hogy nemcsak a világháborút, de „a zsidó csinálta a forradalmakat és a bolsevizmust, ő vezette félre és mételyezte meg az orosz nemzeti keresztény Lenint, a zsidó csinálta a drágaságot, a nagy hideget, a szénhiányt, a nyári negyvenfokos meleget, az éhínséget és a spanyoljárványt. Szerintem helyesen nem spanyol-, hanem zsidójárvány ennek a neve.” Ugyanitt, a *Borsszem Jankó* 1921/52. számában („Karácsonyi antiszemita szám!” – hirdette a címlap) jelent meg Karinthy *Egy-egyű lexikonjának* újabb címszava, az *Antiszemitizmus* is, megadva az „alaphangot”, amire Nagy Lajos egy héttel később „válaszolt” *A zsidó*-val. Bár ez a karcolata értelemszerűen kimaradt az 1921-ben kiadott *Képtelen természetrajz*-ból,¹³ akár benne is lehetett volna, mivel azonos címmel már korábban is írt egy „képtelent”. Nagy Lajos összesen háromszor futott neki a „hálás témának”. Először, 1920-ban *Az Ojság* első, pünkösdi számában, másodszer, mint láttuk, a *Borsszem Jankó* 1922-es újrakiadásában, harmadszor pedig a Márkus Aladár szerkesztette *Magyar zsidó diák családi naptár* 1925–26-os számában.¹⁴ Ez utóbbi sikerült talán a legjobban a három közül, mégsem ez, hanem a már idézett *Borsszem Jankó*-féle szövegváltozat¹⁵ került be évtizedekkel később és jóval Nagy Lajos halála után a *Képtelen természetrajz* karcolatai közé.

A humor volt jóformán az egyetlen eszköz az írók kezében a fajvédő és antiszemita „nézetek” ellen, nevetségessé téve azokat hirdetőikkel együtt. Talán ezért volt fontos és magától értetődő is, hogy a legjobb fajvédős-antiszemita viccek, cyranói gesztussal, a pesti

¹² Kmoskó Mihály (1876–1931) teológus, klasszika-filológus, orientalista.

¹³ És kimaradt az 1949-es, Nagy Lajos által jelentősen bővített második kiadásból is.

¹⁴ *Magyar zsidó diák családi naptár*, 1925–26, 52.

¹⁵ A *Borsszem Jankó*-féle karcolat korábbi szövegváltozatát közölte a *Találkozásaim az antiszemitizmussal* című kötet, és ezt vette át minden későbbi (1957, 1967) szövegkiadás is.

zsidóság vicclapjaiban teremjenek és jelenjenek meg. Az már más kérdés, hogy mennyire (volt) hatékony ez a fajta humorpropaganda. (A zsidó jelenleg megtalálható például az egyik hírhedt szélsőjobbos és/vagy neonáci honlapon is, nyilvánvalóan nem értve vagy figyelmen kívül hagyva Nagy Lajos szövegének iróniáját.) A meglehetősen keserű és olykor kegyetlenül szarkasztikus Nagy Lajos-i humor mindenestre cseppet sem volt szokatlan és nem önmagában állt, hanem szervesen illeszkedett a *Borsszem Jankó* vonalához.

Pedig az író igazán nem volt hősies alkat. Sosem derül már ki, vajon az 1918/19-es írásai miatt lett volna-e később félnivalója, mert amikor hírért vette, hogy a különítmények éjszaka viszik el lakásaikról a kiszemelteket, egy ideig nem mert hazamenni, és néhány hétig, talán pár hónapig is a barátainál húzta meg magát. Előbb Karinthy bújtatta a lakásán, egyszer még Füst Milán is, de a fehérterror legsötétebb, egyben legveszélyesebb időszakában legtöbbször az Otthon Körben maradt éjszakára, ott aludt egy fotelban. A Somogyi–Bacsó-gyilkosságot¹⁶ követően pedig már paranoiásnak sem kellett lennie, hogy féljen. Mégis, nem sokkal ezután kezdte el *Az Ojságba*, a *Múlt és Jövőbe*, később pedig az *Országos Egyetértésbe* írni a cikkeit, 1926 végéig több mint harmincat, névvel vagy szignóval – utóljára 1933 végén közölt tőle írást zsidó lap, *Milyenek a zsidók* címmel.¹⁷

Távolodó nyomok

Nem lehet véletlen, hogy éppen Nagy Lajost érte az antiszemitizmus vádja. De vajon vád volt-e, és nem csak – megfoghatatlan, ezért sokkal veszélyesebb – szóbeszéd? Mert utóbbi egy 1970-es évek közepi cikk is említi: „1920-ban Nagy Lajos elemzi kristálytiszta logikával és maró gúnnyal az antiszemitizmust. Két évvel később ugyanő saját kiadásában jelentet meg könyvet *Találkozásaim az antiszemitizmussal* címmel. Csattanós válasz mindkét publikáció azoknak, akik Nagy Lajos zsidószemléletét a *Budapest nagykovávház* vagy a *Képtelen természetrajz* zsidó figurája alapján – akár szóban is csupán – rosszindulatúnak magyarázzák.”¹⁸ Már megint az a fránya „szemlélet”, bár a szóbeszédben ezúttal konkrétum is van. Csakhogy a *Budapest Nagykovávház* a cikk megírása idején egyedül az 1936-os kiadásban, azaz nehezen hozzáférhető könyvtári példányokban volt olvasható; *A zsidó* című pamflet ugyan kötetben 1957-ben, de a *Képtelen természetrajzba* sorolva csak 1967-ben jelent meg először. Aligha hihető, hogy e két szöveg közkezen forgó és kézreálló példatár lett volna a szóbeszédhez, az antiszemita vád sugalmazásához.

A hagyományozódott szóbeszédnél érdekesebb egy 1938-as kritika,¹⁹ ami a *Kiskunhalomról* mondja, nem minden él nélkül persze, hogy „néhány kegyetlenül előhúzott zsidó figurát is látunk papírra vetve ezeken a lapokon s noha Nagy Lajos nemcsak a doktrinér szociáldemokráciától, hanem a kimondott antiszemitizmustól is óvakodik, ez a cselekedete Páristól Moszkváig és Newyorkig [!] világszerte a zsidó sajtó ellenérzését vonta maga után”. A cselédjét rendre ugráltató Fleischerné alakja valóban nem túl megnyerő, csakúgy, mint a regény többi zsidó és nem zsidó, ha nem valamennyi figurája. De a *Kiskunhalom* már akkor sem szorult „igazolásra”, megtette azt évekkel korábban a *Múlt és Jövő*: „Mégvádolták Nagy Lajost azzal, hogy e figura megrajzolásában – antiszemita. Nos, úgy érezzük, hogy éppen itt, e folyóirat hasábján kell tanúságot tegyünk Nagy Lajos mellett. Ha egy zsidó alak nem szimpatikus valamely írásban, – ez még nem jelent állásfoglalást. Nagy Lajos alakja hű, igaz, emberi, akit vállalnunk kell, mert itt él közöttünk, s hozzánk tartozik, ahhoz a magyar élethez, amelynek becsületesebb, húbb megrajzolója nincs Nagy

¹⁶ 1920. 02. 17.

¹⁷ *Múlt és Jövő*, 1933/11, 298.

¹⁸ Katona Ferenc: Zsidó problémák a magyar irodalomban. In: Scheiber Sándor (szerk.): *Évkönyv 1975–1976*. Magyar Izraeliták Országos Képvisellete, Budapest, 1976.

¹⁹ Marconnay Tibor: Kultúránk harcosai – Nagy Lajos. *Magyarság*, 1938. 11. 06., 22.

Lajosnál.”²⁰ Párizs és Moszkva említése ugyanakkor igencsak izgalmas mozzanat, mert egybevégtető Kardos Pál Nagy Lajos-monográfiájának²¹ egyik, kissé elkenve tárgyalt epizódjával. 1936 decemberében, fél évvel Nagy Lajos *Budapest Nagykvéház* című regényének megjelenése után, személyeskedő kritika²² jelent meg egy párizsi magyar kommunista hetilapban. Az 1931 őze óta moszkvai emigrációban élő Gergely Sándor²³ írta. „A nyárspolgárt gúnyolta eddig, most csak a zsidó nyárspolgárral teszi. A nagyfőkést veszte eddig, de új könyvében már csak a zsidó nagyfőkést. Most új szellemiségében azt magyarázza, hogy a kitartott, bukott vagy nyílt prostitúcióban, csak zsidónők lubickolnak! Új könyvében képet rajzol arról, hogy a sajtót, a korrupt üzletes sajtót – a zsidók teszik s tették azzá, amilyen! Valaha Nagy Lajos a nyárspolgár álszent, erkölcstelen portréjának felmutatásával harsogta: íme, a nyárspolgár – halál rája! Ma azt nyikorogja feketéje mellől: íme, a zsidó nyárspolgár, megméretett és könnyűnek találtatott.” A gyanúsán harsány írás jelentőségét Kardos – mivel Gergely a pályatársa-ismerőse is volt – utólag igyekezett csökkenteni: „Igazságtalan bírálata ez – írja a monográfus –, méltatlan mindkét íróhoz. Gergely a Három magyar városig visszamenőleg elhajlással gyanúsítja meg Nagy Lajost, ezt a munkáját [tudniillik a *Budapest Nagykvéház*] teljesen szubjektívnek, A Kiskunhalom pedig antiszemita »árnyékolásúnak« mondva.” Helyben vagyunk, még ha nem is bírálata az, hanem inkább feljelentés. De végre elengedhetjük a lapos krimihasonlat fonálát.

A *Budapest Nagykvéház*, amellet, hogy ma is élvezetesen friss és csípős szatírával ábrázolt tablóját nyújtja kora kvéházjáró polgárainak és entellektüeljeinek, egy sor komikus, magát marxistának tartó és állandó lapalapítási lázban égő, vékonypénzű újságíró-figurát is felvonultat. Ezeket pedig a kortársak, mint a legalitás-félillegalitás határán billegő, rövid életű kommunista lapok munkatársait, jól-rosszul, de „beazonosították”. Az írónak, lehet mondani, elsőkézből származó, személyes tapasztalatai (és modelljei) voltak, József Attilától Gereblyés Lászlón át egészen Gergely Sándorig, még ha természetesen a regény szereplőit nem szabad, és nem is lehet egy az egyben valós személyeknek megfeleltetni. Az illegális kommunista párt egyik legális folyóiratát, a 100%-ot egykor szerkesztő Gergely számára azonban ennyi is túl sok volt, számára elfogadhatatlan és megbocsáthatatlan. A vélt személyes érintettségéből fakadó sértettségén túl van azonban a cikkben más is. „A magyar fasizmusnak nem sokat használt Nagy Lajos a két évvel ezelőtti Szovjet-ellenes cikksorozatával. [...] Mert amilyen hihetetlennek, rosszindulatúnak és vérszegénynek tűnt a magyar dolgozók olvasótáborára előtt a szovjet-életéről szóló riportsorozat, olyan süket fülekre lel majd ez a kvéházi tónusra áthangolt kurzusi kocsmáideológia is.”

Arra, hogy Gergely a moszkvai *Sarló és Kalapács* helyett, melynek egyik szerkesztője volt, miért egy párizsi lapba írta, amit írt, még visszatérünk. Kezd kirajzolódni ugyanakkor, miért nem kritika volt ez, hanem feljelentés, még inkább önmaga mentése, aminek tényleges jelentősége a moszkvai *Új Hangban* publikált újabb Nagy Lajos-kritikájából²⁴ érthető meg pontosabban. A *Kiskunhalom* ebben már nem is regény, hanem – Gergely értékelésében – riporttá „degradálódik”. Új könyve, *A falu álarca*, melyhez „a körítést hozzá a gombamódra termő pszichoanalitikus könyvek rengetegéből cifrázta össze”, csaknem kirekeszti Nagy Lajost a falukutató szociográfiai irodalomból. Egy félmondatlaltal még írói kvalitásait is kérdésessé teszi: „A Tanyai történet, A szobalány, A Grúniroda, a Jeremiáda, a Napirend, a Bérház című remek novellák szerzője suta álmoskönyv íróvá lett.” És elég

²⁰ Benjámin Béla: Népüknek vigasztalói. *Múlt és Jövő*, 1934/7–8, 214. [Alig pár hónappal a könyv megjelenése után. Még az is felmerült bennem, hogy esetleg (ön)reklámról van szó. – S. A.]

²¹ Kardos Pál: *Nagy Lajos élete és művei*. Bibliotheca, Budapest, 1958.

²² Gergely Sándor: *Budapest Nagykvéház. Szabad Szó/La parole libre*, 1936. 12. 12., 3.

²³ Gergely Sándor (1896–1966) író, publicista, előbb a *Kékmadár* és a miskolci *Reggeli Hírlap*, majd a kommunista 100% szerkesztője. Miután hazatért szovjetunióbeli emigrációjából, 1945–51-ig az Írószövetség elnöke; kétszeres Kossuth-díjas.

²⁴ Gergely Sándor: Nagy Lajos könyve – A falu álarca. *Új Hang*, 1938/3, 118.

ízléstelen módon, de Nagy Lajos eredeti szóalkotását, a 'bértollnok'-ot²⁵ is kijátssza az író ellen, aki „másfél évtizeden keresztül pécézte ki a bértollnokok mindenfajta lelkifurdalást megnyugtató mesterkedését [...] Addig hadakozott Nagy Lajos ezekkel a tintakulikkal s rejtett szófajaikkal s mondatrészeikkel, amíg ő maga is átvette az annyira gyűlölt eszközöket – hasonló célok érdekében”. Arról természetesen nem ejt, mert nem ejthetett szót, hogy valójában miért került célkeresztbe a regény. *A falu álarca* legelső bekezdése ugyanis egy újsághírt idéz: „Általános feltűnést keltett Moszkvában, hogy a legutolsó letartóztatások során 140 magyart tartóztattak le, akik szinte kivétel nélkül mind emigránsok.” Márpedig e tény emlegetésére a moszkvai emigráció szemében nem volt mentség.

Végül is ebben a cikkben fogalmazódik meg legtisztábban, hogy mi (lesz később) az író „ösbúne”: Nagy Lajos útijegyzete, *A tízezer kilométer Szovjetország földjén*, illetve annak is a szemlélete. „A Kiskunhalom megjelenése óta sok idő telt el. Azóta Nagy Lajos a szovjet-írók meghívására 1934-ben a Szovjetunióban is járt s itteni látottairól egy pesti hetilap hasábjain – magyarországi viszonyokhoz képest is – szokatlanul eltorzított, rosszhiszemű képet rajzolt.” A bekezdés azonban így folytatódik: „Azóta Nagy Lajos megírt a Nyugatban egy ó-egyiptomi miliőbe öltöztetett novellát, amelynek a főhőse őrzőgő gyávasággal menekül el barátai, harcostársai mellől, amikor azt látja, hogy a népért, a nagyobb darab kenyérért, a szabadságért vívott harcokban elérkezett a pillanat, amikor az elnyomó rendszer irtóhadjáratot kezd a szabadságharcosok ellen. S a novella végén ennek a gyáva egyiptomi írástudónak van igaza – Nagy Lajos szerint. Mindenki elpusztult, de ő, akinek volt elég lelkiereje a gyávasághoz és az evvel járó konzekvenciák viseléséhez – életben maradt.”

Az eddigieket összegezve, tehát 'antiszemita szemléletű' vagy 'árnyékolású' mű lenne a rendszerváltásig tizennégy kiadást megért és évtizedekig gimnáziumi kötelező olvasmány *Kiskunhalom*; a kortól és rendszerektől függetlenül bestseller *Képtelen természetrajz* (*A zsidó*); továbbá a *Nagy Lajos művei* sorozatban negyvenegynéhány év után újra kiadott *Budapest Nagykvéház*. 'Szovjetellenes' pedig a *Tízezer kilométer Szovjetország földjén* riportsorozat,²⁶ a posztumusz kötetcímmé emelt *Egyiptomi íródeák* és – az ugyancsak negyven év után újra kiadott – *A falu álarca*. De legfőképpen a Napló.

És amiről nem esik szó

Az előbbi Gergely-idézet második felében emlegetett *Egyiptomi íródeákat*²⁷ hagyományosan a Horthy-korszak kritikájaként értelmezte az irodalomtörténet. Egy időben „a mindinkább fasizálódó élet atmoszféráját” érezték benne,²⁸ Kardos a keletkezési dátum alapján, évekkel eltelve az útinaplótól, a „30-as évek eleji” novellák között tárgyalta mint remekművet. Pedig az elbeszélés megírásánál (1930) beszédesebb a publikálás ideje: 1935. május. Ez az a hónap, amikor a *Szabadság* megszakította a *Tízezer kilométer Szovjetország földjén* közlését.²⁹ És innen ered a legenda is:³⁰ a riportja miatt baloldali barátai, mint József Attila, Agárdi Ferenc és mások, „ostrom alá vették” Nagy Lajost; „kérve-kérték”, hagyja abba a közlést, mert rombolja vele a szovjettel kapcsolatos baloldali reményeket; a „megrendült”

²⁵ Első előfordulása Nagy Lajos egy szignózott (nl.) krokijában: Hadügy egy bizonyos ülésén. *Népszava*, 1926. 01. 24., 12.

²⁶ Kötetkiadása: 1989, Budapest, Interart Stúdió. A szerkesztői utószóban tévesen szerepel az eredeti hetilapos közlés dátuma. Helyesen: *Szabadság*, 1934. október 6. – 1935. május 19. És mellelleg pontatlan a közlemények száma is a teljes vonatkozó szakirodalomban. Elszámolás miatt (a 9. kétszer szerepel) összesen tehát 24 folytatásról van szó.

²⁷ Egyiptomi íródeák. *Nyugat*, 1935/5, 376.

²⁸ Illés László: Nagy Lajos – Halálának 10. évfordulójára. *Kritika*, 1964/10.

²⁹ Részletesen erről: Talpassy Tibor: Két nagy – két véglet. *Irodalomtörténet*, 1971/3, 925.

³⁰ Lázár Vilmos: Egy emlékirat lapjaiból – II. *Valóság*, 1971/8, 27.

író maga döntött úgy, hogy befejezi az útirajz további publikálását; sőt, a *Szabadságtól* „viszszakövetelt kéziratot”, ami „még legalább 20 további rész” volt, „boldogan a megkönnyeb-
büléstől”, elégette. Valójában,³¹ ha valami elégett ott és akkor, az legfeljebb a már megjelent
rész(ek) kézírata lehetett.³² Az író ugyanis folytatni akarta és könyvben is kiadni az útirajzot.
És nemcsak útijegyzetekben számolt be szovjet újáról, hanem a Fészekben és máshol is
előadásokat tartott. Ha pedig nyilvánosan beszélt „kiábrándító élményeiről”, akkor feltehe-
tően baráti körben, kávéházban stb. is megtette ugyanezt, amire sokan emlékezhettek.

Az *Egyiptomi íródeák* értelmezését Tarján a monográfiájában amennyire csak lehetett,
lecsupaszította, „az elbeszélés két gondolatot kapcsol össze: az igazságot rejtegetni kell,
ha életben akarunk maradni, a tettett ostobaság az egyetlen menedék”, de ennél tovább
nem ment. A rendszerváltásig fel sem merülhetett, hogy a szöveg általános érvényű olva-
sata, a mindenkori autokrata társadalmak szatírjaként, ha tetszik, ha nem, a Szovjetuni-
óra is érvényes. Mert Gergely, amint kritikája bizonyítja, pontosan és így értette Nagy
Lajos példabeszédszerű írásának nem is annyira szatirikus, mint amennyire hátborzonga-
tó „üzenetét”. Csalódottsága és felháborodása érthető, hiszen a moszkvai emigrációban
kidolgozott *A magyar proletáriródalom platformtervezetét*³³ – mely szerint Kassák a szociál-
fasizmus, József Attila pedig a fasizmus „táborában keresi a kivezető utat” – éppen
a *Sarló és Kalapács*ban bíráló cikkükben³⁴ Gergely és szerzőtársai még úgy látták, hogy
„Nagy Lajos az egyetlen a beérkezett kispolgári írók között, aki pályája kezdetétől mind-
máig a legélesebb tagadója a polgári társadalomnak”. Gergely az itthon folytatásokban
megjelenő útinapló, a *Tízezer kilométer* előrehaladtával viszont meglehetősen kényes hely-
zetbe került, hiszen a szovjet emigrációban köztudottan ő közvetítette és támogatta barát-
ja, Nagy Lajos meghívását.³⁵ Közvetlen bizonyíték eddig nem került elő, de alighanem
Gergely minden követ megmozgatott, hogy itthoni barátai segítségével rábírigja Nagy La-
jost az útinapló közlésének leállítására. Ez az 1935. május 19-i lapszámmal meg is történt.
Többéni moszkvai emigrációs tapasztalata alapján viszont sejtette, csak idő kérdése, és
nyilvánosan is meg kell tagadnia, „fel kell jelentenie” íróbarátját. A sztálini „nagy tiszto-
gatások” idején volt bőven vesztenivalója. Javára írható, hogy első kritikáját – mint láttuk
– a nehezen hozzáférhető és marginális párizsi *Szabad Szóban* tette közzé. Hogy ez mihez
volt elég és mihez nem, megtippelhető abból, hogy két évvel később már a moszkvai
emigráció legjelentősebb folyóiratába, a Gábor Andor főszerkesztette *Új Hangba* írta a
fentebb részletesebben is idézett „bírálatát” Nagy Lajosról. Míg az előbbi híre talán el sem
ért az íróhoz, utóbbit viszont minden valószínűség szerint olvasta: „ez a marha perfidde
vált, politikai okokból illetve butaságból” – jegyezte fel 1941 elején a Naplójában.

1945-ben, miután Gergely visszatért Magyarországra, írja Kardos, rendezték a „dol-
got” Nagy Lajossal. Ez azt jelentette, hogy az író egyfelől túltette magát az ügynök és meg-
bocsátotta fiatal pályatársa harsány és túlzó „bírálatát”, Gergely pedig mindkét írását
„megtagadta”, amennyiben utóbb egyiket sem vette fel a publicisztikakötetébe. Nem is

³¹ Nagy Lajos hat héttel a közlés leállítását követően publikált egy újabb részt a *Társadalmunk* című heti-
lapban. Részletesen tárgyalja ezt Nyerges András az *Egy tűzbe (?) vetett kézirat* című írásában.
(*Magyar Hírlap*, 1998. 09. 26., 11.)

³² A hagyatékban (PIM) és az OSZK Kézirattárában egy-egy forrásfüzet található meg a Nagy Lajos
által is említett hatból, és azok tartalma részben lefedi a megjelent szöveget. Mivel ezek formálisan
is naplőfüzetek, dátumokhoz kötött bejegyzésekkel, valószínűsíthető, hogy a többi is ilyen volt.

³³ Az eredetileg a *Sarló és Kalapács* 1931. júniusi számában megjelent szöveg keletkezéséről részletesen
lásd: Babus Antal: József Attila 1945 és 1962 közötti szovjetunióbeli recepciója. *Hitel*, 2005/6, 17.

³⁴ Gergely Sándor – Hidas Antal – Illés Béla – Lippay Zoltán: Az ideológia tisztaságáért, a művészi
színvonalért. *Sarló és Kalapács*, 1932/1, 70–73.

³⁵ Kettejük között már 1932 őszén felmerült Nagy Lajos kiutazásának lehetősége a Szovjetunióba.
Az író hagyatékában megtalálható levélben (PIM V. 4340/76/10) Gergely novellaelhelyezéseket
ígért és egy esetleges kötetkiadással is kecsegtette Nagy Lajost.

csoda, mert ezekben vállalhatatlan mértékig túlhajtotta a „kritikát”. Nagy Lajos mint ’bértollnok’ említésével olyan irracionális szférába vitte el a bírálatot, ami utólag erős kétségeket ébreszt, vajon komolyan gondolta-e Gergely egyáltalán. Vagy csak jelezni akarta Nagy Lajosnak, hogy nem érvényes, nem lehet érvényes, amit ír? Ki tudja? Mindenesetre tény, hogy Nagy Lajos 1945-ben, nem sokkal Gergely hazatérése után elismerő kritikát³⁶ írt új könyvéről, ami mindenképpen rendezett kapcsolatra utal. A teljességhez kívánkozik azonban, hogy később, a hetvenéves Nagy Lajost köszöntő írásában³⁷ Gergely anélkül adott rögtönzött pályaképet, hogy bármelyik általa korábban szovjetellenesnek vagy antiszemitának ítélt munkáját – *Kiskunhalom, Budapest Nagykováház, A falu álarca, Egyiptomi íródeák* – megemlítette volna. (Ami finoman szólva is nem hétköznapi teljesítmény.)

Nagy Lajosnak ugyanakkor szembesülnie kellett azzal, hogy az 1934-es Szovjetunióbeli látogatása és az azt követő írásai, főként a *Tízezer kilométer* kíméletlenül kritikus és politikai megalkuvást nem ismerő hangja többeket kínos helyzetbe (és talán veszélybe is) sodort, aminek emléke egy évtized után is élénken élt a moszkvai emigrációból hazatérőkben. És akkor ennek lehetnek következményei. Érdekes, hogy Kardos ezt is említi, értelemszerűen elkenve kissé: „Az egész bírálatnak annyiban van még jelentősége – jegyzi meg Gergely kritikájáról –, mert ott csíráznak már benne azok az ellentétek, amelyek Nagy Lajos és a felszabadulás utáni irodalompolitikánk egyes képviselői között támadtak.” Bármiért is, az író ekkoriban, 1945-ben lépett be a kommunista pártba, és később erről az időszakról szól Márai anekdotája.³⁸ Mégis, úgy tűnhetett Nagy Lajos számára, túlzott volt aggodalma, mert a sorra megjelenő kötetei, a *Csillag* szerkesztőbizottsági posztja, párttagsága és Kossuth-díja együtt talán elég tisztelettel ruházta fel ahhoz, hogy „nagy öregként” érinthetetlen legyen. Aztán a fordulat évét követően apránként rá kellett döbennie, hogy mindezek együtt sem védhetik meg. Először a neve tűnt el a *Csillag* címlapjáról és a szerkesztőbizottságból, majd az írásai is – 1949 augusztusától 1950 decemberéig, majd 1951 februárjától újabb másfél évig nem jelent meg tőle semmi a folyóiratban. (1951-ben összesen négy írását közölték a lapok!) Közben 1951 áprilisában a magyar írók első kongresszusán írotársa, Darvas József vallás- és közművelődésügyi miniszter beszédében – Tersánszky és Tamási Áron mellett – a „kispolgári lázongó” Nagy Lajost is pelengérré állította. Aki nem sokkal ezután enyhe sztrókot kapott és kórházba került. Szege-di Boris kéziratoss visszaemlékezésében idézett mondatai szerint az író legsötétebb félelmeit látta beigazolva: „Megkezdődött ellenem a hajsza. Börtönbe fognak zárni ezek.” Milyen kegyetlen fintora a sorsnak, vagy inkább a történelemnek, hogy ahogyan 1920-

³⁶ Gergely Sándor: *Úriszék. Fényszóró*, 1945/5 (08. 23.), 22.

³⁷ Gergely Sándor: Nagy Lajos hetvenéves. *Új Hang*, 1953/2, 86.

³⁸ „1946 egyik őszi reggelén szemközt jött a Körúton. Neurotikus, kopasz ember volt. Írásaiból soha nem tudott megélni, keserű humora inkább elmarta, mint vonzotta az olvasókat. Öreg fejfel könyvkereskedést nyitott a Körúton, annak hozadékából tengődött. Most úgy tetszett, számára is üttött az elégtétel és kárpótlás órája. Ezért meglepett, amikor komoran mondta: – Baj van.

Nem voltunk barátok. De mindig megbecsültem, mert szókimondó, becsületes ember volt. Érdeklődtem, mi a „baj”? Aggályosan nézett körül és rekedten suttogetta: – Hazajött a Főnök. Most rovacsolnak. Megkérdezi, ki mit csinált, amíg ők, a Főnök és alkalmazottai, a moszkviaiak... távol voltak. Nézze – mondta bizalmasan, keserű őszinteséggel –, magának semmi gondja. Maga polgár. Ha akarja, kirakatba teszik, mint egy műemléket. De én kommunista voltam. És huszonöt éven át nem csináltam semmit... Ültem a Bucsinszky kávéházban a Körúton és néha, bizalmas társaságban, sügva azt mondtam, nem jól van ez így, ahogy van! Most el kell számolni. Nagyon veszélyes dolog kommunistának lenni... – mondta gondterhesen, és sóhajtott. Megkérdeztem, miért gondolja, hogy most, amikor már itt vannak a kommunisták, veszélyes kommunistának lenni? Komolyan felelt: – Nem olvasta az újságot? A kommunisták meghírdették, hogy most elkövetkezett a társadalmi összefogás ideje. Nem érti? A kommunisták összefognak és börtönbe zárnak mindenkit, akire pikájuk van a társadalomban. Ez lesz a társadalmi összefogás. Nekem ez nem tetszik, – mondta és megint sóhajtott.” – Márai Sándor: *Föld! Föld!* Helikon, Budapest, 2014, 363.

ban, úgy 1951-ben sem kellett ehhez különösebben paranoiásnak lennie. Az asszony rögzíti még azt is, hogy az „ezerkilencszázharmincnyben írt naplójegyzeteit a fentemlített Írószövetségi közgyűlés után Nagy Lajos kérésére megsemmisítettem”.³⁹ Kevés tragikusabb közlést ismer az irodalomtörténet. De legalább az kiderül belőle, ha közvetve is, hogy nem az „antiszemita felhangok” miatt történt.

Tulajdonképpen Gergely Sándor helyesen vette észre, hogy az 1930-as évek derekától folyamatos a változás Nagy Lajos írói pályáján (még ha nem is volt igaz a vád, hogy feladta korábbi elveit, írói pozícióját és elfordult a proletariátus ügyének irodalmi képviselésétől). Csak azt nem érthette, hogy e változások gravitációs pontja, a „fekete lyuk”, mely körül az írói pálya módosul, az 1934-es Szovjetunió-beli utazás élményei; vagyis téves a szemléletbeli „fordulatot” az utazás előtt hónapokkal megjelent *Kiskunhalomra* visszavezetni. Amikor Nagy Lajos felfokozott várakozással a moszkvai írókongresszusra elutazott, nem csak a „patyomkin-falvakat”, a külföldiek „vakítására” szolgáló kirakat-üzemeket, kolhozokat, lakótelepeket, kórházat, mintabörtönt stb. nézte meg. És gyanakvó, mindennel elégedetlen természetével sem csak az orosz hétköznapok apróságait és baljós jeleit vette észre. Hanem látott még valamit, amire nem volt felkészülve, hiába olvasott az elutazása előtt útirajzokat, vagy hallgatta meg Köstler Artúr szóbeli beszámolóját.⁴⁰ Arra, hogy nem pusztán Szovjetoroszországgal szembesül, hanem a moszkvai emigráció tagjairól is mély benyomásokat szerez, közeli és távoli ismerőseiről, mint Kun Béla, Matheika János, Illés Béla, Révai József, Gábor Andor, Lengyel József és Lukács György. És az elégetett naplófüzeteiben, nem lehet kétséges, meg is örökölte őket. Most, az „új világban” tehát nagyon is volt félnivalója Nagy Lajosnak. Ám az író ezúttal sem tudott kibújni a bőréből, és a naplóégetés után, egy fiktív amerikai útijegyzet fejezetének álcájában, évekkel visszadátumozva, de megírta élete egyik legkeményebb szövegét.⁴¹ Ideje, hogy (betűhíven) nyilvánosságához jusson:

„41 szept. 18

cím: Hazatérés Amerikából

alcímek: Miért indulok haza? – Emigránsok – Becsületes magyar [*búcsúszó*].

II fejezet: Egy pillanatig se higgyék, hogy huszonnyolc hónap után, amennyit Amerikában töltöttem, könnyen és fájdalom nélkül ott lehet hagyni egy országot. Nem akarom azt mondani, hogy e huszonnyolc hónap alatt magához kapcsolt volna... de éppen hűséges és megértő lélek lévén, mindig igyekeztem és azt hiszem, sokszor sikerült is felismernem, megértenem és megszeretnem, becsülnöm és tisztelnem is ezt a most elhagyott országot. Nyugodt lélekkel állíthatom, úgy távozom most innen, mint aki szándékát dédelgeti, hogy egyszer ismét jobb időben és egy nyugodtabb világban újra visszalátogat.

*

Természetesen az utóbbi hónapok alatt elementáris erővel kínzott a hazatérés vágya. [*Ami*] eddig, csak néha és olykor bukkant fel bennem, mármint a *haza* és az *otthon*, akárcsak a nép és a nemzet, amelyhez tartozom, minden gondolatomat eltöltötte az utolsó hónapok alatt. Úgy is gondoltam, természetesen, hogy sehol másol, mint otthon a helyem. Végére is *idegen* voltam ebben az országban, sokak előtt még hozzá nem is kívánatos idegen. A megbolygatott emberektől, akikkel kikerülhetetlenül összehozott a sors ebben az országban és ebben a [*városban*], akik

³⁹ A megmaradt kettő és a *Szabadságban* megjelent útinapló-sorozat egyes részletei alapján bizonyosan négy naplófüzet semmisült meg.

⁴⁰ Spira Veronika: Előrejelzés. *Holmi*, 1990/8, 123.

⁴¹ PIM 1978/88/1/4.

bizony sokszor nem restelltek holmi (vallási, faji) politikai üldözöttség leplébe takarózni, megítélésem szerint *illetéktelenül*, hisz silány kis szerencsétlenek, lusta tehetségtelenek és sikertelen [*csempészárusok*] voltak csupán –, nos hát az utolsó időkben úgymint már majdnem elviselhetetlenné tették számomra az életet.

Mintha még arra is hajlandóságot mutattak volna, hogy egyszerűen *egy kalap alá vegyenek saját magukkal*, minden vonatkozásban, csak éppen azért, mert én is éppen így és itt tartózkodtam ebben az országban. Mondanom sem kell talán, minden ízem tiltakozott az önkényes azonosítás ellen, nem is szólva arról, hogy az én céljaim, ha nem is lehetőségeim, sajnos, egészen ellentétes irányúak voltak az övéiktől. Úgy hogy eljutottam nem csak az elhatározásig, hanem a csömörig is, az utálatig is kikerülhetetlen és terhes kapcsolataimmal szemben, akiknek szellemi múltja megítélésem szerint alacsonyabb volt egy agyalágyulténál, jellembeli fogyatékoságaikról pedig, hogy ezúttal beszámolhatnék, nem engedi sem időm, sem a rendelkezésre álló területem.

*

Éppen csak érintem az elmúlt néhány napot, mondjuk egy hetet, amelyben vad módjára hajtottak üzengetésekkel, telefonálásokkal és hivatlan, terhes látogatásokkal és éppen azok, akikre a legkevésbé voltam kíváncsi az egész idő alatt. És hogy remegett a hangjuk a látogatóknak, hogy visszhangzott aggódó figyelmeztetésük a „jóakaróknak”, hogy hát vigyázzak nagyon, ők nem mennének és hogy mi lesz, ha majd nem lesz ennivaló és ha majd ruhátlanul és mezítláb járok és egyáltalán majd ha éhenhalok. Találhatok-e szavakat e szerencsétlenekre, akiknek – hisz nem egyszer megmutatták – legtöbb kapcsolatuk az volt azzal a néppel, amelynek környezetében éltek és azzal a hazával, ahol nevelkedtek és sokszor gyarapodtak, hogy nyakára hozták a bajt és ha megvolt a szerencsétlenség, *szép sebesen elináltak, hogy később biztos fedezékből rá nyelvet öltögessenek*. Nos hát, mindnyájan biztosítottak, már ezekre célzok, a szerencsétlenekre, hogyha „rend lesz megint”, mint ahogy mondták, majd akkor ők is hazajönnek. *Hát Isten mentse meg népemet, hogy beválthassák irgalmatlan fenyegetésüket.*

*

Voltak akik attól féltettek, hogy elsüllyed a hajó és hogy mi lesz velünk, végig a „*lángoló Európán*” [.] ahogy mondták aggodalmasan. És hogy „itt sokkal többet tehetnél a magyarságnak, mint odahaza”, még ezt is mondták, elég szemérmetlenül, hisz igazán cigány kupec se kínálhatja nagyobb arcátlansággal vak és kehes lovát, mint ahogy én kínálgattam hosszú két éven keresztül a magyar értékeket, irodalmat és művészetet, nemzetünknek igazán [*Európát*] hódító értékeit, méghozzá, bevallom, sajnos, ismételtén bevallom, sikertelenül.

Mit mondhattam volna e jámbor gazoknak, mit mondhattam volna anélkül, hogy a saját szemem ki ne sült volna az övük helyett, – hát inkább csak karjaimat emelgettem mint szárnyakat a röpülni vágyó madarak és hallgattam. Mondtam volna talán, hogy inkább száraz kenyér és talpalatlan cipő, méltatlan sors és méltatlan bánásmód, *esetleg*, de odahaza, és éppen ma, amidőn a sokszor, annyiszor előranciaigált *nemzet* és az agyonhivatkozott nép [*nehéz*] válságát éli egy válságban szenvedő világban.

Mondhattam volna, hogy módfelett erkölcsstelennek tartom, megvárni a „rendes világot”, ami nyilván jönni fog a viharok után és sértetlen bőrrel, pörkölés és sebek nélkül, jólszabott útiruhában hazapöfögni. Hát lehetne-e, hát lehet-e vagy egyáltalán lehetséges lesz-e csak úgy egyszerűen kívárni a napot és ismét megje-

lenni okos tanácsokkal és minden kákán csomót keresve, tanácsokat osztogatva egy nyilván még akkor is szenvedő, kifáradt világban? És egyáltalán nem tisztességesebb lesz-e az effajta tanácsosztogatók előtt is szépen eltűnni a süllyesztőben, hagyni a nép és a nemzet gondjait olyanokra, akik a nép és nemzet mellett annak bajában, nyomorúságában, szenvedésében és megpróbáltatásában kitartottak, de nem csak kitartottak, hanem osztogattak is?”

Mert ez és nem az „antiszemita felhang” volt a „nagy titok”. Nem más, mint a naplóíró „tudása” a moszkvai emigráció tagjairól; „látlet”, amitől tartani lehetett, hogy ott lapul szétszórva a naplófüzeteiben. Hozzá az a bizonyos Nagy Lajos-i szemlélet, mellyel jellemzi, megnevezi és leírja a moszkvai emigráció alakjait, méltatlanságukkal és kisszerűségükkel együtt, ahogy abban a három hónapban látta vagy megismerte őket, 1934 nyarán. Ezt a tudást kellett letagadni és eltüntetni, akár úgy, azon az áron is, hogy „kiszivárogon”, a naplóíró-író frazeológiája itt-ott antiszemita. És persze szovjetellenes is, ha már.

Az antiszemizmus vádja azonban, úgy tűnik, továbbra sem megkerülhető. Legújában mint ‘előítéletesség’ merült fel egy tanulmányban⁴² Nagy Lajos és Illyés Gyula 1934-es oroszországi utazásakor írott útinaplóikkal kapcsolatban. Ész szerint, Illyés mellett „Nagy Lajos szintén magával vitte magyarországi előítéleteit, mert zsidókat látott mindenütt. Mindez eredeti naplótöredékeiben megtalálható”. Egészen addig, hogy: „Az orosz és magyar zsidók összehasonlítása Nagy társadalomszemléletét is tükrözi: tudni kell, hogy ki a zsidó, és ki nem. A nem publikált naplójegyzeteihez képest megjegyzései visszafogottak.” Rögzítsük mindjárt: a ‘nem publikált naplójegyzetek’ vagy ‘eredeti naplótöredékek’ anyaga részét képezik ugyan a naplófolyamnak, de elsősorban mégis a *Tízezer kilométer Szovjetország földjén* forrásfüzetei. Jellegüknek megfelelően tehát nem mesélnek és pláne nem visszaemlékeznek, hanem jegyzetfüzetként összegyűjtik és regisztrálják az adatokat, eseményeket, első benyomásokat és pillanatnyi reflexiókat. Ez annyiban érdekes, hogy az útinapló eddigi egyetlen könyvkiadásának szerkesztője, Kónya Judit is fontosnak tartotta a kötet utószavában megjegyezni: „Függelékben adjuk a lejegyzett, de megformálatlan megfigyelések ránkmaradt részét, melyeket Nagy Lajos emlékeztetőnek szánt.”⁴³ Tehát, vázlatos, félbehagyott mondatok, mondatföredékek és sok esetben szókapcsolatok, az író számára fontos tömörítések, sűrítések és memók halmaza, amelyekből a szövegeképzésre, az alkotási folyamatra és magára az írói társadalomszemléletre következtetni elég kockázatos. Legalább annyira, mint a „zsidófigyelést” az írói mentalitással azonosítani. A tanulmányban hozott példák („A szállodában itt is csupa zsidó van. Rosztovban is így volt. Ott már volt francia zsidó is [...] Itt sok a szép nő és sok a zsidó”, vagy: „Ezt a tovaris Steint azért említmem meg, mert érdekes jelenségnek találok. Ugyanis cvikkeres, kecskeszakállú izraelita, a neve is Stein, és egy betűt nem tud németül”) még ha nem is hordoznak különösebb értékítéletet, mai szemmel akár igazolhatnák is az előítéletességet. Nagy Lajos szemlélete és kérdéses mondatai azonban mélyen alatta maradnak a korban (és a *Szabadság*ban is) általánosan használt sajtónyelvi normának.

A Napló

Végigolvasva Nagy Lajos kiadás előtt álló Naplóját, a feljegyzések legkényesebb része a kihagyásokkal, illetve hiányokkal terhelt 1944-es év füzete. A május 22-ével kezdődő naplójegyzetek a 25. számozott oldalon indulnak, mondat közben. Az előzményeket jól láthatóan kivágták a füzetből. Abban a huszonnégy oldalban, elvileg, bármi állhatott; azok

⁴² Peter Pastor: Illyés Gyula és Nagy Lajos útinaplója szovjetunióbeli látogatásáról. *Múltunk*, 2017/1, 116–134.

⁴³ Valójában csak az egyik, az OSZK kéziratárában lévő forrásfüzetet közli a Függelék!

tartalmáról értékelhető kijelentést tenni azonban nem lehet. A megmaradt lapok alapján viszont tényszerűen állítható, hogy a Napló egyik legolvashatatlanabb írásképtű részéből hiányoznak oldalak. Leirat hiányában így kizártnak vehető, hogy a kivágott részeket bárki (Aczél,⁴⁴ a politikai rendőrség vagy irodalomtörténész) bármikor is olvasta, olvashatta volna, az író özvegyén kívül. Ezért nem elrugaszkodott a feltételezés, hogy talán maga Nagy Lajos vagy inkább az özvegy emelt ki (és semmisített meg) részeket a Naplóból. Ez azonban kevés bármilyen tartalmi feltételezéshez.

Már csak egy dolog van hátra: szembenézni a Napló némely antiszemitának vélt paszuszusával.

„Olvasgatom az Új Hang-ot. Eddig nagyon, de nagyon gyenge. Mondhatnám: Ne-sze neked, Gergely! Mít várhatunk a bolsevistáktól? Bár... az a gyanúm, hogy Oroszországban az oroszok jók, csupán a magyarok rosszak. Talajuktól elszakadtak, már nem is magyarok, csak pesti zsidók; csak azt hiszik magukról, hogy ők szocialisták” – írja 1940 novemberében.

1941-ből:

„Egy szép nő jött most be a kávéházba. Már máskor is láttam. Egy elég ronda izraelitával. A Royalban voltam tegnap, a hallban, keresni Szénásiné, mozijegy, találkozás, mozi B.-vel. A hall tele volt izraelitákkal. Egy szoba 10 pengő, cirka. Ezek az üzletező izraeliták valamennyien külön-külön jóval többet keresnek, mint például egy egyetemi tanár, ha csak nem orvos az illető. Többet, mint egy plébános. Többet, mint egy százados, vagy őrnagy. Nemzeti társadalom. És ezek keresnek, a nagy zsidók keresnek, a szegény dolgozó zsidókat kirúgják az állásából s nyomorognak. És a nagy zsidók nem adnak nekik pénzt. És Szomor Dezső nem írhat.”

Az olvasókról, akik a könyvesboltjában megfordultak:

„Valami M[...] nevű fiatalember jár a boltba, előfizető. Feleségem közlése szerint rettentően megbotránkoltatta a Budapest nagykávéház. Feketeszőrű izraelita, nagyon intranszigiens.”

„Az elején, mivel a zsidóktól többet vártam, azt állapítottam meg, hogy a zsidók még butábbak, mint a nemzsidók. Később ezt visszavontam s a mellett kötöttem ki, hogy: egyforma buták.”

„Nem hagyhatom el, hogy most már engem is kísért megint ez a zsidókérdés: vajon nem csakugyan úgy van-e, hogy a zsidók szemtelenebbek, általában. Konkrét élmények kapcsán az ilyen kérdés, miután mások már fölvetették és ébren tartják, még zsidók is, újra és újra zavarja az embert. Pedig alighanem igazságtalanságba esünk, ha általánosítunk. Hiszen ott van a nemesi előnevű ifjú, aki egy hónapig boldogított bennünket, az, aki Kodolányi és Illyés helyett végül a Török Rezsőt vitte el.”

„Hallom Tokaytól, hogy a Tolnai-vállalatnál minden maradt a régiben, csupán díszgőjokat tettek be, egy úriembert például, aki 36000 pengő évi fizetést kap. Ez az úriosztály viselt dolga. Kirabolják a gazdag zsidókat, anélkül, hogy a köznek hasznot hajtának. Úri betyárság az egész. A kis zsidók szenvednek, megfosztották őket 100–200 pengős állásaiktól, a nagy zsidók soha annyit nem kerestek, mint mostaná-

⁴⁴ Az Aczél György hagyatékában található kb. 50 gépelt oldalnyi naplószóveg a PIM Nagy Lajos hagyatékában lévő 1940/41-es naplóinak gépiratmásolat-részlete. Nagy valószínűséggel ezek alapján volt véleménye „alakulóban”. Köszönet Soltész Mártonnak a terjedelmi és dátuminformációkért!

ban. A legszégeylenetesebb dolog, amit az úgynevezett magyarság csinált. Undorító, förtelmes. Kegyetlen és buta és gonosz. Még a német eljárásnál is rosszabb.”

1944. május:

„Tegnap délután bejött az üzletbe Dr. Érdy Lajos és vett egy könyvet, Mr. Conolly házasságát kisregényét [sic!]. Húsz százalék engedményt adott neki a feleségem. Régen nem volt nálunk, lehet már fél éve. Azt mondja, hogy járt az üzlet táján, be is akart jönni, de mindig rosszkor érkezett, az üzlet éppen zárva volt. [Csúnya] ember. Beszélgettünk. Elkísértem egy darabon. Azt mondja, hogy nem igaz, amit Eckstein mondott a leplombált vagonokról s amit más zsidók is híresztelnek egymás riogatására. Most már nem lehet az ügyön eligazodni. Mert van a rémhírközlés és terjesztés, a rémlátás, vannak rémes tények és valós indokolt félelem, aztán van a leplezés, letagadás és jóhiszemű tudomásul venni nem akarás.”

„Feleségem a következő esetet mondta el tegnap. [Neuelné] és férjét kilakoltatták a lakásából, illetve belakoltatták egy másik zsidóhoz, aki gazdag. Azért, mert a zsidóhoz már előzőleg beköltöztettek egy soktagú családot. De a gazdag zsidó elintézte, hogy a soktagú családot tegyék le a Neuelék lakásába és inkább ők jöjjenek fel. Neuelné sírt, öngyilkos akart lenni. Egy fiatalember, holmi Schwarcz nevű ember a hitközségtől, megfenyegette, hogy ne [komédiázzon], mert átadja a gestapónak. Később a lakáscserét visszacsinálták és ők leköltözhettek.”

„Most olvastam el a Budapesti Közlönyben a Sajtókamarából törölt tagok névsorát. 220 zsidó tagja volt még mindig a sajtókamarának. Három zsidótörvény után! Hihetetlen. Hát ez az. Sokban igazolva van az antiszemiták eljárása. Csak – a kegyetlenség ettől független és nem igazolható valami.”

„Négy nap előtt elvitték [Békés]Csabáról a zsidókat. Úgy, ahogy mesélik. De azt is mondják, hogy a ciángáz és más legyilkolás rémhír. Az eljárás módja azonban szörnyű. De hát itt a nemzeti kényszer. [Halmi] báró mondja, hogy tegnap Oláh György tartott rádióelőadást, amelyben a humanizmus gondolata is szerepelt, de hivatkozott a nemzeti kényszerre. Ebben sok igazság van. Rettentő sok a zsidónk. Elképesztően sok.”

„P[...] benn volt az üzletben. Beszéli, hogy vannak zsidók, akik nem fogadják a köszönését. És van, aki fenyegetőzik, hogy háború után a ker-eket fogják legyilkolni. Ő azt mondja: De remélem engem igazolni fogsz? Amire: Nem lesz kivétel! – hangzik a szigorú válasz.”

És 1952 nyarán:

„Egy [bús] botos izraelita is akkor ebédelt, amikor én. Köszönés nélkül ült az asztalhoz, melynél csak én ültem addig egyedül. Evés közben szoltam hozzá, így: Elaludtam. Rám nézett és hallgatott. Ebéd után köszönés nélkül hagytam ott.”

Hetven évvel Nagy Lajos halála után végre kezünkben lehet, ha tetszik, a corpus delicti. Kell-e mondani, a 'zsidó' vagy 'izraelita' szavak használata már jó ideje nem szükséges és végképpen nem elégséges feltételei bármiféle antiszemita beszédnek. Fontosabb azonban, hogy a Napló kiadásával végre adottá válik a nyilvánosság bármiféle antiszemita sugalmazás, vád és vélekedés ellenében. Az meg csak a szokásos krimivégi „csavar”, hogy a feljegyzések szemlélete semmiben sem más, mint az író bármelyik ismert művéé. Csak el kell olvasni.

„SÁR. EGYSZERŰEN CSAK SÁR”

Nádas Péter: *Helyszínelés*

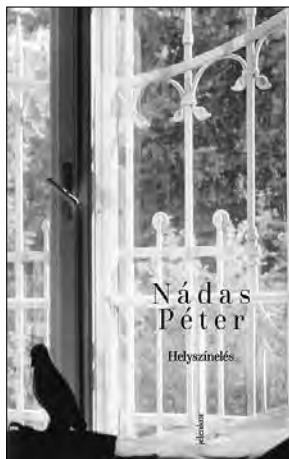
2007-ben jelent meg Nádas Péter *Spurensicherung* című könyve (a Berlin Verlagnál, Ingrid Krüger szerkesztésében, Doma Ákos és Ruth Futaky fordításában). A könyv elbeszélő és dokumentarista szövegek, fotók és személyes feljegyzések kompozíciója. (Én a szövegeket az alábbiakban összefoglaló nagyvonalúsággal „elbeszéléseknek” fogom nevezni.) Ez a könyv jelent meg most magyarul. Nagyon távolról tekintve könnyen elmondható, hogy miről szól: a szocializmus mindennapjairól, a reálishan létezett szocializmus életérzéséről. A sárról, amibe belesüllyedtünk (belesüllyedünk).¹

I.

A 2000-es évek első évtizedének második felében Németországban nagy érdeklődés ébredt a szocializmus mindennapjai iránt. Az érdeklődési hullám nem váratlanul, mégis némileg meglepően érkezett. (Ennek volt egy politikai dimenziója is: a *Die Linke* nevű össznémet baloldali párt megalakulása és kezdeti sikerei – de ezzel most nem szeretnék részletesebben foglalkozni.) Ebbe az érdeklődési kontextusba illeszkedik Nádas Péter könyve is, sőt ennek egyik legrangosabb alkotása.

2006-ban készült el a Florian Henckel von Donnersmarck által írt és rendezett *A mások élete* című film, amely a STASI, az egykori titkosrendőrség működését középpontba állítva mutatja be a volt NDK-s mindennapokat. (A filmet körülbelül 2,3 millió néző látta, számos díjat kapott, közülük talán a legrangosabb a legjobb idegen nyelvű film kategóriában odaítélt Oscar-díj.) Ezt a filmet nehéz besorolni műfajokba, nekem talán az tetszett a legjobban, hogy egy olyan „történelmi-társadalmi dráma”, amely kibővül egy „szerelmi szállal”. A néző végig érezheti az intim kapcsolatot a hatalom működése és a magánélet

között. A mű annyira hitelesnek tűnik, hogy sokan arra gyanakodtak, talán valóban megtörtént eseményt mesél el. „Ez egy olyan mű, amely természetesen nem »igaz« – mert játékfilm, kitalált történet. De éppen emiatt, a meggyőző tömörítés révén, az embereket megtörő és tönkretevő mechanizmusok kézzelfoghatóvá tétele által sokkal nagyobb igaz-

¹ Petri György majd az 1993-as *Sár* című kötetében a „sarat” fogja tekinteni a szocializmus allegóriájának. Most a kötetcímadó szonett első versszakát idézem: „Mindig és minden valami helyett volt. / Sohasem fogom tudni, mi helyett. / Nem evilág, nem pokol, nem a mennybolt, / nem erkölcs, csak szeszély; nem elv – csak ötletek.”

Jelenkor Kiadó
Budapest, 2024
176 oldal, 4499 Ft

ságtartalmat tár fel.² Ugyanakkor már az első kritikákban számos ellenvetés is megfogalmazódott a filmmel szemben. (1) Ulrike Poppe polgárjogi aktivista úgy vélte, a film annyira belülről mutatja meg a STASI-t, hogy az ember már-már kész megsajnálni.³ (2) Martina Knoblen a vizuális megvalósításra panaszkodott: az operatőr (Hagen Bogdanski) a szürke összes árnyalatát bevetette a STASI világának bemutatására. (3) És ugyancsak ő panaszolta fel a helyenként megjelenő klisészerű ábrázolást is.⁴

2008-ban jelent meg Uwe Tellkamp *Der Turm* című nagy sikerű NDK-regénye; a könyvből öt év alatt 750 ezer példány kelt el.⁵ A regény formailag különböző jellegű szövegösszegekből épül fel, amelyeket gyakran csak egy üres sor választ el egymástól. Ezáltal a mű mozaikregénynek tűnik. A regény végén pedig az elbeszélés szabályosan tudatfolyamba megy át. Andreas Platthaus nagyon hatásosan így kezdte a kritikáját: „Ez a könyv mindent akar. A hősei mégis csak egyvalamit akarnak: szabadon élni. De mi sem nehezebb egy olyan országban, amely ugyan demokratikus köztársaságnak nevezi magát, de kémkedik a polgárai után, megfélemlíti és rácsok mögé zárja őket”.⁶ A regény optikája éppen ellentétes *A mások élete* című film megközelítésmódjával. Itt nem a hatalom perspektívájából látunk bele a mindennapokba, hanem azt látjuk, hogy a mindennapiság hogyan vívja szabadságharcát a politikával szemben. Még a legdiktatórikusabb hatalom sem tud soha teljesen totálissá válni. Az emberek még a totalitárius berendezkedés közepette is megpróbálják kialakítani a maguk kis személyes köreit. „Az emberek gyűjtöttek, olvastak, zenéltek, ritka szövegeket adtak ki méltó kiadásokban, ragaszkodtak a zoológiához és a természettudományokhoz”.⁷ A társadalom tagjai nem csak pártértekezletre és gyűlésekre jártak, kitüntetések vettek át, felvonultak és tapsoltak, nem csak szocialista brigádokba szerveződtek és esztelen állami felajánlások miatt túlóráztak. De ezzel a könyvvel szemben is – amelyet egyesek már az NDK eposzának is neveztek – felmerültek problémák: (1) Matthias Richter írja: „A pszichológia határozottan nem Tellkamp erőssége.” Sok karakter sápadt marad, a párbeszéd pedig nyikorognak. (Miközben – mondják sokan – el kell ismerni, hogy a szerzőnek „nagyszerűen sikerül megformálnia” az egyre inkább ellenzékivé váló középosztály világát).⁸ (2) Egy anonim szerző azt teszi szóvá, hogy a cselekmény mégiscsak szétesik két szárra, amelyek végig mintha külön futnának. „Olvasás közben két különböző világgal szembesültem: egyrészt a családi élettel, ahol az emberek odafigyelnek egymásra, törődnek egymással és szeretik egymást, ebben a világban jól érzik magukat, másrészt körülöttük egy szürke és a pusztulás felé rohanó világ terül el”.⁹ (3) Jens Bisky azokhoz csatlakozott, akiket zavartak a nyelvi és narratív erőfeszítések, amelyeket a szerző a munkások és parasztok államának költői megjelenítésére fordított. A sugallt kérdés így fogalmazható meg: ez az ócskának ábrázolt világ megérdemel-e ilyen igényes irodalmi ábrázolást?¹⁰

A két mű megjelenése közötti évben látott napvilágot Nadas Péter *Spurensicherung* című könyve, amelyben nagyon heterogén szövegek (sőt még fotók is) szerepelnek, de – az előző két műhöz hasonlóan – ő is valamiféle átfogó képet próbál adni a reálisan létező

² Harald Pauli: Der indiskrete Charme der Staatssicherheit. *FOCUS Magazin*, 2006/12, 72.

³ Uo.

⁴ Martina Knoblen: Kein milder Rückblick: die DDR als Diktatur und Schnüffelstaat. *epd Film* 2006/3, 32.

⁵ A regény 2010-ben jelent meg magyarul is, Kurdi Imre fordításában, de az itthoni fogadtatás meg sem közelítette a német lelkesedést.

⁶ Andreas Platthaus: Die Zeit ist des Teufels. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 2014. október 14.

⁷ Matthias Richter: Der Turm. Geschichte aus einem versunkenen Land. *NDR*, 2008. október 14.

⁸ Uo.

⁹ <http://www.lesemond.de/titel/tellkamp-der-turm.html>

¹⁰ Jens Bisky: So wie sie waren. *Süddeutsche Zeitung*, 2012. október 3.

szocializmusról. Nádas könyve – úgy vélem – egy döntő szempontból felülmúlja az előző két alkotást: ő sokkal sikeresebben és variábilisabban tudja ábrázolni a politika és az intimitás (a magánszféra) találkozását, illetve összefonódását. A kortárs kritika ugyan nem ezt emelte ki, de összességében kitörő lelkesedéssel fogadta a könyvet. (1) Thomas Grob azt hangsúlyozza, hogy a szerző olyan „szemlélőként és archeológusként” lép fel, akinek kompromisszummentes, éles pillantása van, és ezáltal szembe tud szegülni a magyarországi történelmi agyonhallgatással. Miközben érdekes módon meg tud őrizni egyfajta lelki nyugalmat és humort, amely sohasem alakul át szarkazmussá.¹¹ (2) Ilma Rakusa azt emeli ki, hogy Nádas a különböző esszéiben és riportjaiban arról ír, amit közvetlenül maga előtt lát, és arról, hogy a honfitársai hogyan bánnak azzal, ami elmúlt. Nádas ezzel a dokumentarista kutatással hathatósan szembeszegül az elfojtás mindenütt jelen lévő vágyával.¹² (3) Sabine Brandt megrázó műnek tartja az elbeszéléskötetet: „Nádas [...] négy elbeszélésben [...] vezet vissza minket egy olyan, már-már feledésbe merült múltba, amelyről az azóta felnövekedett generációk már alig-alig tudnak valamit, vagy szinte semmit. A kelet-európai totalitarizmus évtizedeire gondolok.”¹³ Brandt azt mondja, hogy ezek az elbeszélések nem vigaszt nyújtanak, hanem az igazságot derítik fel. És ez az igazság abban áll, hogy az emberek a diktatúra elmúltával sem válnak automatikusan szabaddá. A három recenzióból kettő az elmaradt magyarországi múltfeldolgozást állítja előtérbe, így Nádas könyve a nagy dicséret, sőt ünneplés ellenére sem kaphat meghatározó helyet a szocializmus iránti német érdeklődésben. Ehhez jön még természetesen, hogy az elbeszélésekben nagyon sokszor kimondottan magyar tapasztalatok szólalnak meg. Ezzel együtt azonban veszendőbe megy a harmadik recenzius által felismert vonás, a totalitarizmus továbbélése. Ahogy Nádas írja: „Sár. Egyszerűen csak sár. Nem tudjuk belőle kihúzni a lábunkat” (20.).

II.

A magyar kiadás legfontosabb többletei a német változathoz képest a következők: (1) Ebben szerepel először az Aczél Györggyel való levelezés.¹⁴ (2) A *Tegnap* című szöveg bővebb változata a német kiadásban szereplő *Gestern* című elbeszélésnek (ez eddig csak németül volt olvasható). (3) A képanyag is mintegy a duplájára bővült.¹⁵ De hogyan várható ezektől a döntően a hetvenes években született elbeszélésektől valamiféle aktualitás a mai magyar körülmények között? Nádas Péter egy beszélgetésben elmondta, hogy szerinte az akkori kádárista világ és a mostani Magyarország között van egyfajta kontinuitás. Ez a kijelentés pedig már feltételezi a rendszerváltás (legalább részleges) kudarcát. „Magyarországot természetesen készületlenül érte [a rendszerváltás]. Nem a diktatúra és a demokrácia különbsége érte készületlenül, hanem a szocializmus és a kapitalizmus különbsége. A demokráciára egy nagyon szűk réteg fel volt ugyan készülve [...], de őket is felkészületlenül érte a működő tőke hiányzó szociális felelősségérzete.”¹⁶ Nem tudom,

¹¹ Thomas Grob: *Gefrorene Leidenschaft. Neue Zürcher Zeitung*, 2002. jan. 12–13.

¹² Die Logik der Dinge. *Die Zeit*. 2008. január 24.

¹³ Sabine Brandt: Pardon wird nicht gegeben. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 2008. január 8.

¹⁴ Ezek korábban csak Nádas Péter *Bibliográfiájában* voltak olvashatók, Jelenkor Kiadó, Pécs, 1994.

¹⁵ Ezen a ponton szeretném megköszönni Nagy Boglárka segítségét. (A könyvben szereplő szövegek tehát a következők: *Egy megyei hírlapíró hátrahagyott jegyzetei, A ló vak, Helyszínelés, Ma, Tegnap, Aczél György – Nádas Péter levélváltásai és Kenedi János levele, Parazita rendszerek*. Ebben a recenzióban nem fogok tudni mindegyikkel foglalkozni.)

¹⁶ https://konyvesmagazin.hu/nagy/nadas_peter_helyszínelés_kotetbemutato (utolsó letöltés: 2024. november 3.)

hogyan ez-e a legnagyobb probléma. A lényeg egyelőre annyi, hogy *van* egy bizonyos kontinuitás, és most ezt próbáljuk a szövegeken keresztül rekonstruálni.

Az előbbiekben említett német kritikusok szinte egyhangúlag emelik ki az *Egy megyei hírlapíró hátrahagyott jegyzetei* című elbeszélést (1976), amely egy nagy tekintélyű falusi iskolaigazgató denunciaciójáról szól. Senki nem tudja, hogy mi miért történik, nincsenek valóságos okok, értelmezési támpontok; a hatalom önkényének vad tombolását láthatjuk. És a környezetet? Nem lehet azt mondani, hogy az emberek egyszerűen belenyugodnának a történésekbe; van egyfajta dohogás, de végül mégiscsak mindenki fejet hajt a hatalom akaratára előtt. A szerzőnek (mint tényfeltáró újságírónak) Cservenkáné elvtársnő mondja: „Nézzé, áttanulmányoztam a feljegyzést, de rögtön meg kell mondanom, hogy [...] túlzottan egyoldalúnak tartom a kérdés megítélését. Konzultáltam a járási elvtársakkal [...]. Úgyhogy semmiféle alapos indokot nem látok arra, hogy újabb kivizsgálást kérjünk. Másfél éve csend van a községben. Most minek ezt újra megbolygatni?” (28.) Felejtünk tehát, csend van, most minek itt ugrálni? Tudjuk, az „ugrálás” vezetett az 1956-os forradalomhoz, amelynek totális elfojtására a rendszer egésze épült. Ezzel persze nemcsak lehetetlenné, de veszélyessé is válik a tényfeltáró újságírás. És az elbeszélés valóban úgy is zárul, hogy már a családtagjai aggódnak az újságíróért. „De most maga miatt aggódunk. Legyen szíves írjon egy pár sort, hogy tudjuk a fejleményeket.” (30.)¹⁷ Nem egyszerűen arról van szó tehát, amit a német kritikusok mondanak, hogy hiányzik a múltfeldolgozás, hanem arról is, hogy ez a „hiány” (az elfojtás formájában) a mindennapi élet szerves kötőanyagává lett.

A kötet legsúlyosabb és leghosszabb írása a címadó szöveg, a *Helyszínelés* (1977).¹⁸ Általában is ez Nádas Péter egyik legszebb elbeszélése, amelyet minden kritikus méltat: ha nincs is múltfeldolgozás, de az emlékezetnek megvannak a maga tárgyai. Most éppen egy budai villáról van szó, amely a Rákosi-rendszerben kihallgató- és kínzóközpont volt. Nádas egyik barátnője, Ligeti Vilma a hetvenes évek végén egy kis nyári pihenésre kibérelt egy budai villát. Nádas jól emlékezett Szász Béla (az első magyarországi kirakatper egyik túlélőjének) *Mindenféle kényszer nélkül* címmel közreadott emlékirataira, és ez alapján azonosítani tudta a házat. Árulkodók voltak a hangszigetelt ajtók, a befalazott bejáratok és a kihallgatásokra használt hatszögletű toronyszoba. Nádas gyanúját a ház mostani (akkori) lakója meg is erősíti. Azt mondja, hogy „ők csak ötvenhétben költöztek ide, előzőleg nem volt benn lakó. Merthogy ebben a házban folytak azok a fontos vallatások, de hogy kit vallattak volna, azt nem tudta pontosan megmondani. Állítólag a Mindszentyt meg másokat, ilyeneket. Ez nem mese, tudja biztosan, mert amikor egyszer csőrepedés lett a kertben, akkor a kikések véletlenül kiástak valamilyen riasztóberendezést a föld alatti” (58.). Stíláriisan is bravúros ez a kis részlet, mert a lakó beszédének pongyolasága jól mutatja, hogy a múltfeldolgozásnak *nincs* kitaposott diskurzusa, ehelyett híresztelések és pletykák keringenek. A múltfeldolgozás hiánya nem üres űrt hagy maga után, hanem eltorzult kommunikációs formákat hív életre. „Diktatúrákban el is játszadozunk a rettegéssel, egymást riogatjuk, ízlelgetjük, mintha meg kellene barátkoznunk minden rettenettel, hozzá kéne szokni. Saját biztonságunk érdekében nem akarjuk tényszerűen tudni, amit amúgy is tudunk.” (57.) A tulajdonos dadogásában az van benne, hogy diktatúrában nem lehetséges a

¹⁷ Nádas Péter egy fontos fejleményről mond kritikát: miután 1968 körül megszületett az a belátás, hogy a marx-lenini fogalmi rendszerrel a reálisan létező szocializmus nem írható le (vagy a másik oldalról: semmit sem tudunk a reálisan létező szocializmus mindennapi valóságáról), elindult egyfajta szociográfiai érdeklődés és tájékozódás. Ennek egyik első dokumentuma volt a *Magyarország felfedezése* könyvsorozat (amely a hetvenes évek legelején indult újra), de számos újság és folyóirat is elkezdett ilyen típusú anyagokat közölni, így a *Mozgó Világ* is. Nádas elbeszélése is itt jelent meg először (az 1978/1-es számban). Nádas nagyon világosan látja, hogy ez az érdeklődés és tájékozódás nem kompatibilis a szocializmus „mindennapi kultúrájával”.

¹⁸ Első megjelenése: 2000, 1989/4.

műltfeldolgozás; ennek helyébe az automatikus rémhírterjesztés lép. A borzalom és a borzongás mindennapivá válik. A rendszerváltás utáni évek egyetlen hatalmas kérdést vetettek fel, mégpedig azt, hogy meg lehet-e fordítani az összefüggést: ahol diktatúra van, ott nincs műltfeldolgozás, és ahol nincs műltfeldolgozás (vagy annak csak az eltorzult formái léteznek), ott diktatúra van? Ott sár van. „Egyszerűen csak sár.” (20.) Az elbeszélés – a mából olvasva – valami ilyesmit sugall.¹⁹

A *Tegnap* című elbeszélés a német kötet számára készült, és az összeállítás egy korai darabjára, a *Ma* című elbeszélésre válaszol. (Ez az utóbbi eredetileg az *Alföld* folyóiratban jelent meg a hetvenes évek végén.) A két elbeszélés egymás mellé állítva a budapesti egzisztenciáról és annak feladásáról szól. „Minden egyes tegnap eltűnt, szertefoszlott, nyomasztó borújával és derűjével együtt elmerült. Hol volt, hol nem volt. Mindaz alámerült, amiről a »Ma« című novellámat írtam. Ilyen Budapest sincs többé.” (123.) Ennek a Budapestnek az elpusztulását pedig a Varsói Szerződés Egyesített Tagállamainak csehszlovákiai bevonulása váltotta ki. Mintha nem is egy szomszédos országot, hanem Nádas személyes Budapestjét rohanták volna le. És itt bizonyosodott be, hogy a reálishan létező szocializmus nem reformálható. „A reformok hamis ábrándja is a végére ért. Az elkövetkező két évtizedben a rendszer lélegzett, de nem volt hová elmozdulnia.” (Uo.)

A magyar kötet igazi szenzációja az Aczél Györggyel való levelezés közzlése. Az első levelet Aczél írta: gratulált a fiatal írónak az *Éjjeli menedékhelyről* írt kritikájához. (Aczél egyébként azt terjesztette, hogy jól ismerte Nádas szüleit, sőt „elvtársi barátságban” állt velük.) Nádas viszont azért írt Aczélnek, hogy tiltakozzon, amiért a Pártközpont előbb engedélyezte Horgas Béla *Eszmélet* című folyóiratának elindulását, majd az engedélyt visszavonta. Nádas határozott és kemény szemrehányást fogalmaz meg: „Ön talán nem volt elég nyitott e nemzedék felé, akik pedig joggal elvárják a nyitottságot. Ami: bizalom. Ami: nyomdafestékben megnyilvánuló, testet öltő bizalom – lévén, hogy írók vagyunk” (155.). Aztán jön egy metaforikus megfogalmazás, amely a képisége miatt az előbbinél is sértőbb: „Úgy tűnik, előbb épült és lépett működésbe a sorompó, mintsem az út, amelyet adott esetben el kellett volna zárnia, megépülhetett volna” (Uo.). Ha egy mondatban jellemezni kellene az aczéli kultúrpolitikát, talán ez lenne az: még nem is volt meg, amit tiltani akart, de máris állította fel az ideológiai-világnézeti *korlátokat*. Ezért lesz a magyar szellemi élet olyan, amilyen, tele „álbátorságokkal”, „álösszinteségekkel”, „álbarátságokkal”, „álvitákkal”. Ezt mások a „mintha” világának nevezték.²⁰ Aczél kitér, majd értetlenkedik, hiszen annyi folyóirat van, publikáljanak ott a fiatalok. Aztán az utolsó viszonylag hosszú levélben már helyretételre is sor kerül: „Ön teljesen egyoldalú információk alapján ítélkezik és szemrehányást tesz, holott azt hiszem, legalább kérdésként is fel kellett volna tennie önmagának is azokat, amiket most Ön ítéletként közöl velünk” (157.). Nem kérdés, megszólalt a hatalom nyelve, ez a beszédmód semmiben sem különbözik az első elbeszélésből ismert Cservenkáné beszédmódjától: „Nézze, áttanulmányoztam a feljegyzést, de rögtön meg kell mondanom, hogy [...] túlzottan egyoldalúnak tartom a kérdés megítélését” (28.). A magyar kötetnek van egy alapvető többlete a némethez képest: a hatalom nyelve *keretezi* a könyvet. És lehetne azt mondani, hogy a kötetben szereplő írások mind a hatalom nyelvétől való szenvedésről szólnak. A sárról... a sárban való benne ragadásról. És a mából tekintve talán ez az, ami a könyv magyar változatának hallatlan aktualitást ad.

¹⁹ Ezt jól alátámasztja az elbeszéléshez írt egyik jegyzet. Nádas Péter Rákosi Mátyásról ír, talán azért ilyen hosszán, mert attól tart, hogy az alakja és a ténykedése már feledésbe merült, miközben amit elkövetett, az mindmáig itt van velünk. „[Rákosi a felelős] az egész paranoid bolszevista rendszerért, amely a denúnciació és a feljelentés, a gyanúsítás és a hamisítás, az okmányhamisítás és a történelemhamisítás szisztémáján volt megalapozva, s olyan *mentális, szellemi* és szakmai puszítással járt, amit a magyar társadalom a mai napig nem hevert ki.” (54. *Kiemelés tőlem: W. J.*)

²⁰ Lásd Petri György fent idézett versét.

III.

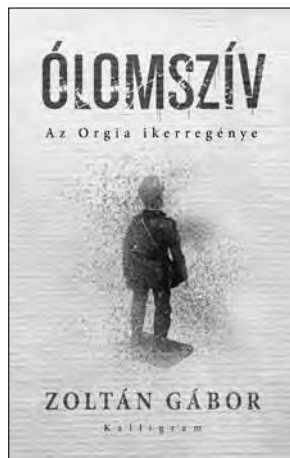
A képek rendeltetése a kötetben tulajdonképpen a nyelv felszabadításának támogatása. A fotók a szocializmus idején készültek, fekete-fehérek, általában kiválóan elkapott kis életpillanatok. De talán fontosabb az elhelyezkedésük és a helyenként hozzájuk fűzött kommentárok. (1) Nagyon jó a portré a nyitó elbeszélés után: „íme, ez voltam én, a tényfeltáró újságíró, aki kénytelen voltam belátni ennek a munkának a korlátait, és kénytelen voltam hallgatni Cservenkáné elvtársnő hatalmi beszédét”. És nagyon jó helyen van a portré a *Ma* és a *Tegnap* című elbeszélések között. Ehhez a képhez van egy hosszú kommentár is, amely így kezdődik: „A múlt század hatvanas éveinek végén elköltöztem Budapestről”, ami egy teljes világ odahagyását jelentette. „Igen, én vagyok (voltam) az.” (2) A *Helyszínelés* című elbeszélés szinte követeli a képi dokumentálást. A budai villa képe, Eötvös utca 48. („abban az állapotában, ahogy 1974 nyarán találtam”). És természetesen a párnázott ajtó, amely az egyik nyomravezető volt. A képhez írja Nádas kommentárként: „Az általános paranoiában, amely [...] a proletárdiktatúrát első életszakaszában, azaz 1956-ig jellemezte, minden fontosabb állami intézmény és párthivatal ajtaját így párnázták be” (67.). (3) Budapesti képek a diktatúra mindennapjairól, néz ránk a Kádár-rendszer szürkesége. Ezzel szemben állnak a vidéki Magyarországról (Kisorosziról) készült képek. Ezek valamifajta felszabadulást, valamilyen halvány örömet sugároznak. A menekülést a szocializmusban és a szocializmus elől. Talán-talán ki tudjuk húzni a sárból (most vagy majd valamikor) a lábunkat.

A KISFIÚ, A DETEKTÍV ÉS AZ ELBESZÉLÉS SZELLEME

Zoltán Gábor: *Ólomszív*

*Az írástudók fantáziálnak. Bizonyos csak a halál.
(Danilo Kiš: Mily dicső a hazáért halni)*

A brit történész, Peter Burke egyik tanulmányában abban látta szakmája egyik legfontosabb közösségi funkcióját, hogy egyfajta „emlékeztető” (remembrancer) legyen a társadalom számára. E különös fogalom valamikor az adószedőt jelölte, mivel azt a kellemetlen, ám egyszerismind nélkülözhetetlen feladatot kapta, hogy az embereket emlékeztesse arra, amit egyébként szerettek volna elfelejteni. Burke szerint manapság a történészre is ilyen munka hárul: emlékeztetőként gyakorta szembesítenie kell a társadalmat azzal, amit amúgy szívesen elfelejtene, vagy éppen valamilyen szebb, megnyugtatóbb történetbe burkolna.¹ Nemcsak a történészre, tehetnének hozzá, hanem más kulturális szférákra, például az irodalomra is. Hiszen a 2000-es években több magyar irodalmi mű mintha ugyanerről szólna, és bizonyos szerzők, szándékosan vagy kevésbé, de hasonlóképp az „emlékeztető” pozícióját képviselik. Ha meg kellene neveznem néhány ilyen író, legfontosabbaknak Závada Pált, Zoltán Gábort és Tompa Andreát tartanám, akiknek művei gyakran tapintanak rá az elmúlt század bizonyos történelmi (vagy inkább emlékezeti) problémáira. Bizonyára nem véletlen, hogy jellegzetesen a második világháború utáni évtizedekben született közép- és középkorú képviselőiről van szó (Tompa valamivel fiatalabb), akik a szocialista időszak emlékeztetpolitikájának keretei között nőttek fel, és a rendszerváltás (illetve a magyar posztmodern virágkora) után jelentkeztek első irodalmi műveikkel. Máshogy, de mindhármuknál jelentős szerepet játszik a születési hellyel összefüggő identitás: Zavadánál a szlovák–magyar, Tompánál az erdélyi magyar származás, Zoltán Gábornál pedig Budapest, ezen belül pedig a XII. kerülethez kapcsolódó terhes múlt válik témaválasztásban és szemléletmódban meghatározóvá. Utóbbi szerző esetében a hely szerepe azért is kaphatott kiemelt fontosságot, mert a Városmajorban 1944-ben történt események hosszú időre kiestek a közösségi emlékeztetőből, a túlélőkön, az áldozatok hozzátartozóin és a hajdani elkövetőkön kívül szinte senki sem tudott róla, hogy a nyilasuralom talán legszörnyűbb eseményei játszódtak le az itteni utcákon és épületekben.

¹ Peter Burke: A történelem mint társadalmi emlékezet. Ford. Ábrahám Zoltán. *Regio*, 12. (1995/1), 3–21.

Kalligram Kiadó
Budapest, 2024
216 oldal, 3990 Ft

Zoltán Gábor 2016-ban megjelent regénye, az *Orgia* nemcsak az ábrázolt tárgy, hanem az ábrázolás módja miatt is nagy hatást váltott ki. Aki olvasta, nyilván tudja, mit értek az utóbbin: a magyar irodalmi nyelv talán még sohasem merészkedett ennyire messze a kegyetlenség megmutatásában. Kellemtelen, kínos, az olvasót igencsak próbára tevő könyv, amely sokféle ábrázolásmódot és etikai kérdést felvetett,² ám minden bizonnyal mégis azzal a legkínosabb szembesülni, hogy a benne leírt események megtörténhettek. Hiszen iskolából, történelemtanórákból mindannyian tudunk a nyilasterrortól, bizonyára néhány irodalmi és filmes kép is beugorhat róla: Karinthy Ferenc *Budapesti tavasza* és a belőle készült mozi Duna-parti jelenete (1953; 1955), Sánta Ferenc *Az ötödik pecsét* című regényének és a Fábri Zoltán-féle filmváltozatnak „szőke bölcsésznyilas”-figurája (1963; 1974), né tán a Déry-féle *Képzelt riport egy amerikai popfesztiválról* (1973) modellpárhuzama az altamonti rockkoncert gyilkossága és a nyilasuralom között. Valószínűleg nem véletlen, hogy a magyar irodalomban a nyilasok szinte mindig mellékfigurák voltak: a felszabadulás előtti időszak antagonistái vagy parabolisztikus művekben az önkényes, parttalan terror megtestesítői. Mindössze egy olyan regényről tudok az *Orgia* előtt, amely a nyilasokat tette főszereplővé: Gerencsér Miklós *Fekete tél* című munkáját (1973). E könyv a győri nyilasuralom hónapjait mutatta be, poétikájában és ideológiájában még a korszak antifasiszta paradigmáján belül maradván, ám még mai szemmel is meglepően radikális módon az elkövetőket állítva fókuszba. A mű legfeljebb pillanatnyi szenzációt keltett, vagy még azt sem, mindössze néhány korabeli méltató kritika jelent meg róla, a nyilasuralom pedig sokáig a magyar történelem olyan szelete maradt, amelyről mindenki tudott, ám történészek (és az egykori érintettek) kívül érdemben kevesen foglalkoztak vele. Visszatekintve az *Orgia* megjelenése nehezen választható el attól a társadalmi eseményegyüttestől, amely a Városmajor híres-hírhedt turulemlékműve körül zajlott, és amit *A gyilkosok emlékműve* című (2021) nagy hatású dokumentumfilm (többek közt Zoltán Gábor szereplésével) összefoglalt – s amely a mai napig is aktuálpolitikai küzdelmek tárgya.³ Persze az is biztos, hogy emlékezetpolitikai belügyből a regény tette a XII. kerületi nyilasterrort széles körben ismertté, mindannyiunk közös ügyévé.

A szerzőt pedig szemmel láthatóan nem engedte el a téma, az *Orgia* után két esszéketben (*Szomszéd*, 2018; *Szép versek 1944*, 2020) tért hozzá vissza, írta meg az események elő- és utóéletét, emlékezetét, irodalmi „holdudvarát”, valamint legutóbbi novelláskötetének (*Levegőt venni*, 2022) néhány történetében is feltűnt a nyilaskorszak és Budapest ostromának időszaka. Idén pedig megjelent az *Ólomszív*, amely az előző mű néhány mellékszereplőjét emeli központba, a városmajori nyilasházban fogva tartott, majd 1944 szeptemberében kivégzett fiatal képzőművész, Klára és kilencéves kislánya, Tamás történetét meséli el. Bizonyára az író is pontosan érezte, hogy az *Orgia* számos történetlehetőséget felvillantott, hiszen a legtöbb áldozat csak igen röviden jelent meg a könyvben, nem személyiségükre helyeződött a hangsúly, hanem arra, ami velük történt (pontosabban, amit velük tettek). Ezzel együtt az *Orgia* nyelve, ábrázolásmódja csak egyszer működtethető, az erőszak ilyen erőteljes és közvetlen nyelvi megjelenítése éppen egyszeriségében radikális, illetve minden ilyen jellegű szövegnek (és főként olvasójának) szembesülnie kell azzal a rendkívül kellemtelen jelenséggel, hogy előbb-utóbb immunissá válunk a borzalmakra. Ráadásul ezzel az immunitással (jó esetben) együtt jár a befogadói szégyen, hiszen épp ezáltal mi is érzéketlenül megfigyelők, már-már „cinkosok” leszünk – valahogy úgy, mint az *Orgia* főszereplője, Renner, aki félig önként, félig kényszerűségből a nyilasokkal tart, és

² Vö. ezekről: Kálmán C. György: Együttérettés, rettegés, elbeszélés. Zoltán Gábor Orgiájának eszközei. *Helikon*, 65. (2019/1), 25–30.; Földes Györgyi: Beigli és főbelövés. (Zoltán Gábor: *Orgia*). Uo. 31–38.

³ Ács Dániel filmje az alábbi linken megtalálható: <https://www.youtube.com/watch?v=4ygZB-1MTRR4> (letöltve: 2024. október 5.).

bármennyire is szeretné megúszni, óhatatlanul belevonódik az egyre brutálisabb terror-eseményekbe. Az *Ólomszív* máshová helyezi a fókuszot, az elkövető helyett az áldozatra koncentrál, és, habár a témából adódóan itt is vannak az olvasót próbára tevő jelenetek, egészen más nyelvi és narratív stratégiákat alkalmaz.

A szerző a könyv utószavában hangsúlyozza, hogy az *Ólomszív* nem folytatás, hanem „ikerregény”. Mint Zoltán Gábor több interjúban elmondta, nagyjából Ottlik *Iskolája* és az életmű többi szövege, illetve Lawrence Durrell *Alexandriai négyes* című könyvsorozata működhet hasonlóan: azaz a különböző könyvek ugyanazt az eseményegyüttest (vagy élményanyagot) írják meg és újra, eltérő attitűddel, más nézőpontból, egyfajta narratív univerzumot képezve. Mint említettem, Klára és fia, Tamás az *Orgiában* mellékfigurák voltak, életük, haláluk szinte csak felvillant a többi áldozat között. Talán az előző regény egyik legszívemarkolóbb jelenete velük kapcsolatos, amikor a nyilasházban raboskodó Tamás aggódik, hogy nem mosott fogat – éppen hétköznapisága miatt, hiszen a kisfiú a borzalmakkal szembesülve még mindig hisz a normális életben. Az *Orgia* nyilasfigurái közül az ikerregényben is többen feltűnnek, köztük Renner és öccse is, lehetőséget adva, hogy a két szöveg összjátéka révén mindkét (áldozati és elkövetői) szemszögből láthassuk az eseményeket. Emellett az *Ólomszív* legfőbb újdonsága, hogy két olyan műfajt von be, amelyek látszólag kevésbé kompatibilisek a témával. Az egyik a krimi, ugyanis a regény nyomozástörténetként épül fel, amelynek legfőbb tétje, hogy kiderítsék, ki jelentette fel Klárát és Tamást. A történet egy részéig az elbeszélés követi is a klasszikus krimi struktúrát: a regény azon a ponton indul, amikor a bűnt már elkövették. Tamás a letartóztatáskor magával vitt kedvenc játékával és képzeletbeli barátjával, az Ólom Pál nevű ólomkatonával együtt a városmajori nyilasház fürdőszobájában (ahol a foglyokat tartják) próbál rájönni a feljelentő személyére. Vagyis Tamás nyomozósdit játszik, akárcsak otthon tette, ám most ő maga az egyik áldozat, és ha a leleplezés nem is jár feltétlenül megmeneküléssel, a rejtélyt meg kell oldani – akárcsak a bűnügyi történetekben. Ezután idéződnek fel a bűnelkövetés előtti időszak eseményei, megismerjük a kisfiú édesanyját és a gyanúsítottakat, azokat a potenciális karaktereket, akik elkövetőként szóba jöhetnek. Mint kiderül, a festő és díszlettervező Klára zsidó származású ugyan, de egy hajdani háborús veterán tiszt özvegyeként „árja párja”, vagyis ekkor még némi védettséget élvezett. Lassan felvonul a többi szereplő (és potenciális feljelentő): egy német tiszt, akivel Klára randevúzott, Guzmitsné, a nő masszőre, Schnitzer Antal, egykori inasuk, akit évekkorábban azért bocsátottak el, mert kiderült, hogy a Nyilaskeresztes Párt tagja volt. Mint megtudjuk, Klára nemcsak származása miatt válhatott a nyilasok céltáblájává, hanem azért is, mert ő maga is bűjtatott zsidókat. És itt jön képbe a következő gyanúsított, egy rejtélyes nyilas, aki egyik este kopogtat Klárának ajtaján, pontosan akkor, amikor a nő egy zsidó lányt rejteget a lakásában. A férfi szemmel láthatóan mindent tud a családról, titkos tevékenységükről, sőt még a bűjtatott személy pontos kilétét is ismeri. Hosszas alkudozás kezdődik, amelynek során Klárának nem kis anyagi áldozat árán sikerül megváltania a lány életét. A nyilas távozik, sohasem találkoznak többet, azonban Klára jobbnak látja, ha elmennek a lakásukból – ám amikor fiával óvatlanul visszatérnek, hogy elvigyenek pár holmit, a nyilasok már várják őket.

Vagyis, akárcsak egy klasszikus bűnügyi történetben, megvan a rejtély, felvonulnak a gyanúsítottak, valamint Tamás és Ólom figurája révén nyomozókat is kapunk. A krimiben hagyományosan a történet végére lelepleződik a tettes, és egyszersmind a világ megbomlott rendje is helyreáll. Persze, ha már olvastuk az *Orgiát*, tudjuk, hogy Tamást és édesanyját a nyilasok megölik, ami valamivel a regény közepe előtt be is következik, s innentől az eddig kettős narrációjú szöveg egyetlen elbeszélője és nyomozója Ólom marad. Ezzel pedig a regény egy újabb műfajt hoz be: a mesét, pontosabban egy jól ismert Andersen-szöveget, *A rendíthetetlen ólomkatonát*. Maga a cím is erre utal, aki gyermekkorá-

ban (vagy valaha) találkozott Andersen meséjével, bizonyára emlékszik a történet szomorú végére: az ólomfigura és szerelme tűzre vettetnek, másnapra pedig csak egy kis ólomszív marad a katonából.

Kardinális narratív döntés, hogy a történet második felében Ólom Pál lesz az elbeszélő, hiszen az ólomfigura korlátozott tudással és az eseményekbe való beavatkozás igen kevés lehetőségével rendelkezik. Míg egy hagyományos krimiben a nyomozónak lehetősége van szabadon közlekedni, kihallgatni a gyanúsítottakat, bizonyítékok után kutatni, addig Ólom mozgástere igencsak szűkös. A kivégzéskor Tamás a földre ejti, majd az egyik nyilas felveszi, így később a játékgúla is „elkísérheti” a háború után az egykori pártszolgálatost a börtönbe, szemtanúja lehet a kihallgatásoknak, majd – akárcsak elődje Andersen meséjében – valamelyest önállóan is mozoghat. Funkciója azonban egy darabig leginkább a szemtanúé, valamiféle narratív rezonőr, aki ott van a háború utáni kihallgatósobákban, így rajta keresztül megismerhetjük a korabeli nyomozók módszereit, és azt is megtudhatjuk, hogy nem jutottak semmire az ügyben. Nem csak ebben, oly sok másban sem, gyakran szakértelem vagy valódi elkötelezettség híján, máskor politikai okokból, időnként pedig azért, mert bizonyos források vagy tanúk nem álltak rendelkezésre. Ólom azonban, a korabeli hatóságokkal ellentétben, kitartó, és a regény végére némi szerencsével, valamint nyomozói következtetéseinek hála meglesz a tettes, megtudhatjuk, ki jelentette fel annak idején Klárát és Tamást.

Az *Ólomszív* megjelenését követően több kritikus is felhívta a figyelmet a regény második felének narratív problémájára: vagyis arra, hogy Ólom figurájának elbeszélői hangja és tudása következetlen. Pontosabban, amíg Klára és fia kivégzéséig Ólom és a kisfiú nyomozói narrációjából bontakozik ki az előtörténet, Tamás halála után ez az egységes hang fragmentálódik: időnként Ólom szemszögéből láthatjuk az eseményeket, máskor azonban perspektívájába belecsúszik egy utólagos többlettudással rendelkező szerzői hang is.⁴ A bírálók szerint ez egyértelmű hiba és következetlenség, és amíg az *Orgia* a főszereplő Renner nézőpontját, valamint egy kollektív nyilas perspektíváját egyszerre működtető eljárásával konzekvens tudott maradni, itt a szerzői hang maga alá gyűri a szöveget. Vagyis – ezt már én teszem hozzá – az etika győz az esztétika felett, a szöveg csak úgy képes a bűnöst leleplezni és ezzel igazságot szolgáltatni, hogy saját, addig felállított műfaji-narratív szabályait szegi meg.

Van azonban véleményem szerint egy olyan olvasási lehetőség, amely magyarázatot ad e megoldásra, vagy legalábbis összetettebbé teszi a kérdést. Első körben a regény műfajiságából érdemes kiindulni. A két megidézett zsánerben egyvalami biztosan közös: az, hogy látszólag nem férnek össze a témával. Bármennyire is az alapvetően szomorú andersen-i meseuniverzum idéződik meg, Ólom Pál figurája eleve megbontja a regényben ábrázolt világ történeti kereteit. Persze volt már ilyesmire példa, ráadásul a magyar irodalomban és szintén a nyilasuralom megjelenítésével kapcsolatban: Tersánszky Józsi Jenő gyakorlatilag elfeledett regénye, a *III. Bandika a vészben* (1947) egy naiv kis kanárimadár szemével és perspektívájából ábrázolta Budapest ostromát, nemcsak „madártávlatból”, hanem olykor igen közletről, a borzalmakra fókuszálva. Ólomnak nyilván nem csak szerkezeti funkciója van, sokféle „reálisabb” figurával lehetett volna helyettesíteni (egy háború utáni vagy későbbi nyomozóval, egy fiktív vagy valós történéssel stb.). Ami fontos a karakterben, hogy igen közel van az eseményekhez és az áldozatokhoz, hiszen a kisfiú kedvenc játéka, képzeletbeli barátja, aki ugyanazokon a viszontagságokon megy végig, Tamás halálakor pedig mintegy leválik róla, de mivel lehetőségei korlátozottak, csak közvetíteni és értelmezni tudja a nyomokat. Ha úgy vesszük, az elbeszélői perspektíva egysége korábban is megkérdőjelezhető volt, hiszen bár a történet szerint a nyilasházban Tamás és Ólom

⁴ Lásd például: Jánossy Lajos: A hang és a téboly – Zoltán Gábor: Ólomszív című regényéről. *Litera*, 2024. július 20.; valamint Szolláth Dávid: Fókusztalanság. *Élet és Irodalom*, 2024. augusztus 16.

dialogusából rekonstruálódnak az események, maga a hangnem nem mindig felel meg egy kilencéves kislány és képzeletbeli barátja nyelvhasználatának. Ez a leglátványosabban azon a jeleneten érződik, amely a családhoz érkező titokzatos látogató és az anya párbeszédét, alkudozását mutatja be. Ez talán a regény legerősebb, dramaturgiailag tökéletesen felépített epizódja, amelyben egyértelműen egy külső, meglehetősen ironikus perspektíva érvényesül. A nézőpont nem közvetlen és még csak nem is korabeli, ez látszik azon, hogy a zsaroló nyilas következetesen „becsületes magyar emberként” neveződik meg. Nem lehet nyilasperspektíva sem (amelyet az *Orgia* alkalmazott), éppen a jelenet gyilkos iróniája miatt, hiszen a „becsületes” zsaroló gátlástalanul alkudozik, színleges kedvessége végig fenyegető, és teljesen nyilvánvalóan nem valamilyen eszme nevében tevékenykedik, csupán saját zsebet szeretné megtömní. Ez az utólagos, ha nem is mindentudó, de a szereplőknél jóval nagyobb tudású és sokszor erősen ironikus elbeszélői hangnem később is visszatér, sőt a regény második felében (ahogy a hivatkozott kritikák kiemelték) időnként szinte bekebelezi Ólom perspektíváját. Értelmezéséhez pedig egy újabb nyomot kell észrevennünk, amely stílszerűen a krimiműfajhoz kapcsolódik.

A regény végén, mint korábban írtam, kiderül, ki volt a feljelentő. A dolog menete félig-meddig „deus ex machina”-jellegű: a háború utáni kihallgatások közben Ólom véletlenül fültanúja lesz, amint a szomszéd szobában épp egy volt nyilast vallatnak. A hangja alapján azonnal felismeri, hogy ő volt a titokzatos zsaroló. A hatóságok a hajdani nyilast „kishalnak” nyilvánítják és elengedik, Ólom azonban utánaered, majd sok évvel később egy újságcikk alapján leleplezi a férfit. Böszörményinek hívják e karaktert, aki az 1980-as évek közepén interjút adott egy szamizdat folyóiratnak, azt állítva magáról, hogy annak idején személyesen ismerte Raoul Wallenberget, sőt ő segített a svéd diplomatának az embermentésben. A regény végén, ahogy egy krimiben kell, ott a nagy leleplezés: Ólom szembesíti Böszörményit a riportban elhangzott hibákkal, pontatlanságokkal, különösen a szöveg egy szakaszát emelve ki. E részben a férfi mintegy elejtett megjegyzésként arról beszél, hogy 1944-ben ismert egy zsidó nőt, aki kisfiát egyedül nevelő özvegyasszonyként egy Wehrmacht-tiszt szeretője volt, és ezért a nyilasok el akarták hurcolni. Böszörményi azt állította, elment figyelmeztetni a családot, a nő azonban nem hitt neki, sőt ő jelentette fel a Gestapónál a férfit, akit aztán a Majestic Hotelbe hurcoltak, ahol együtt raboskodott Jávor Pállal. A történet több ponton is hibázik (Jávor Pált nem a Majestic, hanem a Lomnic szállodában tartották fogva, ha valakit figyelmeztetnek, hogy el akarják hurcolni a nyilasok, jó eséllyel nem fogja feljelenteni a hírhozót, stb.), ahogy Böszörményi teljes elbeszélése is bőven tartalmaz bizonytalan vagy egyenesen képtelen részleteket. Ólom pedig pontról pontra szétszedi az egész történetet, és rámutat, hogy csakis a férfi lehetett a feljelentő.

Bár Böszörményi neve kitalált, a figura valóságos. Az *Orgia* és az *Ólomsvív* névhasználatának fő elve szerint az áldozatok álnéven szerepelnek, mivel az elkövetők annak idején megszegényítették őket, a regények pedig nem akarják ezt fokozni – nem így a nyilasoknál, akiknek saját nevükkel kell felelősséget vállalni tetteikért. Mint Zoltán Gábor elmondta, Böszörményi esetében azért döntött mégis az álnévhasználat mellett, mert a férfit hivatalosan sohasem leleplezték le.⁵ A szöveg azonban világos nyomokat hagy, hiszen hosszan idézi az interjút, így nem igényel nagy nyomozómunkát az eredeti változat és név megtalálása: Hertelendy Lászlónak hívták a férfit, aki állítása szerint Raoul Wallenberget segítette, és aki együtt raboskodott Jávorral. A riport a *Beszélő* 1987–88-as számaiban jelent meg több részletben,⁶ és a maga köreiből nagy vihart kavart. Ugyanis már az első rész

⁵ Vö. könyvbemutató beszélgetés Zoltán Gáborral Pécsen, a PécsLIT-rendezvénysorozat keretében, 2024. szeptember 14-én.

⁶ Kérték, hogy legyenek Raoul Wallenberg segítségére. *Beszélő*-beszélgetés Hertelendy Lászlóval. *Beszélő*, 22 (1987), 58–85.; Keszonban. *Beszélő*-beszélgetés Hertelendy Lászlóval. *Beszélő*, 23 (1988), 142–146.

után többen olvasói levélben rávilágítottak, hogy Hertelendy kétes értékű szemtanú, aki bár azt állítja, mindenhol ott volt, mindenkit ismert, lépten-nyomon ellentmondásokba keveredik, visszaemlékezése hemzseg a tárgyi tévedésektől, ráadásul saját magát fényezi, miközben másokat (például Wallenberget vagy Bajcsy-Zsilinszky Endrét) igyekszik befeketíteni.⁷ Ennek ellenére Hertelendy később más újságoknak is adott interjút, és a rendszerváltás idején nyilvánosság előtt is tartott előadásokat „élményeiről”.

Böszörményi/Hertelendy vallomása sok pontatlanságot és valótlan állítást tartalmaz, az özvegyasszony és a kisfiú említése azonban gyakorlatilag felesleges, sőt önleplező elem, amely azt bizonyítja, hogy a férfi tudott a családról, jó eséllyel valóban járt is náluk. A *Beszélő*-interjúbán való megidézésnek önmagában nem lett volna értelme, máshogy, sokkal „ártatlanabb” módon is alakíthatta volna Hertelendy a történetet, hogy együtt raboskodhasson Jávorról. A regényben a férfi rá is kérdez, hogy mi oka lett volna ezt az információt megosztania a riporterrel és ezzel gyakorlatilag feljelenteni magát. Ólom pedig így válaszol a kérdésre: „Tamással mi sok könyvet olvastunk. Az egyikben, emlékszem, egy francia krimiben, ez állt, szó szerint: »Játszik a tűzzel, mintha csak arra vágyna, hogy letartóztassák. Ez gyakrabban előfordul, semmint hinné az ember.« Te mostantól arra vársz, hogy ki legyen nyomtatva, amiket mondtál, és egy szép nap becsöngessen a detektív: Böszörményi úr, olvastam az interjút. Le van tartóztatva. Vagy így lesz, vagy sem.”

Vagyis az interjú közvetett bizonyítékként a férfi lélektani motivációjára utal. A szöveg krimihivatkozása árulkodó, az idézett mondatok ugyanis a *Maigret és a borkereskedő* című Georges Simenon-regényből származnak. Habár a Horthy-korszakban magyarul is kiadtak néhány Simenon-regényt, ezt nem – nem is teheték, hiszen később keletkezett, franciául 1970-ben, magyarul pedig 1986-ban (vagyis a *Beszélő*-interjú előtti évben) jelent meg. Tehát Ólom és Tamás biztosan nem olvashatta ezt a Simenon-művet (legalábbis együtt nem). Az idézet értelmezhetjük írói hibaként vagy Ólom tévedéseként, aki Tamással ugyan nem, de Böszörményi/Hertelendyvel együtt olvashatta a könyvet. A Maigret-történetben a gyilkos saját magát fedi fel, éppen azzal, hogy képtelen a háttérbe húzódni, felhívja a felügyelő figyelmét magára, vagyis magatartása ennyiben emlékeztet az *Ólom-szív* feljelentőjére (motivációja azonban nem, mert Simenon figuráját lelkiismeret-furdalás gyöttri, míg Böszörményi inkább intellektuális fölényét akarja fitogtatni). Van egy harmadik magyarázati lehetőség is: az idézet újabb nyomként is funkcionálhat, amely mintegy Ólom narrátori pozícióját leplezi le, megmutatva, hogy a mesefigura *egyszerre* az eseményekkel egyidejű és időtlen helyzetet képvisel – valahogy úgy, mint az Elbeszélés Szelleme Thomas Mann regényében, *A kiválasztottban*. Vagyis egy olyan narrátorral van dolgunk, amely/aki az események fölött áll, és időnként valamelyik szereplőben megtestesül. Így lehetséges, hogy a nyilasházban Tamás és Ólom közös narrációjába beépül az alkudozás-jelenet ironikus elbeszélői hangja, a háború utáni jelenetekben így kerülhet át a fókusz a különböző kihallgatótisztekre vagy Klára édesapjára, az idős művészettörténészre, aki a háború után kétségbeesve keresi mindkét lányát. Klárának ugyanis volt egy húga is, a táncosnő Anni, aki nem lévén „árja párja”, bujkálni kényszerült, aztán a város felszabadulása után az utcákat járva kereste nővérét és unokaöccsét, majd a város csapatok elfogták, kémkedés vádjával elítélték és a Szovjetunióba hurcolták. És persze az elbeszélői hang magára az író-történészre is utal, aki, mint interjúból kiderült, már sok évvel korábban, kutatómunkája során találkozott Klára és Tamás történetével, ám végül az *Orgia* formálódott meg, azonban legbelül, titokban mindkét regényt a meggyilkolt kisfiú emlékének ajánlott áldozatnak szánta.⁸

⁷ Kubinyi Ferenc: Levél a *Beszélő* szerkesztőjéhez optika tárgyában. *Beszélő*, 23 (1988), 147–156.; Kovács András: Olvasói levél. Uo. 157–159.

⁸ Esze Dóra: „Körülvessznek a szellemek.” Zoltán Gábor író. *Magyar Narancs*, 2024. június 12.

Talán nem szégyenítem meg az áldozatokat, ha felfedem, pontosan kik voltak az álnéven szerepeltetett karakterek, hiszen az ő nevük is viszonylag rövid nyomozómunkával megtalálható. Az édesanyát a valóságban özv. Hutiray Gyuláné, Meller Rózsa Katalinnak, kisfiát pedig Hutiray Tamásnak hívták. A nő édesapja Meller Simon, a neves művészettörténész volt, a másik lány, a táncosnő a valóságban Zsuzsanna volt, és a háború után valóban elhurcolták az oroszok. Meller Simonnak a lánya felkutatása ügyében a külügyminiszterhez címzett 1946-os kérvénye (amelynek végén Katalin és Tamás kivégzését is említi) egy néhány éve megjelent forrásgyűjteményben is olvasható.⁹ A feljelentő személye hivatalosan sohasem derült ki, és most Zoltán Gábor nyomozói tevékenysége, illetve következtetései révén kapunk egy választ. Hangsúlyozandó azonban, hogy e válasz nem a valóban élt személyekre, hanem a regény szereplőire vonatkozik. A leleplezés ugyanis közvetett bizonyítékokra, valamint lélektani motivációk feltételezésére épül, és meggyőző ugyan, de a bizonyosság nem százszázalékos. Vagyis a regényben egészen biztos, hogy Böszörményi jelentette fel Klárát és Tamást, ám Meller Rózsa Katalin és Hutiray Tamás feljelentője legfeljebb valószínűleg lehetett Hertelendy. Az *Ólomszív*ben működtetett műfaji játék és szórt elbeszélői pozíció ezt a bizonytalanságot is jelölheti: a történeti tudás véges, az események egy bizonyos pontig utólag feltárhatók, megmutathatók, ám az igazságtétel esélye megszűnt, a világ rendje nem helyreállítható – legfeljebb a krimiben és a mesékben. Illetve ott sem mindig, hiszen a regény nem véletlenül idézi Andersen tragikus meséjét: ahogy az ólomkatona szerelme nem teljesedhet be, legfeljebb együtt halhat meg kedvesével, a papírmásé táncosnővel, úgy Ólom Pál sem szolgáltatathat igazságot, még akkor sem, ha leleplezi a feljelentőt.

Miközben e szöveg megírásához anyagot gyűjtöttem, és én magam is egyre jobban belebonyolódtam a Hertelendy–Meller–Hutiray-ügy részleteibe, fikció és valóság összefüggéseinek szétszalázásába, kezembe került egy 1933-as cikk a *Déliab* című hetilapból. A szöveg arról szól, hogy a kor neves írójának, Meller Rózsának a nagybátyja tíz év távollét után most érkezett haza Magyarországra. Ezután megismerjük Meller Simont – bár az újságíró szerint nem kell őt bemutatni, hiszen aki egy kicsit is foglalkozik művészettel, már találkozott a nevével –, aki büszkén mutatja be két lányát: „A kicsi, Susy (ez Meller Susy táncművésznő, akinek most volt a matinéja) csupa poézis és zene; a nagyobb komoly, csupa formaérzék. (Ez Meller Rózsa Katalin díszlet- és kosztümtervező.) Mindkettő most indul, de hiszek bennük, mint minden apa.”¹⁰

Különösen szívbemarkolóak e sorok, mert most már tudjuk, hogy alig több mint egy évtizeddel később mi lett a két lány sorsa. És ugyanilyen hátborzongató a Hertelendy-interjúkat olvasni, és elképzelni, hogy a férfi (legyen bár ő a titokzatos feljelentő, vagy csak egy „szimpla” nyilas a háború végén) hazugságaival az 1980-as években még sokáig szédíthette a közvéleményt. Az *Ólomszív*, akárcsak az *Orgia*, valamint a hozzájuk kapcsolódó *Szomszéd*, az elmaradt igazságszolgáltatásról szól, arra emlékeztet. Mindez persze nem csak és nem elsősorban a jogi szintre vonatkozik, sokkal inkább a morális igazságszolgáltatásról szól. Még számos „ikerregény” születhetne e művek mellé, hisz oly sok áldozat nem kapott szót, nem kapta meg legalább a fiktív igazságtétel lehetőségét. Legtöbbjükről még ennyit sem tudunk, életükről és halálukról sincs sok adat. Az *Ólomszív* fontos szöveg, mert megmutat egy egyedi és mégis nagyon tipikus történetet, és megpróbál igazságot szolgáltatni, mintha ez nem csak a mesékben és a krimikben volna lehetséges.

⁹ „Akkor aszt mondták, kicsi robot” *A magyar polgári lakosság elhurcolása a Szovjetunióba a korabeli dokumentumok tükrében*. Szerk. Stark Tamás. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézete, 2017, 391.

¹⁰ Olgay Judit: Mindenki művész. Az apa, az anya, a gyerekek. *Déliab*, 1933. február 4, 12.

AZ IDŐ KÖTETE

Markó Béla: *Autóbusz Kufsteinba*

Markó Béla pályafutása ismert: a szerző előbb az *Igaz Szó* szerkesztőjeként, illetve a második és harmadik Forrás-nemzedékhez egyaránt kötődő költőként tevékeny alkotója és szervezője volt a hetvenes–nyolcvanas évek erdélyi irodalmának, majd a rendszerváltástól 2005-ig főszerkesztőként is dolgozott az *Igaz Szó* utódlapjánál, a *Látónál*. Ez utóbbi vállalással párhuzamosan indult politikusi karrierje, melynek során szűk két évtizeden keresztül vezetett elnökként az RMDSZ-t, illetve 2004 és 2012 között két ciklusban is Románia miniszterelnök-helyettese volt. Első kötete 1974-ben jelent meg a *Kriterionnál* *A szavak városában* címmel, azóta több mint 50 cím szerepel a neve mögött, köztük számos gyerekverskötet és több esszégyűjtemény.

A közéleti-politikai szerepvállalással párhuzamosan a költői életmű némileg visszaszorult, nem csoda tehát, hogy a szerző 2010 körüli visszatérésére felfigyelt az irodalmi közvélemény. Annál is inkább, mert Markó Béla erős verseskötetekkel jelentkezett, melyeket üdvözölt a kritikai élet. S ugyan kényelmes lett volna a politikától a költészethez való visszafordulás miatt fordulópontként értelmezni a meglehetősen expanzív lírai életmű szűk másfél évtizeddel ezelőtti újjászületését, mégsem ez történt: Markó Béla költészete ugyanis sok tekintetben egyértelmű folytonosságot mutat. A felnőtteknek szóló verseskötetek közt több haiku-, illetve szonettkötetet találunk, miközben a szerző folyamatosan ír szabadverseket is. Owaimer Oliver az *Egy mondat a szabadságról* című kötetéről írt kritikájának elején a következőképpen fogalmaz: „Már a költői pálya első szakaszát is a formabontó kísérletezés és a kötött formák iránti fogékonyság kettőssége jellemezte”.¹

Az új kötet, az idén megjelent *Autóbusz Kufsteinba* már címében is az életmű folytonosságát jelzi, hiszen szépen rímelt Markó Béla első, Magyarországon megjelent kötetére, az 1989-es *Mindenki autóbuszára*. Utóbbi ráadásul 100 szonettet tartalmaz, az új könyv hat darab, egyenként 7–9 verset tartalmazó ciklusát pedig két szonett keretezi. A kötet címe ráadásul nem csupán az autóbusz motívumában utal a rendszerváltáskor megjelent szonettkönyvre. A címadó vers a magyar kultúratörténet számára jól ismert Kufsteint a Császáratoronyban fogva tartott jelentős történelmi személyek (többek között Teleki Blanka, Leövey Klára, idősebb Wesselényi Miklós, Rózsa Sándor vagy költőként Batsányi János, valamint Szentjóni Szabó László) közül egyértelműen Kazinczy Ferenczel köti össze. Azzal a Kazinczyval, aki 1817-es *Szonett* című verstani dolgozatában rögzítette a szonett sza-

¹ Owaimer Oliver: „Mintha elérzékenyültem volna”. Markó Béla: *Egy mondat a szabadságról*. *Jelenkor*, 2021/1, 106.

Kalligram Kiadó
Budapest, 2024
128 oldal, 3990 Ft

bályait,² és aki Markó Béla szonettéről szóló írásainak határozott referenciapontja: a *Bárka* hasábjain közölt 2016-os *Reformszonett* című esszé például a híres, 1809-ből származó Kazinczy-verset, *Az én boldogítomat* jelöli meg az első magyar szonettként (miközben persze jelzi, hogy korábban is használtak már magyar nyelven szonettformát).³ Markó több helyütt elmondta már, hogy a szonettforma számára egyrészt kihívást jelent, hiszen az autentikus költői közlés feltétele, hogy a készen kapott formát a saját beszédmódjához *kényszerítse*, másrészt a szonettben az inherens kapcsolat megteremtésének lehetőségét látja a mindenkori irodalmi hagyománnyal.

Az *Autóbusz Kufsteinba* nyitóverse az *Életrajz szonettben*, a záróvers pedig a *Halálrajz szonettben* címet viseli. A két szonett között ötven költemény olvasható, közülük egy használ kötött formát, a *Pacsirtaszót hallok megint* versformáját imitáló *Dirib-darab hazám* (az ezt megelőző szöveg, az Illyés Gyula-hommage-ként jelölt *Ha megírhatod a verset* pedig az *Egy mondat a zsarnokságról* formakultúráját idézi). A kötetben olvasható további művek legtöbbje a Markó-életműből szintén jól ismert félhosszú szabadvers, melyek tehát – a keretszonettek címeinek megfelelően – élet és halál között helyezkednek el. Markó Béla számára a költészet – ahogy egy interjúban fogalmazott – életmodell.⁴ Nem véletlen tehát, hogy a könyv is kétfajta témakört jár körül: a saját élettapasztalatokat, illetve a költészethez való viszonyt.

A gyerekkori emlékeket felvonultató első ciklusból, a *Pillangóhatásból* kilendülő élettapasztalatok központi problémája az idő. Hangzatosan fogalmazva: az *Autóbusz Kufsteinba* az idő kötete. A versek visszatérő témája a megszólaló múltjának és jelenének kapcsolata, ennek megfelelően alapvető mozzanatuk a számvetés. „Mi lett az álmainkból?” – olvasható a *Közversben*, és sejtethjük, hogy nem idegen a kötet világától az időszembesítés sem (elég *A teremtés maradékának* egyik emlékezetes mondatára gondolni: „Hullámzó tenger voltam én is / egykor”). Ennél azonban összetettebb időfogalommal dolgozik a könyv, melynek fókuszában az ismétlődés áll. Az idézett *Közvers* elején található „Oda vágyódom, / ahol most is vagyok”, illetve a zárlat „Kíváncszom / vissza oda, ahonnan el sem mentem soha” passzusa nem térben, hanem időben kapcsolja össze a múltat a jelennek. „A naponta / ismétlődő várakozás” (*Várakozás*) és „A megismételt álom az igazi csupán” (*Meghosszabított élet*) ismét a körkörösséget, az újrázást hangsúlyozza. A *halhatatlan hatalomról* című vers pedig az élet és a természet körforgását emeli témává. A költemény felütésében olvasható két kérdés a természeti attribútumot tárgyi attribútummal (a bicikli küllőivel) elegyíti: „Elakasztani végre a szédítő forgást? / Bedugni a nap sárga küllői közé / egy botot, hogy megálljon minden?”, majd mindezt az évszakok ciklikus váltakozásával hozza összefüggésbe. Az idő ismétlődésének hangsúlyos jelenléte a kötetben nem független az elmúlás témájától sem, mely elsősorban a negyedik, *Felejtés* című ciklus állatokat tematizáló verseiben válik fontossá. A kötet egyik legmegrendítőbb szakasza a *Vigyáznom kell*, a *Várakozás* és a *Felejtés* vershármasa, mely a család kutyájának elvesztéséről és a vele járó traumáról szól, a gazdájára Istenként tekintő, haldokló állat képétől az eltemetésén át a kutyát idéző tárgyak eltüntetéséig. A *Felejtés* alábbi részletéből az is látszik, hogy a halál miért idegen a kötet homlokterét uraló ismétlődő idő koncepciójától:

„Pedig nincsen nagyobb gyász,
nincsen őszintébb fájdalom,
mint a lehető legteljesebb felejtés.
Mert azt jelenti, hogy semmi módon
nem lehet megismételni senkit.”

² Kazinczy Ferenc: Szonett. *Tudományos Gyűjtemény*, 1817/III, 38–48.

³ Markó Béla: *Reformszonett. Bárka*, 2016/1.

⁴ Jánosy Lajos – Markó Béla: Kettő beszélünk, én és a forma. *Litera*, 2023. október 11.

Itt érdemes megjegyezni, hogy a kötetben megszólaló hang nem csupán a közvetlen környezetéről, illetve saját gondolatairól tudósít. A versek erős társadalmi beágyazottságát egyrészt a háborúra történő utalások, másrészt a politikai élményhátter biztosítják. Utóbbira jó példa a *Svédasztal* című vers, melyben a megyei önkormányzat elnöke fenntartóként jelzi a miniszterelnök-helyettesnek, hogy a megyei irodalmi lap (nyilván a *Látó*) új száma „tele van fasszal”, aki a több évtizedes cenzúra után ezt a szabad beszédmód gyakorlásának egyfajta pótlásaként értékeli, és párhuzamot von azzal, ahogy „a kelet-európai politikusok a kilencvenes / években a nyugat-európai fogadásokon” laktak jól a svédasztalokról. (Jelzem: politikai, társadalmi és történelmi emlékezetünk javára válna, ha a néhány, Markó Bélához mérhető literátus közszereplőnk memoárjai egyszer napvilágot látnának.) A háború rettenete az *Elhagyott kert* című versben sejlik fel nagy költői invencióval: az ősre elvadult kert sebhelyként viseli a gondozatlanságot, ahogy a szabadvers hordozza magában a kötött formát, eltüntethetetlenül. A vers állítása szerint ilyen a háború természete is, melyet a szöveg egy Vörösmarty-idézetrel nyomatékosit. A „Háború van most a nagyvilágban” – Markó versében újratoroldva közölt – sorát *A vén cigány* harmadik strófájából ismerjük. S az *Elhagyott kert* ugyan nem konkretizálja az orosz–ukrán háborút, ám tudható, hogy *A vén cigány* keletkezési kontextusa az 1850-es évek közepén a krími háború volt. A múlt e téren is összeér a jelennel, a kötet időszemlélete tehát a széles értelemben vett társadalmi kontextusban is ciklikusságot mutat.

Az életmodellként felfogott költészet koncepciója a kötet metapoétikai megoldásait is előtérbe helyezi. A költőszerep és a költészet definiálási kísérlete végig nyomon követhető Markó könyvében. Ennek egyik legláthatóbb példája az utolsó ciklus, a *Hattyúhús*, mely direkt párbeszédet folytat a magyar lírai hagyománnyal: ebben a részben található a már említett Illyés-hommage, a Petőfi-átirat, továbbá a Kovács András Ferenc temetéséről tudósító rendkívül erős költemény, *Az angyal éneke*, valamint egy-egy versben feltűnik Kányádi Sándor, Csiki László és Csokonai Vitéz Mihály alakja is. A korábbi ciklusok – ahogy a Vörösmarty-példán láthattuk – szintén aktív párbeszédben állnak a mindenkori költészeti tradícióval. A hagyományba ágyazottság és a költészet kitüntetett pozíciójának logikus következményei továbbá a költőszerepre vonatkozó reflexiók, illetve a formai játékok. Az *Autóbusz Kufsteinba* feltűnően sok metaforát használ a költő alakjára és a költészetre: a vers néhol *Legyező*, másutt zseblámpa (*Fény a verandán*), a költők pedig hol temetkezési vállalkozók (*Költők népe*), hol Don Quijotét idéző szélmalomok (*Az igazi forradalom*). A formajátékok pedig olyan technikai poénokban csúcsosodnak ki, mint a nyelv materiáját problematizáló, grammatikai fogalmakkal dolgozó *Szóköz* vagy a *Halálrajz szonettben* vége. A kötet ugyanis az alábbi – erős József Attila-áthallással élő – sorral zárul: „Íme, a versem utolsó sora:”. Itt érdemes megjegyezni, hogy a könyvben érzékelhető finom, elegáns ironiához, illetve az átgondolt metapoétikai koncepcióhoz képest az említett két formai poén túlságosan egyszerűnek tűnik, s mint ilyenek, megakasztják az egyébként koncentrációt igénylő befogadást.

E két szöveghelytől eltekintve többedik olvasásra is rendkívül erőteljes élményt jelent az *Autóbusz Kufsteinba*, melynek könyvként talán a legnagyobb erénye, hogy benne – a jelen kritikában külön példatárral kezelt – élet és költészet inherensen ér össze, és láthatóvá válik, hogy mit ért azon Markó Béla, amikor a versírást életmodellként határozza meg. A címadó vers zárlatában olvasható „Csupa vers a világ” egyértelműen rögzíti élet és költészet kapcsolatát, amelyet a kötet több kulcsverse formai értelemben is felmutat. A *Rövidítések* című szöveg beszélője egy túrázás alkalmával a rövidebb utat választja, és ennek apropóján fogalmazza meg a „mindig csak siettem” tételét. A zárlatban egészen megkapó, ahogyan a térbeli metafora időbeli keretezést kap, és gondolati elemmé válik: „Válasszátok a hosszabb utat mindig! / A kerülőt. A hajtókanyarok különös / ígérését. Ismét közelebb lesztek egy-egy / fordulóban ahhoz, ami volt”. A versbeszélő tehát saját

életére visszatekintve a lassúságot hiányolja, amit a – már címében is beszédes – *Életmű*-ben a félhosszú versek dikcióját uraló bőbeszédűséghez kapcsol. A versek testességét a szöveg először – kiváló humorral – a járással köti össze, a szövegtest és az emberi test metaforarendszere összeér, majd a költői ethoszt tekintve elégtelennek bizonyul:

„Lehetne másképpen is persze.
Botoxolt jambusok. Festett szakáll. Kigyúrt
bicepsz. Feszés has is talán. Egyenes tartás.
Ruganyos rímek. Egészen könnyed járás.
Ahogy fiatalosan befordulsz egy sarkon.
Pontosan bemért enjanbement. Hiszen
meg kellene őrizni a látszatot. Csakhogy
ettől még minden elnyűttebb ott belül.
Mármint a vers oka, célja, haszna. Éppúgy,
mint az élet értelme.”

A gondolatrítmus a szöveg zárlatában önreflexív módon is kijelöli az autentikus költői megszólalás módját: „ha nem akarok hazudni, mind lassúbb, / mind bőbeszédűbb verseket kell írnom”. A kötet formavilágát meghatározó bőbeszédű szabadvers tehát a hitelesség, az igazmondás elemi feltétele, amely – és itt látszik a rendkívül átgondolt koncepció – igénybe veszi „a kevesebb több” elvén szocializálódott kortárs versolvasó koncentrációját és – ami a könyv vállalása szempontjából talán még fontosabb – idejét. Az *Autóbusz Kufsteinba* verseinek látszólagos szószátyársága mögött erőteljes költői megfontolás rejlik, mely költészet és élet természetszerű összetartozását artikulálja. A tartalmas élettapasztalatokon alapuló versekből kirajzolódó, ismétlődés-központú időfelfogás és a szövegek dikciójából eredő lassúság hiteles együttállása biztosítja, hogy a Kufsteinba tartó busz utasa ne hosszadalmas zötykölődésként élje meg a mérsékelt tempót, hanem találkozás-ként egy életmodellként értelmezett jófajta költészettel.

TERMÉSZETESEN NEM ÉRTED A CÍMET

Simon Márton: *Hideg pizza*

Amikor 2009–2010 körül ismerkedni kezdtem az akkori fiatal kortárs költészettel, két kötet gyakorolt rám – azt hiszem, máig szemléletformáló erejű – hatást: Krusovszky Dénes *Elromlani milyenje* (2009), illetve Simon Márton *Dalok a magasszíntről* című debütkötet (2010). A *Dalok...* után a haiku és a töredék műfajait formabontó módon újragondoló *Polaroidok* (2013) imponálónagy és újító elrugaszkodás volt a korábbi poétikától, ám utóbb úgy láttam – és a recepcióban nem egy kritikus hasonlóan gondolta –, hogy a *Rókák esküvője* (2018) és az *Éjszaka a konyhában veled akartam beszélgetni* (2021) kötetek egyfelől inkább önisméltóan, mintsem megújulva támaszkodtak a *Polaroidok* esztétikájára (ami ezáltal visszamenőleg is leértékelődött valamelyest), másfelől az újabb kötetek nem igazán tudták meghaladni az általában szerelmi szituációra hangolt én-te versek kategóriáját (habár az *Éjszaka...* kötetben volt erre kísérlet).¹ Az ugyanakkor már 2023 eleje, az újabb versek közzététele óta látható volt, hogy az új anyagban új hurok is pendülnek úgy tematikusan, mint poétikailag. (Ezt éppen a *Jelenkor* hű olvasói tudhatják a legjobban, hiszen kilenc fajsúlyos darabot olvashattak e versek közül.) Így aztán nagy érdeklődéssel vártam az új kötetet, és már most előrebozsátom: nem kellett csalódnom a *Hideg pizzában*.

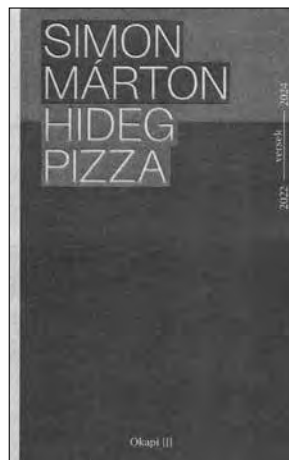
A kiadvány létrejöttének elhallgathatatlan körülménye, hogy Simon Márton 2022 tavaszától előbb a Patreonon (mikro)mecenatúrát épített magának,² majd 2024 augusztusában tette közzé, hogy elhagyja a korábbi köteteit megjelentető Libri/Jelenkor Kiadót, és sajátot alapít Okapi Press néven. Szálinger Balázs után egy újabb jelentős közepgeneráci-

¹ Vö. a *Rókák esküvője* kötetéről: Mohácsi Balázs: Szilánkok az üvegtestben. *Alföld*, 2019/2, 105–111., valamint Fenyő Dániel: *Polaroidok esküvője*. *Jelenkor*, 2019/10, 1148–1151., illetve az *Éjszaka a konyhában veled akartam beszélgetni* kötetéről: Pinczési Botond: A szekunder szégyen poétikája. *Kulter*, 2021. november 3., valamint Köröstyös Gergő: A bevonás kivonása. *Litera*, 2021. október 24.

A *Polaroidok* hatására – és talán az ellentmondásosságára is – utalt Simon Márton 2023. április 11-i Facebook-bejegyzésében: „Ma 10 éve jelent meg ez a kötet, a második kötetem, a *Polaroidok*. Vagyis ez a bomba, ami lerombolta az (addigi) életem, ez a torta a saját kezemből a saját arcomba, ez a sneci helyett horogra akadó piranharaj, ez a szakadt ejtőernyő, amit túléltem, és milyen boldog lettem tőle újjászületve. Sokkal jövök neki. De mindezt megírom majd még pontosabban is.”

² Meglehetősen szuggesztív előfizetői felhívásokat tett közzé. Az egyik poszt például így szól: „Fun fact: ha csak egyetlen hónapig a legkisebb összeggel támogatsz a Patreonon, több jövedelem lesz belőle, mint ha most rögtön megvennéd mind a négy könyvem. Nem vicc.” Egy másíknak pedig ez volt a csattanója: „Olcsóbb, mint egy doboz cigi, és jobb is.”

Okapi Press
Budapest, 2024
172 oldal, 3490 Ft

ős költő, aki úgy dönt, kilép az intézményes kiadói struktúrából, és maga próbál szerencsét az előfizetéses-közösségfinanszírozásos-magánkiadásos szisztémára vállalkozva. Azt gondolom, messzemenő következtetések egyelőre nem vonhatók le, de elég valószínű, hogy ezek a mozgások (háttérükben a kultúrpolitika áldatlan tevékenységével) komoly átrendeződést jeleznek előre a kiadói-könyvpiaci szintéren. (Vagy legalábbis az átrendeződés igényét. Hiszen nem minden elégedetlen szerző engedheti meg magának, hogy magánkiadásra váltsón.) Ennél azonban sokkal több aligha mondható. Mert bár Szálinger magánkiadásban napvilágot látó könyvei esetében bizonyos nyomdatechnikai sajátosságok (negatíve az átlagosnál kisebb, mert borítékkompatibilis könyvméret vagy a változó minőségű papír, pozitíve a kreatív grafikai és könyvészeti megoldások vagy egyáltalán csak az újrakiadás, a válogatás, a gyors egymásutánban megjelenő könyvek) jelezték a megváltozott körülményeket, attól még igényes könyv-könyveket kapott az olvasó. Simon Márton *Hideg pizzája* esetében is néhány apró különlegességre-különcségre figyelhetünk fel csupán. A kihívóan vibráló, háromszínű (rózsaszín, piros, kék), dombornyomott borító tipografikus, míg manapság a kiadók és a szerzők is inkább a borítóképek bővületében élnek. A hátlapon az átlagos egy helyett három fülszöveg olvasható (Gács Anna irodalomtörténészről, valamint Schwarcz Ádám járókelőtől, aki egyébként Beton. Hofi néven sikeres rapper, míg a harmadik a leginkább rendhagyó, de szép gesztussal Simon Istvántól, a szerző édesapjától származik). A könyv végi köszönetnyilvánítás is hosszabb a megszokottnál: Simon Márton felsorolja azt a kilencven Patreon-támogatót, akik nélkül a kötet versanyaga ebben a formában nem jöhetett volna létre – közülük néhányan külön köszönetnyilvánítást kapnak, feltehetően a támogatásuk nagyságával arányos mértékben. Egyébként profi kiadvány, amelyen a szerző mellett grafikus (Visnyai Zoltán), technikai szerkesztő (Kovács Balázs Sándor) és irodalmi szerkesztő (Borsik Miklós) dolgozott – és bármely kiadó becsületére válna.

A 63 verset számláló kötet hat rövidebb-hosszabb ciklusra bomlik (*Post Fake; Új romantika; Japáni versek; :*) [igen, egy szmájli]; *Delfinek; Jó ízlés*), amelyeket egy-egy vers foglal keretbe. A *Nem mindig az első mondat a legnehezebb* című vezérversnek nincs cikluscíme, míg az *Az mennyeknek országáról* című zárlat előtt az áll, *Frame and Attribute* (szó szerint 'keret és tulajdonság', egyébként ha nem tévedek, a HTML-programozás nyelvét idéző fordulat), ezzel is utalva a keretes szerkezetre. Meglehet, felállítható lenne egy hozzávetőleges tipológia, melyik ciklusban milyen tematika domináns – némelyik cikluscím ebben némi támpontot is adna –, ám inkább nem élek a lehetőséggel, mivel úgy látom, hogy valójában a teljes anyag meglehetősen egynemű, egyívású. Jelen van, de nem főtémaként, inkább rendszeres kulisszaként a párkapcsolati szituáció, és újabb darabokkal gyarapodik az anyaversek sora, miként jó néhány vers újra a szerző japános érdeklődését mutatja fel. Ám nem (vagy legalábbis nem kizárólag) ezek állnak a fókuszban. Jóval nagyobb hangsúlyt kapnak a közéleti-közérzeti, illetve – az előbbtől nem függetlenül – az irodalmi (ön)reflexiók. Nem mintha Simon korábbi költészetének ne lettek volna közérzetes vagy metapoétikus rétegei, de nem találkozhattunk sem ennyire expliciten közéleti-politikai felhangokkal, az irodalom határait provokáló, az értelmét megkérdőjelező éles vagy kiábrándult megjegyzésekkel, illetve formanyelvi eljárásokkal. (Habár a *Polaroidok* szintén felforgató erejű volt, nem a költészet értelmét vonta kétségbe, hanem a műnemi-műfaji konvenciókat feszegette-tágította.)

Amiatt sem kategorizálnám a kötet szövegeit, mert azok valójában életesek, és a bennük felmerülő témák vagy problémák összefüggenek. Hasonlóan például a *Dalok...* kötet *Sokáig fehér* című verséhez, amelyben felidéződött egy tízéves kori emlék. A beszélő a kórházba ment ebédért, mivel a halálos beteg édesanyja már nem tudott főzni a családra, de ő eltévedt a kórházban, és a műanyag szatyrot szorongatva betévedt a patológiára. Csakhogy a történet primer tragédiájának háttérében egyrészt megcsillan némi szociós korfestő kulissza,

amikor megpillantjuk a kilencvenes évek egyik (azóta valószínűleg tovább romlott) magyar kórházát. Másrészt a zárlatban jelentőséget nyer a mindvégig a kézben szorongatott „iz-zadt, fehér, üres” szatyor, amely „négyezer év alatt se bomlik el”. Hiszen nemcsak a mulandóság és a maradandóság problémakörét sűríti magába groteszken ez a kép, hanem egy olyan dimenziót is megnyit (bizonyos szempontból mellékesen), aminek a következtében akár a kortárs öko-poétika képviselőjeként is értelmezhetővé válik ez a költszet.³

A *Hideg pizza* egyik kiemelkedő versében, az *Amíg a rizs megfőben* (23.) olvasható ez a részlet: „hiába írjuk ezt a verset, / itt és most / egy örökkévalóságig, // vagyis amíg megfő a rizs, / mert egy örökkévalóság, mire megfő, // hiába próbáljuk, / a versek semmire se jók, / pedig véget érhetne tőlük legalább az egyik / örökké tartó háború, / de nem ér”. Jól látható, hogy a kiábrándult közérzet általános, mivel a közélet (ebben az esetben a háborúskodás, alighanem a szomszédban zajló ukrán–oros háború nyomasztó ténye) behatolt az otthon intim terébe, és szoros értelemben kérdőjeleződik meg ezáltal a költszet értelme és hasznossága. (Érdekes, hogy Krusovszky Dénes új verseskötete, a *Hideg pizzá*-val nagyjából egy időben napvilágot látó *Életrajzi kísérletek* szintén nagyon hasonló tematika körül forog – bár természetesen karakteresen más poétikai-formanyelvi eljárásokat alapul véve. Tanulságos látni, hogy egyes kortársak olykor egymástól függetlenül is hasonló irányba mozognak. Az már nem újdonság, hogy a Teleg és az Előszézon csoportok generációjának korábban történelem utániként jellemzett költőinél utóbb, a kétezerhúsas évekre mégiscsak megjelent a politikai-közéleti tematika – például Krusovszky Dénesnél, Nemes Z. Máriónál, Sopotnik Zoltánnál, Szabó Marcellnál, Szócs Petránál, Nagy Márta Júliánál, ritkásabban vagy halványabban Závada Péternél és persze Simon Mártonnál is. Az viszont most újabb keletű együttállás, hogy Krusovszky és Simon egy időben kezdi firtatni a költszet értelmét és feszegetni a vers határait. Talán az sem mellékes, hogy a fiatalabb generációnál is felfedezhető hasonló kérdéssírányok, bár ha szintén két friss kötetet, Rékai Anett *Menetirány*nak háttal és Locker Dávid *Beszéd*kényszer című debütálását veszem például, úgy az látszik, hogy nekik inkább az irodalmi étellel, az irodalmi közeggel, semmint az irodalommal van elszámolnivalójuk.)

Hogy mennyire a költői önreflexió, a metapoétika szervezi az új kötetet, azt jól szemlélteti, hogy a Simon-líra talán legfontosabb gyűjtőpontja, az anyavesztés témájának újrázása is a költszet, a saját költői praxis – és persze az én – felülvizsgálására szolgáló alkalom: „Mert már én sem hiszem, hogy / kellene erről még egy vers, / még egy vers arról, / hogy / meghaltál, // megint valami szentimentális, / és nem is a jó értelemben. // A borotvaél egyik oldalán / egy kínos és elhasznált toposz, // a másikon meg a valóság, / a meggondolásokat lesöprő / vergődés” (*Ez nem egy vers arról, hogy meghaltál* – 82.). Persze ennél is rétegzettebb ez a vers, hiszen az idézett részlet határozószóiban („már”, „még”, „megint”) ott feszül a téma történetisége (úgy a saját életmű, mint a költszettörténet feszítávjában), de a saját idő múlása is. A problémafelvetésben a témához való saját (költői) viszony megváltozása. Közben a vers alkalmat ad a pátosz felülvizsgálatára (de ha akarom, akkor a pátosz felülvizsgálatának felülvizsgálatára is): „Ha kihúzóok egyesével minden szót, / aztán kitörlöm a fájlt is, / itt valami mégis túlzó / és értelmes marad”. Azt pedig nehéz bemérni, illetve megfogalmazni, hogy egyfelől a humornak, másfelől a politikumnak milyen dimenzióiba kerül a vers a következő részlet által: „Örömmel nem gon-

³ A Simon-líra öko-poétikája nem programos. Ám a korai versek kitüntetett képei mögött akár az ökológiai tudatossággal rokon gondolatkör is felismerhető. Bár ez olykor áttűnik a Spektrum és a Discovery Channel természetfilmjeinek világába. Így jelennek meg a *Dalok*..-ban vissza nem váltható üvegek, partra vetett bálnák, környezetvédők, zajló jégtáblák stb. Megtudjuk, hogy a bálnák szíve nyolc-kilencszáz kiló, az *Egy éjszakai száj* című versben pedig azt olvassuk, „országnyi, olajjal / szennyezett vízfelület a jövő, amin gyűlékony madarak / fuldokolnak”. A felvetést lásd még Pinczési, i. m.

dolok rád / többé, / nem, nem, soha”. Ráadásul ennek az ironikusan felhasznált (ám az anyavesztés léptékét túlzásában mégiscsak érzékeltető) irredenta jelmondatnak van némi nyelvi motivációja is a versben, pár sorral korábban ugyanis ezt az erdélyies nyelvi szerkezetet olvashatjuk: „most én kéne utólag bizonyítsam”.⁴

A *My Heart Will Go On* már a felütésében nyilvánvalóvá teszi, hogy a szerző másik nagy műfaja is felülvizsgálatra szorul: „Azt mondom, / elegend van az én-te versekből // gyalázatos nagy szar az összes // az intimitás olcsó pótléka, / fantáziátlan élősködés / a közízlés gyengeségein” (111.). A részlet a konkrét közlés szintjén aligha szorul értelmezésre. Ám annak van pikantériája, hogy Simon Márton ezzel az értékítélettel szembesíti azt a népes olvasótábort (hovatovább a közízlést), amelyet nem kis részben éppen az én-te versekkel szerzett magának. Ahogy persze az is ironikus, a beszélőt kritizáló másíknak szegezett frocli, hogy egy újabb megszólító vers keretében durálja neki magát ennek a nagy csörtének. És innentől nagyjából úgy lehetne percről percre, sorról sorra közvetíteni ezt a verset, mint a futólag említett „’97-es Borussia Dortmund – Juventus / BL-döntő második félidejé[t] (3–1!)”. De inkább nem teszem, mert „A művészet / vagy láthatatlan tétek csikorgása / egy vaksötét játszmaiban, / vagy semmi”. Egy dolgot azért elárulok: nem véletlenül kölcsönzi a vers Céline Dion slágerének címét, a vers a *Titanicot* is megidézi.

Kevésbé a korábbi költői teljesítmény felülvizsgálata, mint inkább az új anyag közérzete, illetve problémafelvetései miatt tartom érdekesnek az *Önarckép szőrös pisztrángként* című verset – meglehet, e problémafelvetés részét képezi az imént szemléltetett felülvizsgálat is. A vers mindenekelőtt az eredetiség kérdéskörét problematizálja azáltal, hogy a holland Han van Meegeren nevű 20. századi Vermeer-hamisító, illetve az ő fia, az apja hamisítványait hamisító Jacques van Meegeren történetét állítja középpontba mintegy paradigmatiszus művészetallegóriaként. A vers címe tovább rétegezi a problematikát. A szőrös pisztráng az izlandi folklór, illetve bestiárium alakja, az emberre veszélyes mérgező hal, és az emberi gonoszságot megbosszulandó jelenik meg a vizekben. Bár egyes Google-találatok szerint a legenda úgy szól, hogy a szőrös pisztráng húsát elfogyasztó férfiak teherbe esnek, és a herczacsokjukból császármetsszéssel kell kiemelni az újszülöttet, és állítólag ez a folklórtörténet jelentősen formálta az idehaza is ismert izlandi sztárszerző, Sjón szürrealisztikus látásmódját. Akárhogy is, a szőrös pisztráng kellemetlen, veszélyes. Ami a cím formuláját illeti, az már a versbeli eredetiség–hamisítvány–utánzás kérdésköréhez tartozik. Az angolszász kortárs költészetnek ugyanis sokak által gyakorolt verstípusa a „Self-Portrait as [XY]” – néhány példa: Danez Smith *Dark Child Nah Nah (or Self-Portrait as 90s R&B Video)*, Francine Sterle *Self-Portrait as an Allegory of Painting* című versei (melyek fordításomban a *Versumon* magyarul is olvashatók), valamint Ocean Vuong: *Self-Portrait as Exit Wounds* [Önarckép kiemeneti sebhelyként]; Chen Chen: *Self-Portrait as So Much Potential* [Önarckép oly nagy potenciálként]; Tarfia Faizullah: *Self-Portrait as Mango* [Önarckép mangóként] és így tovább.

A kötet számos versét lehetne hasonlóképpen elemezni – rétegenként, teszem hozzá, de ennek majd pár bekezdéssel később lesz jelentősége. Az imént érintett négy versen kívül kiemelkedő darab a *Valami mentse meg az életem; Ne írjál föléd semmit; Ez a dal arról szól,*

⁴ Jóllehet, ez kifejezetten rejtett nyelvi réteg, amit a standardnak gondolt magyar felől szemlélve inkább hibának, semmint nyelvjárási sajátosságnak, vagy ebben az esetben utalásnak gondolhatunk. (Alighanem a ’most nekem kéne utólag bizonyítanom’ alakot éreznénk inkább megfelelőnek.) Hogy a standardtól eltérő nyelvhasználatokra milyen kevéssé van értő füle a nagyközönségnek, jól példázza a székiyudvarhelyi *uh.ro* portál kultúrarovat-szerkesztőjének, Kovács Beának a véleménycikke Kemény Lili *Nem* című autofikciója kapcsán, amely a mű recepciójának második hullámában komoly figyelmet kapott. A cikkel vitába szálló magyarországi olvasók némelyike már a cikk címe kapcsán értetlenkedett, és a szerző nyelvi kompetenciáját vonta kétségbe. Vö.: Kovács Bea: Miért nem kellene többet senki fizessen Kemény Lili új kötetéért?, *uh.ro*, 2024. 08. 16.

hogy nem tudok énekelni; Mondatok egy filmből, amit nem láttam; A világ legkoszosabb poharai; Nyitó vers rossz helyen – tehát lényegében a *Post Fake* és az *Új romantika* ciklusok egésze. Továbbá a *Helyben süített pékáruk mostantól fél áron*; *Szent György azt álmodja, hogy nincsenek sárkányok, és ordítva ébred*; *Vers, pályázatra*; *Velem van*; *Mióta tudom, hogy sosem tehetek annyira boldoggá, mint az, amikor tetrisezel*; *Vajon hányan halnak meg egyébként évente az IKEA-ban?*; *Jézus és a dinoszauruszok*. A felsorolt címek talán önmagukban is érzékletesen villantják fel a kötet hangulatát. Tizenhét vers darabra a kötet negyede, ám ha figyelembe veszem a terjedelmüket, akkor a *Hideg pizza* harmadáról, ha nem inkább a feléről van szó. Az igen jó arány.

Am visszakanyarodva a kötet hangulatához: nem sok olyan felszabadult, játékos, ironikus, mégis halálosan komoly lírai művet tudnék mondani, mint amilyen a humorosan baljós című *Hideg pizza*. Magyar nyelven az elmúlt bő száz évből mondjuk Karinthy Frigyes, Palasovszky Ödön, Vándor Lajos, Tamkó Sirató Károly, Kormos István, Tandori Dezső, Tolnai Ottó, Szócs Géza jut az elsők között eszembe. Női szerzőkkel alig tudom bővíteni ezt a sort, talán mert általában nem osztályrészük a felszabadulás, mindenesetre Dedinszky Erika vagy Kemenczky Judit verseivel is felfedezhetők hasonlóságok. A közvetlen kortársak közül mondjuk Turi Tímea költészetével, esetleg Vida Kamilla *Konstruktív bizalmatlansági indítvány* című debütökötetével vonható párhuzam. A feltérképezhetetlenül nagy világirodalom szintén feltérképezhetetlenül nagy angolszász feléből határozottan inspirálódik Simon költészete, láthattuk az imént. Elsősorban olyan szerzőket említenék, mint az amerikai neoszürrealista Dean Young, az új-zélandi Hera Lindsay Bird görleszk (tehát – rendkívül sommásan – a feminizmust a burleszkkel elegyítő) költészete, az afro-amerikai Danez Smith vagy a vietnámi-amerikai Ocean Vuong, akik etnikai, illetve szexuális kisebbségről szóló költészetükkel az érzékenység különböző attitűdjeit képviselik, ám a maguk *camp* esztétikája ahhoz is muníciót kínál, hogy írásaik által az érzelmesség, a pátosz, a giccs kategóriáit újragondoljuk. És bizonyára számos 20. századi és kortárs japán költőt is fel lehetne sorolni, ha rálátnék a területre, ám a keveséket, amit e tárgyban tudok, azt éppen Simon Márton – sajnos kis számú – fordításában olvastam, így csak Tamura Rjúicsit és Tanikava Sunarót említhetem.

Ez a hevenyészett névsor nagyjából azt is kijelöli, hogy poétikailag többnyire az avantgárd-neoavantgárd érintettségű életművekben látom Simon költészetének hagyománybázisát. Mindazonáltal a kortárs költőink közül Simon azon kevesek egyike, aki rendszeresen számot ad széles körű olvasottságáról. Ennek nyomtatott formája a 99 magyar vers című antológia a Helikon Zsebkönyvek sorozatában, amelyben Vörösmarty Mihálytól Jancsó Noémiig válogatott egy-egy verset az elmúlt bő kétszáz év – immár halott – költőtől. Az antológia erényei közé tartozik, hogy a szövegek több mint negyede többnyire kanonizálatlan női szerzőktől származik, s az ismertebb költőktől nemegyszer igyekezett kevésbé felkapott verseket megmutatni – e két vonás határozottan jelzi, hogy Simon nem spórolta meg a felfedezőmunkával járó olvasást. Ám a szerző tágas irodalomszemléletét fémjelzik online projektjei is: a 2015-től nagyjából 2021-ig aktív, de nagy ritkán még mindig frissülő *Szöveges kontent* Facebook-oldal, valamint a 2020–2021-től az Instagramon szervezett *Pingvin ovi* nevű online közvetített felolvasások. Mindkettő altruista költészetnépszerűsítő sorozat – olyannyira, hogy a *Szöveges kontenten* hosszú ideig irodalmárok, szerkesztők, kritikusok, műfordítók, szépírók kaptak vendégszerkesztői lehetőséget egy-egy hét erejéig.

Ráadásul Simon költői figyelme és fantáziája már a kezdetektől kiterjedt az irodalmon túl más művészeti ágakra (képzőművészetre, filmre, fotóra stb.), sőt a Discovery Channelre, a Wikipédiára, a Youtube-ra. S ezekről az írásai rendre számot is adtak. A *Hideg pizzában* például ezt a tágas kultúrafelfogást tükrözi már a mottó helyén álló reddites kommentfolyam, amelynek kiinduló kérdése, hogy „Miért szeretik az emberek a hideg pizzát?” Egyéb-

ként szembesülünk azzal a kérdéssel is, hogy a Nemzetközi Úrállomáson vajon szoktak-e szexelni, és ha igen, hogyan. A *Nyitó vers rossz helyen* egyik mottója Brehm *Az állatok világa* című művéből származik, a másik Eminentől – a vers mindeközben Italo Calvino-hommage is. A *Zeneszámok a harmincas férfiak problémáiról* című – polaroidszerű – szöveg mindössze egyetlen sor: „Eat_myp_ssy304 kedvelte a hozzászólásom.” (70.) A *Műhold a Boszporusz fölött*ben megszólal a Queentől az *I Want to Break Free* című dal. Az *Ez nem egy vers arról, hogy meghaltálnak* egy Youtube-link a mottója (a holland De Staat zenekar *She's With Me* című dalának koncertfelvételére mutat, ami viszont összecseng a *Velem vagy* című verssel). És lehet még sorolni a könnyűzenei, irodalmi, filmes és egyéb utalásokat (Carson Coma, Stromae, Marcel Proust, Petőfi Sándor, Szócs Géza, Jézus, dinoszauruszok, ufók, foci stb., nem beszélve a fent már részletezett szőrös pisztráng izlandi Wikipédia-oldaláról vagy a „csak a döglött hal úszik az árral” mondás török megfelelőjéről, vagy a számtalan japán kandzsiról). Mindez kinyit egy újabb világirodalmi párhuzamot, méghozzá a Flarf Poetryét. A kétezres évek elejétől, főleg e-mail listákon aktív, laza csoportosulásban dolgozó, avantgárd indíttatású amerikai Flarf-költők egyik fő eszköze a talált szöveg, illetve a szövegmontázs valamilyest modernizált, *Google-sculpting*nak vagy *Google-mining*nek (tehát Google-szobrászatnak vagy -bányászatnak) nevezett eljárása. Ennek nemcsak az a lényege, hogy különös keresőszavakkal különös dolgokat találjanak az internet bugyraiban, de az is, hogy minél kevesbé lírai dolgokat hozzanak a költészet terrénumára.⁵ Amit Simon a maga költői praxisában csinál – amit én a fentiekben mindenekelőtt a rétegek, a rétegzés kapcsán fejtegettem –, nagyon hasonlít a Flarf-költők Google-szobrászatára, legalábbis technikai-technológiai szempontból. Hogyan máshogy találkozna össze egy versben például az önarckép-verstípus, a szőrös pisztráng és a holland festményhamisító, ha nem az internet jóvoltából? Egyébként ezt az eljárást persze köthetnék akár Bertók László „szöszmötöléséhez” vagy Tolnai Ottó „nemezeléséhez” is (hogy a Tolnai-univerzumnak csak az egyik jellemző írásmetaforáját említsem). Vagy beszélhetnénk egyszerűen kollázs-montázs technikáról. Csak az internet által biztosított információmennyiség adott esetben sokkal színesebb, váratlanabb, egzotikusabb (stb.) kombinációkat eredményezhet – amiket viszont továbbra is egy montázsra kalibrált emberi tudat szerkeszt össze.

Nem ejtettem még szót a *Japáni versek* ciklusáról. Az itt szereplő versek lényegében a *Polaroidok* esztétikáját folytatják: egy-egy csattanóra, sőt olykor gesztusra kiélezett rövid versek. Jellemző példa a *Na és milyen volt?* című vers, melynek egyetlen sora: „Nem jöttem haza”. Számomra ez a kötet leginkább problematikus része. A rövid, könnyedebb versek elférnek a kötetkompozícióban, ám sajátos kettősségük, hogy fajsúlyban szükség szerint elmaradnak a nagyobb ívű szövegektől. Így aztán ízlés kérdése, hogy ezeket a darabokat töltelékként vagy felüdülésként, rövid pihenőként érzékeljük. A poentírozó szövegek megítélése még nehezebb, hiszen itt a gesztusok nem kifejtett verskontextusok foglalatában kerülnek elénk. Ráadásul a cikluscím nem árul zsákbamacskát, itt találkozunk a leg-töményebben a japán utalásokkal, például az írásjelekkel, kandzsikkal – ami mindenekelőtt talán elidegeníti az olvasót. Az például csak a szerzővel a pécsi könyvbemutatóján beszélgetve vált világossá, hogy a „Viharos ég ernyője nyílik a mosoda fölött” egysoros vers előtt címként álló kandzsik elsősorban vizuálisan értelmezhetőek, mivel azok egy házra és egy ernyőre hasonlító jelek: 谷中. De ez a jelegyüttes egyszersmind a tokiói Taitó városrész Janaka kerületének a neve is. E felismerés után tűnik valószínűnek, hogy néhány oldallal később a szintén címpozícióban olvasható おまえらこの題名がもちろん分からないだえ jelsor csakugyan illusztratív, vizuális dimenzióban értelmezendő a magyar olvasó számára, s a vers első sorát vonja új fénytörésbe: „A tűzijáték fényétől zöldes-ró-

⁵ Az irányzatról bővebben lásd például: Maria Damon: *Between Friendship Network and Literary Movement. Flarf as a Poetics of Sociability*. In: Anne Dewey – Libbie Rifkin (szerk.): *Among Friends. Engendering the Social Site of Poetry*. University of Iowa Press, Iowa City, 2013, 130–150.

zsaszín a pólód”. Azt már különböző kandzsi-felismerő applikációkkal való mintegy negyedóra-húszpernyi kísérletezés után derítettem ki, hogy a jelsor egyébként magyarul azt jelenti: „Természetesen nem érted a címet”. Így aztán az is egyértelművé válik, hogy a szerző tudatosságát nem érdemes kétségbe vonnunk.

Mindezek után aligha kell tovább ragozni, hogy Simon Márton új anyaga erős gesztusokkal dolgozik, és ezek jelentős része már a hagyományválasztás szintjén létrejön. Ezt figyelembe véve találtam kiemelkedő mozzanatnak a kötetet záró köszönetnyilvánítás végén ezt a jegyzetet: „A kötet szövege semmilyen idézetet nem tartalmaz sem eredeti, sem torzított formában” (163.). Az Esterházy Péter vagy Parti Nagy Lajos (stb.) posztmodernjén szocializálódott olvasó (de hadd tegyek most különbséget: még inkább az irodalmár) számára ez talán a legradikálisabb gesztus, különösen úgy, hogy Simon korábbi kötetének végén rendre ott szerepeltek a források David Attenboroughtól a Biblián át a *Bojack Horseman*ig és még tovább Tavara Macsiig – miként Esterházy *Bevezetésének* utolsó öt és fél oldalán. Nem kívánám túldimenzionálni a *Hideg pizza* e részletét – már csak azért se, mert a fentiekben számos idézetet felvillantottam az újabb Simon-versekből. Mindazonáltal elgondolkodtatott, hogy ez a gesztus miként viszonyul ahhoz az utóbbi években fel-felbukkanó tendenciához, amely a posztmodernség végét igyekszik tetten érni a kortárs irodalmunkban.

A *Hideg pizza*, illetve a Simon-költészet jelentőségét persze majd a jövő irodalomértése fogja meghatározni. Ebből a szempontból nagyon érdekes például észrevenni, hogy a kiábrándultságot játékkal, humorral ellenpontozó-elviselő-előadó kötet egyik fülszövegét jegyző, abban a szöveg örömeire koncentráló Gács Anna mintegy harminc éve a Simon-kötetre sok tekintetben (de legalábbis a kiábrándultság és a humor tekintetében) hasonlító Szócs Géza-kötetről, *A vendégszeretőről* így írt: „A magabiztosság megingása a költészetben, a költő küldetésébe vetett hitre is kiterjed, ezt mutatja a sok próza és vendégszöveg”.⁶ Persze sok a különbség is: nemcsak a harminc év tapasztalata és távolsága vagy az eltérő kor és korszak, illetve a költészeteszmény, hanem az az egyszerű tény is, hogy a fülszöveg nem kritika. Szóval könnyen lehet, hogy 2054-ben másra koncentrálna és talán más előjellel olvassuk majd a *Hideg pizzát*. Most viszont 2024 egyik legfontosabb és legjobb verses-kötetének látom.

(P. S. Jut eszembe, a kötet cím! Miért hideg a pizza? Nem pontosan tudjuk. De lehet, hogy egy palermói plakáton, miként a kortárs költészet miatt, úgy a hidegen érkező pizzákért is bocsánatot kért Jézus. Talán.)

⁶ Gács Anna: „A lélekműves éjszakája”. *Jelenkor*, 1993/1, 85–89., 88–89.

Átadóest

20
24

Bertók László Költészeti Díj

Átadóest

Nagydíj: **Rakovszky Zsuzsa**

Kisdíj: **Pál Sándor Attila**

Pécs, Kodály Központ

2024. december 5.

csütörtök, 18:00

Az eseményen közreműködik:

Balogh Máté, Mácsai Pál,

Nyáry Krisztián,

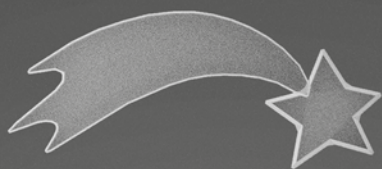
Pannon Filharmonikusok

JELENKOR

Webstar

Advent Pécs 2024

november 29. – december 24.

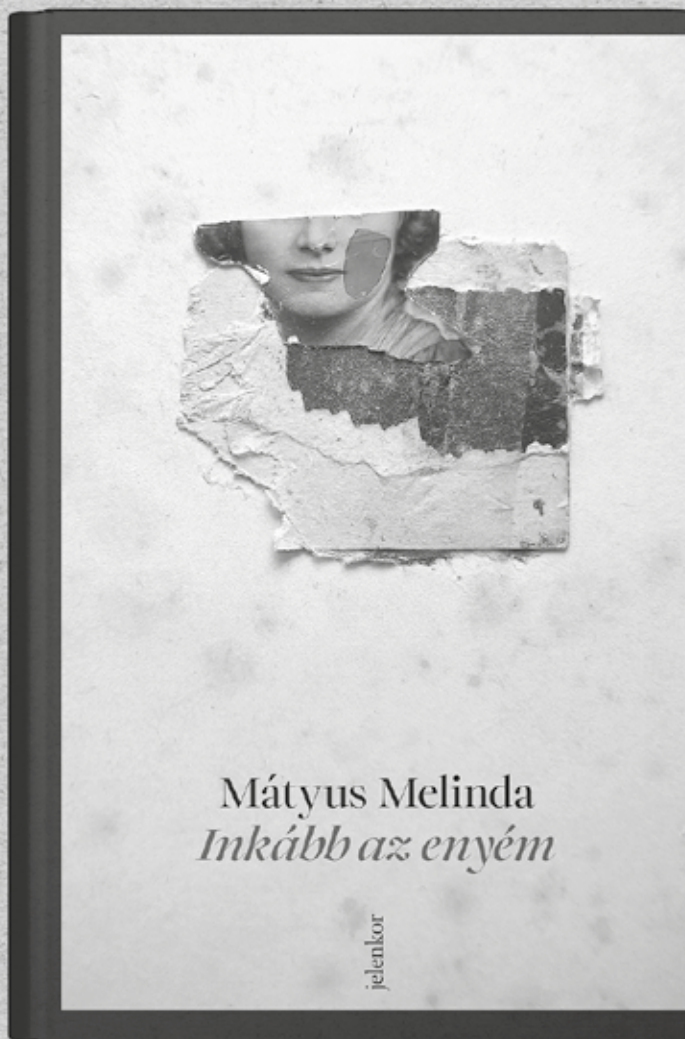
XIII. Adventi
Kézműves-
és Mesevásár

adventpecs.hu

ZSOLNAY
ÖRKÉNYKEZELŐ
NKFT.

Különös testi szenzációk találták meg saját nyelvüket Mátyus Melinda sodró erejű prózájában. Nevelődési regénnyé összeálló elbeszélései egy mindeddig teljességgel ismeretlen nézőponttal teszik finomabbá világunk nyelvi érzékelését, jelesül a lelkésznő látásmódjával. Történeteik csaknem észrevétlenül űznek ki az irodalomból, önmagunk felismerésének irányába.

Mondjuk talán lelkésznőregénynek.

Mondjuk talán irodalomtörténeti eseménynek.

Visky András

Örök értékek a jelen korában!

A Pécsi Tudományegyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Karán olyan tudást adunk át, amely túlmutat a szakmaiságon.

Képzéseink a kritikus gondolkodás, a társadalmi érzékenység és a kulturális értékek iránti elkötelezettséget erősítik – olyan értékeket, amelyek társadalmat és közösségeket formálnak.

A mesterképzéseinken lehetőséget kínálunk tovább bővíteni a megszerzett tudást. Képzéseinket ajánljuk azoknak az alapdiplomásoknak, akik néhány félév alatt szeretnének gyakorlatorientált, korábbi tapasztalataikra épülő tudást szerezni.

MESTERKÉPZÉSEINK

- Alkalmazott nyelvészet
- Amerikanisztika
- Andragógia
- Anglisztika
- Angol nyelvoktató
- Balkán-tanulmányok
- Emberi erőforrás tanácsadó
- Esztétika
- Filozófia
- Francia nyelv, irodalom és kultúra
- Horvát nyelv és irodalom
- Humánökológia
- Hungarológia
- Irodalom- és kultúratudomány
- Klasszika - filológia
- Kommunikáció és médiatudomány
- Könyvtár- és információtudomány
- Korai intervenció mentálhigiénés tanácsadás
- Kreatív írás és művészeti kritika
- Kulturális mediáció
- Kulturális örökség tanulmányok
- Német nemzetiségi nyelv és irodalom
- Német nyelv, irodalom és kultúra
- Nemzetközi tanulmányok
- Néprajz
- Neveléstudomány
- Orosz nyelv és irodalom
- Politikatudomány
- Pszichológia
- Régészet
- Romológia
- Szociális munka
- Szociálpolitika
- Szociológia
- Történelem

PTE | **BTK**

TÁMOGASSA

A JELENKOR FOLYÓIRATOT,

a kortárs magyar irodalom
meghatározó műhelyét!

A folyóiratok állami támogatásának csökkentése miatt
a Jelenkor folyóirat nehéz anyagi helyzetbe került.

Lapunk 1958 óta inspirálja és közli
a mindenkori kortárs magyar irodalmat.

Mások mellett Weöres Sándor, Mészöly Miklós, Csorba Győző,
Bertók László, Esterházy Péter, Nádas Péter, továbbá számos
fiatalabb hazai szerző írásainak adott otthont, miközben olvasók
generációit segítette az irodalmi tájékozódásban.

Folyóiratunk fennmaradásához szükség van az ön támogatására!
Ne hagyja, hogy a modern magyar irodalmi kultúra
egyik leghosszabb és legszebb története véget érjen!

Előfizetését vagy adományát a folyóiratot kiadó
közhasznú alapítványunk várja:

JELENKOR ALAPÍTVÁNY

7621 PÉCS, SZÉCHENYI TÉR 7-8.

SZÁMLASZÁM:

50800111-11164573

PRINT

Előfizetési akció!

Fizessen elő a Jelenkor folyóiratra fél évre most csak 6 ezer forintért, egész évre most mindössze 11 ezer forintért! Előfizetését legegyszerűbben közvetlenül szerkesztőségünkön keresztül intézheti. E-mail címünk: jelenkor58@gmail.com, telefonszámunk: 72-310-673, 72-215-305, 72-510-752, 72-510-753.

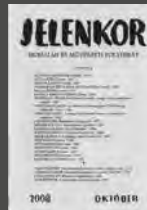
Támogassa a mai szabad magyar irodalmat és a holnapét!

WEB

JELENKOR.PDF
HAVI 500 FORINT AZ IRODALOMÉRT

Vásárolja meg a Jelenkor folyóiratot PDF-formátumban, lapszámonként mindössze 500 forintért! Sőt, aki egy teljes évre előfizet, kedvezményes áron, 5000 forintért hozzájut a folyóirat lapszámaihoz.

JELENKOR ADOMÁNYOZÓI EST

Írók, művészek jótékonyági estje a Jelenkor folyóirat támogatására

2024. december 12., 18 óra

Tudásközpont, nagyelőadó terem

Fellépnek:

**Beck Zoltán, Csordás Kata, Darvasi László, Frank Ildikó,
Havasréti József, Horváth Viktor, Keresztesi József,
Kiss Georgina, Kiss Tibor Noé, Kukorelly Endre, Méhes Károly,
Milbacher Róbert, Mohácsi Balázs, P. Horváth Tamás,
Rozs Tamás, Szilágyi Eszter Anna, Uhrik Dóra**

Moderátor:

Ágoston Zoltán és Balogh Robert

Jegyárak:

3000 Ft

(belépőjegy egy fő részére + ajándék Jelenkor-lapszám)

6000 Ft

(belépőjegy egy fő részére + féléves Jelenkor-előfizetés)

11000 Ft

(belépőjegy két fő részére + egyéves Jelenkor-előfizetés)

Aki már rendelkezik nyomtatott vagy pdf-es Jelenkor-előfizetéssel,
illetve adományozott a lapnak a kampány során, természetesen
további jegyfizetés nélkül vehet részt a programon.

Jegyvásárlás a helyszínen, illetve elővételi információ: jelenkor58@gmail.com, +3672310673